

ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH "EUROPEAN UNION - AREA OF JUSTICE, SECURITY AND FREEDOM" (EUJUSEF)

Jean Monnet
Chair - EUJUSEF

Conferința internațională privind dreptul, societatea și
securitatea umană

Europa în echilibru: Drept, societate și securitate umană în
spațiul de justiție al UE

16 Aprilie 2025

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

MATERIALELE CONFERINȚEI

Chişinău, 2025

CZU 3:061.1EU(082)=135.1=161.1

E 90

Conferința Internațională privind dreptul, societatea și securitatea umană
Europa în Echilibru: Drept, Societate și Securitate Umană în Spațiul de Justiției al UE

**Proiectul Jean Monnet Chair “Uniunea Europeană - Spațiul de justiție, securitate și libertate”/
“European Union - Area of Justice, Security and Freedom” (EUJUSEF), nr. 101081375**

Redactori științifici:

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Ludmila GOLOVATAIA doctor în științe economice conferențiar universitar

Vitalie CAZACU, doctor în științe economice, conferențiar universitar

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar

”Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.”

„Finanțat de Uniunea Europeană. Opiniile și punctele de vedere exprimate aparțin exclusiv autorilor și nu reflectă în mod necesar poziția Uniunii Europene sau a Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici autoritatea finanțatoare nu pot fi considerate responsabile pentru acestea.”

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Europa în echilibru: Drept, societate și securitate umană în spațiul de justiție al UE :

Conferința internațională, 16 Aprilie 2025 : Materiale / redactori științifici: Oleg Balan [et al.]. – Chișinău : Editura USM, 2025. – 130 p. : fig., tab.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Proiectul Jean Monnet Chair "Uniunea Europeană - Spațiul de justiție, securitate și libertate"/ "European Union - Area of Justice, Security and Freedom" (EUJUSEF). – Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – Finanțat de Uniunea Europeană.

ISBN 978-9975-62-936-2 (PDF).

3:061.1EU(082)=135.1=161.1

E 90

ISBN 978-9975-62-936-2 (PDF).

©Editura USM, 2025

CUPRINS:

CUVÂNT ÎNAINTE	5
ЧЕЛОВЕЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ВОСТОЧНОМ СОСЕДСТВЕ ЕС: МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМИ УСТРЕМЛЕНИЯМИ И КОНФЛИКТНОЙ РЕАЛЬНОСТЬЮ	6
<i>Людмила ГОЛОВАТАЯ, доктор, доцент, Государственного Университета Молдовы</i>	
PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN INTERPRETAREA JURISPRUDENȚIALĂ A CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE.....	17
<i>Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, USM</i>	
SECURITATEA UMANĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: VULNERABILITĂȚI SISTEMICE ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE.....	26
<i>Inga GRIGORIU, Republica Moldova, Chișinău</i>	
СОЦИАЛЬНЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ COVID-19 ДЛЯ СФЕРЫ УСЛУГ НА ЕВРОПЕЙСКОМ РЫНКЕ ТРУДА.....	35
<i>Мария КИФЯК, Молдавский Государственный Университет</i>	
CRITERII DE PROPORTIONALITATE APLICATE ÎN LIMITAREA DREPTULUI LA INSTRUIRE PRIN VACCINAREA OBLIGATORIE	41
<i>Cezara-Elena POLISCA, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova</i>	
PRINCIPIILE DE ORGANIZARE A ALEGERILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI STATELE EUROPENE.....	45
<i>Igor SOROCEANU, Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNILE SECESIONISTE	51
<i>Carolina CAZACIUC</i>	
COMPANIILE MILITARE PRIVATE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR.....	55
<i>Maxim CEBAN, Universitatea de Stat din Moldova</i>	
КРИПТОВАЛЮТЫ И БУДУЩЕЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ - КАК БЛОКЧЕЙН И КРИПТОВАЛЮТЫ ИЗМЕНЯТ ЭКОНОМИКУ ЕВРОПЫ?.....	62
<i>Ольга КОПУЩУ, Государственный Университет Молдовы</i>	
<i>Людмила ГОЛОВАТАЯ, Государственный Университет Молдовы</i>	
EDUCAȚIA CA PILON AL SECURITĂȚII UMANE: ABORDĂRI EUROPENE ȘI RELEVANȚĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA.....	69
<i>Lida CUCOȘ, Universitatea de Stat din Moldova</i>	
COMERȚUL CU ENERGIE ÎN REGIUNEA EUROPEI DE SUD-EST: ROLUL REPUBLICII MOLDOVA ÎN RECONFIGURAREA FLUXURILOR DE IMPORT ȘI EXPORT	76
<i>Vitalie TOMA, Universitatea de Stat din Moldova</i>	
<i>Boris CORETCHI, Universitatea de Stat din Moldova</i>	

PROPERTY RIGHTS IN OUTER SPACE: THE ISSUE OF NATURAL RESOURCES (AND THEIR SIGNIFICANCE FOR THE EUROPEAN UNION AND MOLDOVA)	86
Gabriel VESCU , Bachelor's Degree Student, Faculty of Law, Moldova State University	
REFLECȚII PRIVIND STATUTUL JURIDIC AL PERSOANELOR ÎN PROCEDURA DE READMISIE.....	91
Natalia MARKOVA , Universitatea de Stat din Moldova Mihail VODĂ , Academia "Ștefan cel Mare" a MAI	
REPERE ȘTIINȚIFICE REFERITOARE LA PROCEDURA DE REPARARE A DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL	97
Bianca-Patricia MUREȘAN , Universitatea Tampere, Republica Finlanda	
PROTECȚIA DREPTURILOR COPIILOR ÎN CONFLICTELE ARMATE CONTEMPORANE.....	105
Virginia ZAHARIA , Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova	
РОЛЬ СОВЕТА ЕВРОПЫ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА НЕПОДКОНТРОЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	112
Степан ПОПОВСКИЙ , Государственный Университет Молдовы	
TRAFICUL DE ORGANE CA AMENINȚARE LA SECURITATEA UMANĂ: REPERE NORMATIVE ALE UNIUNII EUROPENE.....	119
Arina DORUL , Universitatea de Stat din Moldova Sofia DORUL , Universitatea de Stat din Moldova	
UNELE ELEMENTE DE REPARARE A DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL ÎN CADRUL UNEI PROCEDURI CIVILE.....	125
Elena-Casiana ALEXĂNDRESCU , Universitatea Tampere, Republica Finlanda	

CUVÂNT ÎNAINTE

Sistemul internațional contemporan se confruntă astăzi cu provocări fără precedent în istoria omenirii. Într-o lume marcată de tensiuni geopolitice, conflicte regionale, transformări tehnologice accelerate devine imperioasă respectarea ordinii juridice internaționale și, în mod deosebit, a principiilor fundamentale ale dreptului internațional.

În acest context controversat, actorii statali își canalizează eforturile către prevenirea și soluționarea promptă și eficientă a crizelor regionale, cât și a diferendelor internaționale. Printre acțiunile de asigurare a unui climat de cooperare și stabilitate se regăsesc și inițiativele întreprinse de Uniunea Europeană, care promovează consolidarea statului de drept și protecția drepturilor omului.

Republica Moldova, în calitate de stat candidat la aderarea la Uniunea Europeană, depune eforturi susținute pentru armonizarea legislației naționale cu *acquis-ul* Uniunii Europene și pentru adaptarea cadrului normativ național la standardele europene. Acest proces implică nu doar reforme interne, ci și o reflecție aprofundată asupra valorilor, mecanismelor și direcțiilor de dezvoltare ale societății moldovenești într-un context geopolitic dinamic.

Conferința „Dreptul, Societatea și Securitatea Umană”, organizată în cadrul Proiectului Jean Monnet Chair (EUJUSEF), ediția 2025, și-a propus să creeze o platformă de dialog academic menită să reunească cercetători, cadre didactice și studenți din Republica Moldova și din străinătate. Pe parcursul lucrărilor conferinței au fost examinate, din perspective interdisciplinare, provocările contemporane circumscrise tematicii evenimentului.

Participanții – reprezentanți ai corpului didactic, alături de studenții ciclurilor I, II și III din domeniile Drept, Economie și Relații Internaționale – au abordat subiecte variate, inspirate atât din agenda autorităților Republicii Moldova, cât și din direcțiile de acțiune ale organizațiilor internaționale. Au fost analizate problematici privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale în multiple contexte, evaluarea consecințelor crizei pandemice, necesitatea protejării biodiversității și alte teme de actualitate, toate raportate la dinamica procesului de negociere a aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Semnificația subiectelor abordate, calitatea cercetărilor prezentate și rigoarea concluziilor formulate de autori confirmă încă o dată importanța consolidării dialogului academic și a colaborării științifice în procesul de înțelegere și soluționare a provocărilor lumii contemporane. Conferința demonstrează, totodată, rolul esențial al comunității academice în promovarea valorilor europene, în fundamentarea științifică a politicilor publice și în formarea unei culturi a respectării Dreptului Uniunii Europene.

Aducem apreciere tuturor participanților pentru contribuțiile substanțiale, care au consolidat consistența discursului academic și au oferit perspective relevante pentru analiza proceselor transformative prin care Republica Moldova își armonizează cadrul instituțional și normativ cu standardele Uniunii Europene.

Oleg BALAN,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

ЧЕЛОВЕЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ВОСТОЧНОМ СОСЕДСТВЕ ЕС: МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМИ УСТРЕМЛЕНИЯМИ И КОНФЛИКТНОЙ РЕАЛЬНОСТЬЮ

Людмила ГОЛОВАТАЯ, доктор, доцент
Государственного Университета Молдовы
<https://orcid.org/0009-0003-9361-4553>
golovataya4@gmail.com

Аннотация: В статье анализируется роль концепции человеческой безопасности в политике Европейского союза по отношению к странам восточного соседства. Особое внимание уделяется напряжённости между европейскими устремлениями государств региона (в частности Украины, Молдовы и Грузии) и сложной геополитической реальностью, включающей вооружённые конфликты, внутреннюю нестабильность и внешнее влияние. Рассматриваются подходы ЕС к обеспечению прав человека, верховенства закона и устойчивого развития, а также ответные меры на гуманитарные вызовы, вызванные войной, миграцией и замороженными конфликтами. На основе документального анализа и сравнительного подхода в статье подчёркивается необходимость интеграции компонента человеческой безопасности в стратегические рамки ЕС и выдвигаются рекомендации по усилению устойчивости, поддержки гражданского общества и построению справедливого и безопасного пространства в восточном соседстве.

Ключевые слова: Европейский Союз, восточное соседство, человеческая безопасность, конфликт, миграция, права человека, Молдова, Украина, Грузия, Восточное партнёрство, политика соседства, ЕС.

HUMAN SECURITY IN THE EASTERN NEIGHBOURHOOD OF THE EU: BETWEEN EUROPEAN ASPIRATIONS AND CONFLICT REALITIES

Abstract: This article examines the role of the concept of human security in the European Union's policy towards the Eastern Neighbourhood countries. It focuses on the tension between the European aspirations of countries such as Ukraine, Moldova, and Georgia, and the complex geopolitical reality marked by armed conflicts, internal instability, and external influence. The study explores the EU's approaches to promoting human rights, the rule of law, and sustainable development, as well as its responses to humanitarian challenges triggered by war, migration, and frozen conflicts. Based on document analysis and a comparative perspective, the article argues for the deeper integration of human security into EU strategic frameworks and proposes recommendations for strengthening resilience, supporting civil society, and building a more just and secure Eastern Neighbourhood.

Keywords: European Union, Eastern Neighbourhood, human security, conflict, migration, human rights, Moldova, Ukraine, Georgia, Eastern Partnership, EU neighbourhood policy.

SECURITATEA UMANĂ ÎN VECINĂTATEA ESTICĂ A UE: ÎNTRE ASPIRAȚII EUROPENE ȘI REALITĂȚI CONFLICTUALE

Rezumat: Acest articol analizează rolul conceptului de securitate umană în politica Uniunii Europene față de țările din vecinătatea estică. Se pune accent pe tensiunea dintre aspirațiile europene ale unor state precum Ucraina, Moldova și Georgia și realitatea geopolitică complexă, marcată de conflicte armate, instabilitate internă și influențe externe. Studiul examinează abordările UE în promovarea drepturilor omului, a statului de drept și a dezvoltării durabile, precum și reacțiile sale la provocările umanitare generate de război, migrație și conflictele înghețate. Pe baza unei analize documentare și a unei perspective comparative, articolul susține necesitatea integrării mai profunde a dimensiunii securității umane în cadrul strategic al UE și propune recomandări pentru consolidarea rezilienței, sprijinirea societății civile și construirea unui spațiu estic mai echitabil și sigur.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, vecinătatea estică, securitate umană, conflict, migrație, drepturile omului, Moldova, Ucraina, Georgia, Parteneriatul Estic, politica europeană de vecinătate.

Введение

В последние десятилетия восточное соседство Европейского союза стало ареной серьёзных геополитических трансформаций, социальных потрясений и вооружённых конфликтов. Такие страны, как Украина, Молдова и Грузия, демонстрируют стремление к европейской интеграции, продвигая реформы и укрепляя демократические институты. Однако эти устремления сопровождаются серьёзными вызовами: территориальные споры, нестабильность, внешнее вмешательство и массовые гуманитарные кризисы ставят под угрозу не только государственную безопасность, но и базовые права и свободы граждан.

На этом фоне всё большую значимость приобретает концепция человеческой безопасности, которая фокусируется не столько на защите границ, сколько на защите человека, его достоинства, доступа к правосудию, медицинской помощи, образованию и свободной жизни. Европейский союз, позиционируя себя как защитник прав и ценностей, всё чаще включает этот подход в свою политику соседства.

Настоящая статья направлена на то, чтобы проанализировать, как ЕС реализует принципы человеческой безопасности в восточном соседстве, и какие вызовы и перспективы формируют этот процесс.

Понятие человеческой безопасности. Человеческая безопасность — это современная концепция, смещающая акцент с защиты государства как основного объекта безопасности на защиту человека как личности, носителя прав и достоинства. В отличие от традиционного подхода к безопасности, который сосредоточен на территориальной целостности, военных угрозах и защите государственных интересов, человеческая безопасность охватывает более широкий спектр вызовов, включая бедность, болезни, насилие, миграционные кризисы, дискриминацию, экологические катастрофы и нарушение прав человека. В центре внимания — право каждого человека жить в условиях свободы, защищённости и достоинства.

Впервые концепция человеческой безопасности была институционализована на международном уровне в Докладе о человеческом развитии Программы развития ООН (ПРООН) в 1994 году. В этом документе были выделены семь ключевых компонентов человеческой безопасности: экономическая, продовольственная, медицинская, экологическая, личная, общественная и политическая безопасность. В контексте Европейского союза идея человеческой безопасности начала набирать значимость в начале 2000-х годов, особенно с принятием Европейской стратегии безопасности (2003), в которой подчёркивалось, что угрозы XXI века имеют не только военный, но и социальный, гуманитарный и экологический характер [4]. С этого момента в подходе ЕС к внешней политике и политике соседства усилилась гуманитарная и ценностная составляющая.

Дальнейшее развитие концепции произошло в рамках Глобальной стратегии ЕС по внешней политике и безопасности, принятой в 2016 году. В этом документе человеческая безопасность чётко фигурирует как один из приоритетов, особенно применительно к странам, находящимся в конфликте или постконфликтной фазе [4]. ЕС определяет безопасность не только как защиту от внешних угроз, но как "свободу от страха и нужды" и "возможность жить в достоинстве", подчёркивая взаимосвязь безопасности с правами человека, устойчивым развитием и социальным включением [6].

Концепция человеческой безопасности принципиально отличается от традиционного понимания. В то время как традиционная безопасность ориентирована на государство как основной объект защиты и предполагает противодействие военным и внешнеполитическим угрозам с помощью армии и разведки, человеческая безопасность ставит в центр внимания

индивида и его повседневную уязвимость. Средствами обеспечения человеческой безопасности становятся политика развития, гуманитарная помощь, поддержка прав человека и укрепление гражданского общества. Такой подход является более комплексным и гибким, особенно в регионах с высоким уровнем нестабильности и гуманитарных рисков [5].

В рамках Европейского союза понятие человеческой безопасности было интегрировано в ряд стратегических документов и политик. В первую очередь, оно отразилось в упомянутой Глобальной стратегии ЕС (2016), а также в Стратегии ЕС по правам человека и демократии на 2020–2024 годы [14], где акцент сделан на защиту уязвимых групп, продвижение прав женщин, детей и меньшинств, а также обеспечение справедливого доступа к правосудию и основным услугам. Кроме того, человеческая безопасность присутствует в рамках Европейской политики соседства (ENP), особенно в направлениях, касающихся Восточного партнёрства [1]. Здесь внимание уделяется вопросам верховенства права, социальной защиты, доступа к образованию и здравоохранению, защите мигрантов и внутренне перемещённых лиц. ЕС также активно использует инструменты гражданской защиты и гуманитарной помощи (через DG ECHO), ориентируясь на защиту человеческой жизни в условиях кризисов и катастроф [2].

Важным примером практической реализации концепции человеческой безопасности являются гражданские миссии ЕС в рамках политики общей безопасности и обороны (CSDP), такие как EUMM в Грузии [13]. Цель этой миссии — не только мониторинг границ и предотвращение конфликтов, но и обеспечение безопасности и доверия для граждан, проживающих в зоне бывших конфликтов.

Таким образом, понятие человеческой безопасности в рамках Европейского союза становится важным концептуальным и практическим инструментом, позволяющим переосмыслить традиционные подходы к внешней политике и политике соседства. Оно подчёркивает приоритет прав личности, социальной справедливости и устойчивого развития как неотъемлемых компонентов мирной и безопасной Европы, особенно в условиях нестабильности, конфликтов и трансформаций, происходящих в восточном соседстве ЕС.

Восточное соседство ЕС: обзор региона.

Восточное соседство Европейского союза охватывает шесть стран: Украину, Молдову, Грузию, Армению, Азербайджан и Беларусь. Эти государства были объединены в рамках инициативы Восточное партнёрство (EaP), запущенной в 2009 году с целью содействия политическим и экономическим реформам, углубления интеграции с ЕС и укрепления региональной стабильности [1], [7]. Однако с момента её создания регион претерпел глубокие изменения, и на сегодняшний день Восточное соседство характеризуется высокой фрагментацией, гибридными угрозами, затяжными конфликтами и расширением стратегического соперничества между ЕС и Россией [8].

Наиболее активно по пути европейской интеграции идут Украина, Молдова и до некоторых пор Грузия, получившие в 2022 году статус стран-кандидатов на вступление в ЕС [3], [5]. Эти три государства являются ключевыми «роевропейскими» участниками Восточного партнёрства и рассматривают европейский курс как средство укрепления независимости, модернизации институтов и повышения безопасности.

Украина, находясь в состоянии полномасштабной войны с Россией, получает беспрецедентную политическую, финансовую и военную поддержку от ЕС, включая макрофинансовую помощь, программы восстановления и будущую интеграцию в единый рынок [2], [10]. Молдова также активно реформирует судебную систему, борется с коррупцией и укрепляет энергетическую независимость, особенно после отключения от российской

энергетической системы [13]. Грузия, несмотря на проевропейские устремления населения, сталкивается с двусмысленной позицией властей, что вызвало в 2023 году массовые протесты против попыток принять законы, ограничивающие свободу СМИ и гражданского общества по «российской модели». Тем не менее, Европейский совет предоставил Грузии в декабре 2023 года статус страны-кандидата, при условии выполнения дополнительных реформ [3]. В ноябре 2024 года премьер-министр Грузии Ираклий Кобахидзе объявил о заморозке переговоров о вступлении в ЕС до 2028 года, обвинив Брюссель в "шантаже". Это решение вызвало массовые протесты в стране и осуждение со стороны представителей Евросоюза. Таким образом, хотя Грузия официально сохраняет статус кандидата на вступление в ЕС, процесс интеграции временно приостановлен по инициативе грузинского правительства.

Ситуация в Армении и Азербайджане также претерпела радикальные изменения. В сентябре 2023 года Азербайджан провёл молниеносную операцию по восстановлению контроля над Нагорным Карабахом, что привело к исходу более 100 тысяч этнических армян и фактическому роспуску непризнанной НКР. Это событие вызвало серьёзную гуманитарную и политическую тревогу в Европе [10], [11], поставив под сомнение устойчивость диалога Баку–Ереван и роль России как гаранта соглашений. ЕС активизировал посреднические усилия, поддержал гуманитарные миссии и предложил Армении углублённое партнёрство [8]. Армения в ответ активно дистанцируется от России и делает шаги в сторону ЕС, включая ратификацию Римского статута в 2023 году.

Беларусь, напротив, окончательно утратила самостоятельность в сфере внешней политики после 2020 года. Режим Александра Лукашенко усилил репрессии против гражданского общества, передал России доступ к территории страны для размещения войск и ракет, и находится под жёсткими санкциями ЕС. Республика Беларусь де-факто исключена из большинства форматов Восточного партнёрства, но при этом сохраняется в стратегическом анализе ЕС как элемент региональной стабильности и источник возможных миграционных или военных рисков [5].

С точки зрения геополитики, Восточное соседство имеет решающее значение для безопасности и устойчивости всего европейского континента. Оно представляет собой пограничную зону между евроатлантическим пространством и зоной влияния России, а также арену борьбы моделей управления — между демократией, верховенством права и авторитарной стабильностью. Взаимодействие ЕС с восточными партнёрами строится на принципах диалога, добровольного сближения и уважения суверенного выбора каждой страны относительно её внешнеполитического курса. В рамках этой политики особое внимание уделяется развитию экономических связей, модернизации инфраструктуры, энергетической интеграции, а также укреплению правовых и институциональных основ [1], [9]. Регион также важен с точки зрения энергетической безопасности, особенно после начала российско-украинской войны. Азербайджан стал одним из альтернативных поставщиков газа для ЕС [9], [8], Молдова и Украина были подключены к европейской энергосистеме (ENTSO-E), а вопросы энергетического перехода и зелёной трансформации стали частью политического диалога с восточными партнёрами.

Таким образом, Восточное соседство ЕС остаётся зоной повышенного внимания и приоритетного действия, где стратегические интересы безопасности, экономической устойчивости и защиты прав человека переплетаются. Способность ЕС сохранить баланс между принципами и прагматизмом, между ценностями и интересами, определит эффективность его политики на восточных рубежах и успех усилий по стабилизации региона [5],[7].

Несмотря на свою стратегическую значимость, инициатива на протяжении всех лет подвергалась различным формам критики — как со стороны исследовательского сообщества, так и со стороны политиков и представителей гражданского общества. В основе этой критики лежит целый ряд вопросов, касающихся структуры, эффективности и политической направленности партнёрства [6], [15].

Одним из главных предметов критики стало отсутствие чёткой перспективы членства в ЕС для стран-участниц несмотря на то, что некоторые из них — прежде всего Украина, Молдова и Грузия — последовательно выражали стремление к полноценной интеграции в европейское сообщество. До 2022 года Восточное партнёрство ограничивалось рамками ассоциации и углублённого сотрудничества, что воспринималось многими как половинчатый шаг, не соответствующий ожиданиям и политическим амбициям этих стран. Только в ответ на изменение геополитической обстановки и после начала военного конфликта в Украине Европейский союз предоставил трём из них официальный статус стран-кандидатов, тем самым устранив один из наиболее острых поводов для критики [3].

Второй аспект касается первоначального подхода ЕС, основанного на равном применении политик ко всем шести странам партнёрства, несмотря на значительные различия в их политических системах, уровне демократизации и внешнеполитической ориентации. Такой универсализм, как показывают исследования, ограничивал возможности более гибкой и целенаправленной поддержки. С течением времени ЕС признал необходимость дифференциации, и сегодня в отношениях с «ассоциированной тройкой» (Украина, Молдова, Грузия) применяется отдельный, более амбициозный формат взаимодействия [7], тогда как Армения и Азербайджан ведут диалог в рамках двусторонних соглашений с учётом их специфики.

Немаловажной является и критика в отношении ограниченных возможностей Восточного партнёрства в сфере реагирования на конфликты и кризисные ситуации. В течение долгого времени ЕС демонстрировал сдержанность в отношении затяжных конфликтов в регионе — будь то ситуация в Донбассе, Южной Осетии, Абхазии или Нагорном Карабахе. Восточное партнёрство не включало механизмы жёсткой дипломатической или миротворческой реакции, а также не обеспечивало чётких форматов поддержки гуманитарного реагирования. После 2014 года, а особенно после 2022 года, ЕС стал активнее задействовать такие инструменты, как санкции, гражданские миссии, гуманитарные программы и политическое посредничество, но эта трансформация носила реактивный, а не заранее продуманный характер [10].

Кроме того, критике подвергалось и слабое вовлечение гражданского общества стран-партнёров в принятие решений. Хотя поддержка НПО, студенческих обменов и малых инициатив была частью программы, реальное влияние гражданского сектора на формирование политики считалось недостаточным. В сочетании с низким уровнем общественного информирования о самой инициативе Восточное партнёрство нередко воспринималось как внешнеполитический проект элит, не имеющий широкого общественного отклика. В последние годы ЕС предпринимает усилия по расширению участия граждан и повышению прозрачности, в том числе через цифровые инструменты, молодёжные программы и образовательные платформы [14].

Ещё один важный момент — ограниченность бюджетных и институциональных ресурсов Восточного партнёрства. В условиях масштабных вызовов — от восстановления экономики и модернизации инфраструктуры до реформ правосудия и борьбы с коррупцией — выделяемые ЕС средства часто оказывались несоразмерными поставленным целям. После

2022 года масштабы финансовой и технической помощи значительно возросли, однако вопросы устойчивости, равномерности и прогнозируемости поддержки остаются актуальными [1], [15].

Таким образом, критика Восточного партнёрства в значительной мере обоснована и указывает на структурные и политические ограничения этой инициативы в её первоначальной форме. В то же время следует отметить, что ЕС демонстрирует способность к адаптации и пересмотру подходов: акцент на дифференциацию, усиление политической поддержки, гуманитарной составляющей и вовлечения гражданского общества свидетельствует о стремлении сделать партнёрство более действенным и соответствующим современным вызовам.

Восточное партнёрство продолжает оставаться важным инструментом политики ЕС в регионе, но его эффективность напрямую зависит от гибкости, стратегического видения и способности учитывать разнообразие стран-партнёров и динамику их внутреннего развития [7]. Украина, Молдова и Грузия последовательно демонстрируют приверженность европейскому вектору развития. Их европейский выбор выражается не только на уровне внешнеполитических заявлений, но и в проведении масштабных внутренних реформ, направленных на сближение с институциональной, правовой и экономической архитектурой ЕС. Для этих государств интеграция в Европейский союз рассматривается как стратегическая цель, связанная с обеспечением национальной безопасности, демократизации, устойчивого развития и социальной модернизации [5], [7].

Европейский союз, в свою очередь, активно поддерживает усилия партнёров в проведении структурных реформ, необходимых для укрепления демократических институтов и создания эффективного, прозрачного и подотчётного управления. Наибольшее внимание уделяется таким направлениям, как верховенство закона, борьба с коррупцией, реформа судебной системы, свобода средств массовой информации, а также защита прав человека и прав меньшинств. ЕС предоставляет значительную техническую и финансовую помощь, консультирует по вопросам реформ, содействует обучению госслужащих и судей, а также поддерживает проекты гражданского общества, направленные на повышение общественного контроля и прозрачности [5]. Важной частью поддержки также являются миссии ЕС по мониторингу, наблюдению за выборами и правовому сотрудничеству.

Кроме того, ключевым элементом европейского выбора стран региона становится формирование у населения социальных ожиданий, связанных с улучшением качества жизни, развитием инфраструктуры, модернизацией экономики и укреплением социальной справедливости. Эти ожидания являются не только результатом политических деклараций, но и отражением реального воздействия программ ЕС на повседневную жизнь граждан [6]. При этом выполнение этих ожиданий во многом зависит от темпов и глубины реформ, устойчивости политической воли и способности национальных институтов обеспечить долгосрочные преобразования.

Таким образом, европейские устремления Украины, Молдовы и Грузии формируют особую подгруппу в рамках Восточного партнёрства, где сближение с ЕС приобрело не только политический, но и социальный, культурный и ценностный характер. Их путь к членству не лишён вызовов, однако он демонстрирует наличие устойчивой политической мотивации, активной общественной поддержки и институциональной адаптации, что делает взаимодействие с ЕС не просто форматом внешней политики, а элементом национальной стратегии развития [7].

Несмотря на провозглашённые устремления к европейской интеграции и тесное сотрудничество с Европейским союзом, Украина, Молдова и Грузия продолжают сталкиваться с системными проблемами, и как раз в сферах, которые являются ключевыми элементами европейской модели — верховенство закона, независимость судебной власти, борьба с коррупцией, свобода СМИ и защита прав человека [15]. Эти сферы представляют собой как приоритеты реформ, так и источники противоречий между заявленными целями и реальной политической практикой.

Верховенство закона и судебная реформа остаются одними из самых чувствительных и труднореализуемых направлений. В Украине, несмотря на создание антикоррупционных органов и реформу Верховного суда, проблема политического давления на суды, коррупция в судебной системе и избирательное правосудие продолжают вызывать обеспокоенность. В Молдове были предприняты шаги по "чистке" судебной системы, но процесс часто сталкивается с сопротивлением элит, а кадровая нестабильность и нехватка институциональной независимости ограничивают эффективность изменений [15]. В Грузии, несмотря на наличие формальных реформ, наблюдается политизация высшего судебного совета и вмешательство в процессы назначения судей, что также вызывает критику со стороны ЕС [14].

Борьба с коррупцией формально остаётся в центре программ всех трёх стран. В Украине созданы такие институты, как НАБУ (Национальное антикоррупционное бюро) и ВАКС (Высший антикоррупционный суд), но политическое влияние, попытки заблокировать расследования и громкие дела без реального наказания продолжают снижать доверие населения. В Молдове антикоррупционные усилия приобрели импульс после прихода к власти прозападного руководства, однако структура правовой системы по-прежнему уязвима для корпоративных интересов. В Грузии ситуация более сложна — несмотря на низкий уровень бытовой коррупции, политическая и институциональная коррупция, особенно связанная с влиянием экономических групп, вызывает обеспокоенность [7].

Свобода СМИ и гражданское пространство также демонстрируют противоречивые тенденции. Во всех трёх странах фиксируются случаи давления на независимых журналистов, попытки законодательных ограничений, дискредитационных кампаний в адрес СМИ и активистов [14]. В Грузии, в частности, в 2023 году вызвал резонанс законопроект об "иностранных агентах", который был воспринят как угроза свободе НПО и СМИ. Несмотря на то, что под давлением общественности он был отозван, попытка его принятия свидетельствует о наличии авторитарных импульсов в политической системе.

Таким образом, несовершенство институтов, политизация, коррупция, слабая защита уязвимых групп и попытки ограничить свободу выражения мнений создают заметный разрыв между европейскими стандартами и реальностью стран региона. Тем не менее, этот разрыв не отменяет прогресса — он лишь подчёркивает сложность процесса демократического перехода и необходимость долгосрочной системной поддержки со стороны ЕС, направленной не только на институциональные реформы, но и на изменение политической культуры, повышение прозрачности и вовлечение гражданского общества в процесс принятия решений [15].

В итоге, устремления к европейским ценностям остаются реальными, но их достижение требует не просто деклараций, а постоянного политического диалога, механизма условности в поддержке ЕС, стратегической настойчивости и внутренней политической зрелости стран-партнёров.

Страны Восточного партнёрства продолжают существовать в условиях конфликтной реальности, которая подрывает основы устойчивого развития, замедляет демократическое

преобразование и создаёт серьёзные вызовы для человеческой безопасности [11]. В этих условиях даже самые продвинутые реформы оказываются уязвимыми перед лицом нестабильности, отсутствия доверия, насилия и нарушения прав человека.

Центральным фактором, определяющим региональную обстановку с 2022 года, является полномасштабная война в Украине, которая превратилась в крупнейший вооружённый конфликт в Европе с момента Второй мировой войны. Её воздействие вышло далеко за пределы национальных границ и приобрело трансграничный характер, затронув все ключевые измерения человеческой безопасности: от права на жизнь и защиту до доступа к медицинской помощи, образованию, экономическим ресурсам и убежищу. Миллионы людей были вынуждены покинуть свои дома, что привело к одной из крупнейших волн внутреннего перемещения и внешней миграции в регионе. Украина столкнулась с масштабными разрушениями критической инфраструктуры, ростом уязвимости мирного населения, нарушением прав женщин, детей, пожилых и лиц с инвалидностью, находящихся в зоне боевых действий [10].

Кроме самой Украины, конфликт оказал непосредственное воздействие на соседние страны, прежде всего на Молдову, которая приняла сотни тысяч беженцев и столкнулась с экономическими и энергетическими последствиями войны [6]. Рост инфляции, энергетическая нестабильность, киберугрозы и дезинформационные кампании усилили ощущение уязвимости. В результате, государства региона оказались перед необходимостью пересмотра своих подходов к национальной безопасности и политики в сфере прав человека, принимая во внимание не только внешние угрозы, но и внутреннюю социальную устойчивость.

Особое место занимают вопросы внутренне перемещённых лиц (ВПЛ), которые стали одной из наиболее уязвимых категорий населения. Их права на жильё, труд, медицинскую помощь, образование и участие в общественной жизни часто нарушаются или реализуются в ограниченном виде. ВПЛ сталкиваются с дискриминацией, социальной изоляцией, бюрократическими барьерами и недостаточной институциональной поддержкой. Эта проблема характерна не только для Украины, но и для Молдовы и Грузии, где ВПЛ из Приднестровья, Абхазии и Южной Осетии продолжают оставаться в неустойчивом положении на протяжении десятилетий [13].

Одновременно, регион сталкивается с долговременными последствиями «замороженных» конфликтов, таких как Приднестровье, Абхазия, Южная Осетия и Нагорный Карабах. Несмотря на отсутствие активных боевых действий в некоторые периоды, эти конфликты создают непрозрачные правовые зоны, нарушают права человека, ограничивают свободу передвижения и подрывают устойчивое развитие. Население, проживающее в непризнанных или частично признанных территориях, часто оказывается отрезанным от базовых прав и услуг, а международный доступ к этим регионам ограничен. В Приднестровье сохраняется параллельная административная структура, и несмотря на определённую стабильность, вопрос окончательного урегулирования остаётся нерешённым. Абхазия и Южная Осетия, находящиеся вне контроля центральной власти Грузии, продолжают существовать в условиях международной неопределённости, а механизмы защиты прав человека в этих регионах практически не действуют.

Особый поворот произошёл в 2023 году в контексте Нагорного Карабаха, когда Азербайджан восстановил контроль над всей территорией региона, что привело к массовому исходу армянского населения и прекращению существования де-факто структур бывшей НКР [10]. Это событие вновь актуализировало вопросы безопасности меньшинств, гуманитарной

помощи, международной медиации и роли внешних акторов. Для Европейского союза данная ситуация стала новым вызовом в рамках политики соседства, поставив под вопрос устойчивость механизмов раннего реагирования и долгосрочного урегулирования.

Таким образом, человеческая безопасность в регионе Восточного партнёрства остаётся под угрозой как вследствие открытых конфликтов, так и в результате затяжных и неурегулированных кризисов [2]. Эти угрозы выходят за рамки традиционного понимания безопасности и требуют комплексных решений, объединяющих гуманитарную, политическую, правозащитную и экономическую составляющие. Для Европейского союза это означает необходимость не только поддерживать партнёрские страны на пути реформ, но и выстраивать устойчивую архитектуру реагирования на кризисы, придавая приоритет защите человеческой жизни, достоинства и прав в любой политической ситуации.

Несмотря на значительные усилия по продвижению демократических реформ и укреплению устойчивости в странах Восточного партнёрства, роль Европейского союза в регионе всё чаще рассматривается как двойственная: с одной стороны, ЕС выступает как источник гуманитарной, технической и политической поддержки; с другой — он критикуется за недостаточную решимость, фрагментарность действий и отсутствие стратегической чёткости [5], [6], [14]. Эти противоречия особенно проявились на фоне недавних кризисов — войны в Украине, эскалации в Нагорном Карабахе, энергетической уязвимости Молдовы и давления на гражданское общество в Грузии.

Ключевым инструментом взаимодействия остаётся Европейская политика соседства (ENP) и её восточное направление — Восточное партнёрство [3], [8]. Первоначально эта инициатива задумывалась как платформа для сближения с ЕС без обязательства членства, с акцентом на реформы, верховенство права, экономическое развитие и стабилизацию границ. Однако, как показала практика последних лет, универсальный подход оказался недостаточно чувствителен к конфликтному контексту региона, где политическая реальность зачастую вступает в противоречие с провозглашёнными европейскими принципами. В условиях войн, замороженных конфликтов, авторитарных тенденций и социально-экономической нестабильности, многие из стандартных инструментов ЕС теряют эффективность, а долгосрочные цели — конкретность.

Тем не менее, ЕС остаётся одним из крупнейших поставщиков гуманитарной и финансовой помощи в регионе. С начала военного конфликта в Украине в 2022 году Европейский союз мобилизовал более 80 миллиардов евро помощи для Украины, включая макрофинансовую поддержку, военные поставки, гуманитарные программы и участие в восстановлении. В Молдове ЕС оказал помощь в преодолении энергетического кризиса, поддержал уязвимые группы населения и укрепил механизмы кризисного управления. Армении и Азербайджану ЕС предложил посредничество в мирном процессе, а также гуманитарное реагирование после кризиса в Нагорном Карабахе [10]. Одновременно в регионе действуют десятки программ в сферах экологической устойчивости, цифровизации, образования и развития гражданского общества.

Но, несмотря на эти усилия, регионы и сообщества часто воспринимают политику ЕС как отстранённую и бюрократическую. Это связано не только с институциональной сложностью процедур, но и с тем, что действия ЕС зачастую опаздывают или оказываются несопоставимыми с масштабом вызовов. Так, ЕС долго колебался в вопросе предоставления странам статуса кандидатов на вступление, что воспринималось как недостаток политической воли. В ситуации с Нагорным Карабахом действия ЕС были слабо скоординированы, а гуманитарная реакция —

запоздалой. В случае с Беларусью — ограниченной. На фоне этих событий звучит критика о том, что ЕС действует преимущественно реактивно, а не стратегически, и что его приверженность ценностям иногда отступает перед прагматическими соображениями.

Дополнительной проблемой является неоднородность посланий ЕС: с одной стороны, он продвигает верховенство права, свободу прессы и права человека, с другой — продолжает сотрудничество с правительствами, обвиняемыми в коррупции, репрессиях или ограничении свобод, если это отвечает интересам энергетической или региональной стабильности. Подобные двойные стандарты вызывают разочарование среди партнёрских обществ и подрывают доверие к европейской политике в целом.

На этом фоне становится очевидной необходимость переосмысления стратегического подхода ЕС к восточному соседству. В первую очередь — это интеграция понятия человеческой безопасности в центр всех внешнеполитических и программных действий. В условиях, когда традиционные рамки безопасности не обеспечивают защиту от бедности, насилия, политической нестабильности и разрушения инфраструктуры, именно человек, его права, достоинство и жизненные условия должны стать фокусом политик ЕС. Это предполагает приоритетность не только помощи государственным институтам, но и работу с обществом, с уязвимыми группами, с местными инициативами и гражданскими активистами.

Во-вторых, необходимо выстраивать более гибкую, конфликточувствительную дипломатию, способную учитывать особенности конкретных стран и регионов. Стратегия "одинаковых предложений для всех" себя не оправдала. Восточное партнёрство нуждается в модернизации — в направлениях дифференциации, политической смелости и реального реагирования на кризисы. ЕС должен быть не наблюдателем, а активным участником процессов стабилизации и посредничества, при этом обеспечивая соблюдение прав человека даже в самых сложных обстоятельствах.

И наконец, важнейшим направлением становится укрепление горизонтальных связей между обществами ЕС и стран соседства: через образование, культуру, мобильность, цифровые платформы и сотрудничество университетов и гражданских структур. Европейская интеграция — это не только договорённости между правительствами, но и восприятие Европы как пространства свободы и возможностей самими гражданами. Без этого доверие к ЕС будет оставаться нестабильным, а сопротивление реформам — высоким.

Таким образом, будущее Восточного партнёрства и в целом политики ЕС в регионе зависит от способности Брюсселя сочетать принципы с прагматизмом, оперативность с устойчивостью, и, главное, — учитывать голос людей, а не только официальных структур [15], [14]. Это и есть путь к подлинно устойчивому, мирному и безопасному восточному соседству.

Библиография:

1. European Commission. Eastern Partnership: A New Agenda for Recovery, Resilience and Reform [Электронный ресурс]. — Brussels, 2021. — URL: <https://ec.europa.eu/info/> (дата обращения: 28.03.2025).
2. European External Action Service (EEAS). EU's response to Russia's aggression against Ukraine [Электронный ресурс]. — Brussels, 2022. — URL: <https://www.eeas.europa.eu/> (дата обращения: 28.03.2025).
3. European Council. European Council Conclusions on Ukraine, Moldova and Georgia – Candidate Status. — Brussels, June 2022.
4. European Union. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe – A Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy. — Brussels, 2016. — 56 p.
5. European Parliament. The EU and Eastern Partnership Countries: Challenges of Human Rights and Rule of Law. Policy Department for External Relations. — Brussels, 2023.

6. Tocci, N. Framing the EU's Global Strategy: A Stronger Europe in a Fragile World / Nathalie Tocci. — London: Palgrave Macmillan, 2021. — 240 p.
7. Delcour, L. The EU and the Eastern Partnership: Democracy Promotion in the Shadow of Russian Power / Laure Delcour. — London: Routledge, 2018. — 208 p.
8. Böttger, K., Falkenhain, M. The Eastern Partnership at the Crossroads: Building a Resilient Partnership for a New Era. — Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2023. — 78 p.
9. Emerson, M., Blockmans, S. (eds.). The Eurasian Economic Union and the European Union: Geopolitics, Geo-Economics and Opportunities for Europe. — Brussels: CEPS, 2018. — 268 p.
10. International Crisis Group. Nagorno-Karabakh: Seeking a Path to Peace in the South Caucasus. Europe Report No. 264. — Brussels, 2023. — 34 p.
11. UNHCR Moldova. Regional Refugee Response Plan – Ukraine Situation. — Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2023. — 48 p.
12. OSCE/ODIHR. Reports on Human Rights and Conflict-affected Areas in Eastern Europe. Annual Publications. — 2022–2024.
13. Popescu, N. The Geopolitics of the Eastern Neighbourhood. — Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2022. — 42 p.
14. Council of the European Union. EU Action Plan on Human Rights and Democracy (2020–2024). — Brussels, 2020. — 36 p.
15. Chiriac, M. Republica Moldova între criza umanitară și reforma strategică: o analiză în contextul Parteneriatului Estic / M. Chiriac // Revista de Studii Europene. — 2023. — Nr. 1. — P. 23–35.
16. Mungiu-Pippidi, A. Europe's Burden: Promoting Good Governance in Fragile States, Cambridge: University Press, 2020. — 290 p.

PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN INTERPRETAREA JURISPRUDENȚIALĂ A CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar

Universitatea de Stat din Moldova ¹

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

dorulolga@yahoo.com

Rezumat: Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului constituie piatra unghiulară a mecanismelor; instrumentelor universale și regionale destinate să asigure pacea și stabilitatea mondială. Toate sistemele de colaborare regională a statelor create după al Doilea Război Mondial și axate pe cooperarea politică, economică, fie în domeniile securității colective conțin în mod absolut necesar componenta de protecție a drepturilor omului. Un exemplu elocvent este cel prezentat de modelul inedit de cooperare integraționistă supranațională: Uniunea Europeană. În prezentul studiu vom reliefa conținutul drepturilor și libertăților fundamentale în interpretarea jurisprudențială a Curții de Justiție a Uniunii Europene ce ne va permite în cele din urmă să decelăm particularitățile mecanismului UE în raport cu celelalte forme de protecție europeană a drepturilor omului.

Cuvinte cheie: Carta Drepturilor Fundamentale, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, drepturile omului, libertățile fundamentale, Uniunea Europeană.

THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE JURISPRUDENTIAL INTERPRETATION OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

Abstract: The protection of fundamental human rights and freedoms constitutes the cornerstone of the universal and regional mechanisms and instruments designed to ensure global peace and stability. All regional cooperation systems established after the Second World War and focused on political or economic collaboration, or on collective security, necessarily include a human rights protection component. A particularly illustrative example is the distinctive model of supranational integrative cooperation represented by the European Union. This study highlights the content of fundamental rights and freedoms as interpreted in the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union, which ultimately allows us to identify the specific features of the EU mechanism in comparison with other European systems for the protection of human rights.

Keywords: Charter of Fundamental Rights, Court of Justice of the European Union, human rights, fundamental freedoms, European Union.

Introducere.

Protecția drepturilor fundamentale a drepturilor omului sub egida Uniunii Europene comportă o serie de particularități. Inițial, nici Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene nici Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului sau Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice nu conțineau vreo referire specifică la drepturile fundamentale, cu excepția mențiunii „apărarea păcii și a libertății” care figurează în ultimul considerent al preambulului. [1] Această omisiune a fost înlăturată cu ocazia semnării la 7 decembrie 2000 de către statele membre ale Uniunii Europene a Cartei Drepturilor Fundamentale, ce instituie o un sistem de protecție evoluat ca conținut și mecanisme, incluzând o gamă extinsă de drepturi individuale (economice, sociale și culturale), dar și drepturi colective (ex. inițiativa cetățenească europeană). La fel, în Cartă pot fi identificate o serie de drepturi și libertăți ce rezultă din cetățenia Uniunii Europene, cum sunt dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre; dreptul de a alege și de a fi ales

în Parlamentul European; dreptul de protecție diplomatică din partea oricărui stat membru al Uniunii Europene; dreptul de a se adresa Parlamentului European, Ombudsmanului etc.

Curtea de Justiție a Comunităților Europene (*astăzi Curtea de Justiție a Uniunii Europene*) a elaborat o jurisprudență având tendința să protejeze eficient libertățile fundamentale. Pornind de la dispoziții cu scop exclusiv economic, totodată oferindu-l o interpretare extinsă și constituind principii, Curtea de justiție protejează drepturile fundamentale consacrand drepturile economice și sociale, dar și drepturile civile și politice. În ansamblu, intervenția Uniunii Europene în materia drepturilor omului este dublă; ea protejează drepturile fundamentale direct în statele membre, în mod esențial prin acțiunea judecătorească comunitară; totodată Uniunea Europeană protejează în mod indirect drepturile omului prin relațiile sale cu statele terțe utilizând diferite mijloace de presiune [6, p. 306-308], cum sunt sancțiunile.

Natura Uniunii Europene care a început ca un proiect economic a fost remodelată rapid odată cu introducerea drepturilor omului în structura sa constituțională. Deja la sfârșitul secolului trecut se argumenta în mod convingător că ”angajamentul ferm față de drepturile omului reprezintă una dintre principalele caracteristici ale Uniunii Europene”. Relevanța juridică a drepturilor omului și-a croit treptat drum către includerea în constituție prin reformele ulterioare ale tratatelor, încununate de Tratatul de la Lisabona. [2, p. 81-82]

Metodologie.

În vederea redactării prezentului articol am apelat în repetate rânduri la analiza juridică a conținutului actelor normative în domeniul analizat. În special metoda indicată a fost pertinentă la realizarea unei cercetări aprofundate la subiectul locului și importanței protecției juridice a drepturilor omului în sistemul dreptului Uniunii Europene și în activitatea instituțiilor Uniunii Europene. Metoda sistemică a permis deducerea raportului dintre normele dreptului primar și cele ale dreptului secundar ale Uniunii Europene pe terenul drepturilor și libertăților fundamentale, precum și a interacțiunii acestora cu principiile generale ale dreptului UE.

Rezultatele cercetării

Potrivit prevederilor articolului 2 al Tratatului privind Uniunea Europeană, Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Valorile menționate sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.

Aceste valori au fost identificate și proclamate treptat, în principal datorită Curții de Justiție, care s-a inspirat din „tradițiile constituționale comune ale statelor membre” și din instrumentele internaționale și europene de protecție a drepturilor omului. Însă ele au fost promovate și prin acțiunea Parlamentului European, a Comisiei Europene și cu sprijinul reprezentanților statelor membre, care le-au conferit conținutul actual. Valorile Uniunii sunt mai mult decât un angajament moral sau politic: ele au forță juridică. Ele reprezintă o condiție juridică pentru participarea statelor la Uniunea Europeană. Sunt o cerință esențială în asumarea oricărei acțiuni publice, care se impune atât Uniunii înseși, cât și statelor membre în aplicarea obligațiilor europene. Fără îndoială, ele constituie o limită în exercitarea puterii, în conformitate cu definiția statului de drept. [5]

Drepturile omului și principiile prevăzute în dreptul internațional pot deveni obligatorii pentru UE. Aceasta se poate întâmpla atunci când UE este parte la un tratat privind drepturile omului, ale cărui dispoziții devin astfel parte integrantă a acquis-ului UE în conformitate cu art. 216 alin. (2) din

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene; atunci când drepturile omului înscrise în dreptul internațional sunt recunoscute ca principii generale ale dreptului UE sau atunci când drepturile omului prevăzute de dreptul internațional devin drept internațional cutumiar. Primul caz, în care UE este semnatară a unor tratate de drept internațional privind protecția drepturilor omului, în special cele ale ONU, nu permit organizațiilor internaționale sau regionale să devină părți la acestea. Există însă și câteva excepții cum este Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități. UE a ratificat convenția respectivă în 2010, iar în prezent aceasta face parte din aquis-ul juridic al Uniunii. [2]

Ordinea juridică mondială se sprijină inclusiv pe universalitatea drepturilor omului. Sinergia dezvoltată de mecanismul universal și cele regionale pe tărâmul drepturilor omului este o premisă esențială pentru consolidarea unui sistem internațional eficient de protecție, capabil să răspundă eficient provocărilor contemporane. Urmare a modificărilor generate de Tratatul de la Lisabona, remarcăm o tendință de apropiere, în abordarea drepturilor omului, observată în jurisprudența generată de forurile jurisdicționale de la Strasbourg și cel de la Luxembourg. Inițiativele întreprinse începând cu anul 2009 urmăresc edificarea unei construcții juridice europene armonioase, bazată de cooperarea orizontală, centrată pe protecția eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale. Existența celor două mecanisme europene de protecție a drepturilor omului permite o completare reciprocă, reducând în mod semnificativ riscurile apariției unui vid juridic în protecția anumitor categorii de persoane sau a anumitor categorii de drepturi. În contextul prezentei investigații, Curtea de Justiție a Uniunii Europene în practica sa a avut numeroase ocazii în a se expune asupra conținutului și întinderii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului garantate de Carta Drepturilor Fundamentale.

Printre primele hotărâri ale forului de la Luxembourg prin care drepturile fundamentale au fost consacrate ca principii generale ale dreptului comunitar s-a numărat cea pronunțată pe cauza *Stauder v City of Ulm* (C-29/69, 1969). În speță, Stauder a contestat aplicarea unei dispoziții administrative germane privind distribuirea de tichete alimentare pentru persoanele cu venituri reduse, legislația lăsând posibilitatea unor discriminări arbitrare. Curtea a statuat că normele dreptului comunitar trebuie interpretate și aplicate în conformitate cu drepturile fundamentale, subliniind necesitatea respectării egalității, nediscriminării și demnității umane. Această hotărâre a creat precedentul doctrinar prin care drepturile fundamentale devin parte integrantă a ordinii juridice europene, deschizând calea pentru decizii ulterioare, precum *Internationale Handelsgesellschaft* (1970) și *Nold v Commission* (1974), care au consolidat protecția acestor drepturi.

După recunoașterea jurisprudențială a drepturilor fundamentale ca parte integrantă a ordinii juridice europene, Curtea de la Luxembourg a dezvoltat o jurisprudență consistentă în contexte specifice.

Cazurile *Zambrano* (C-34/09, 2011), *Chen v Secretary of State for the Home Department* (C-200/02, 2004) și alte hotărâri similare ilustrează modul în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene aplică și dezvoltă principiile generale consacrate în domenii precum libertatea de circulație, imigrația și recunoașterea drepturilor membrilor familiei, demonstrând adaptabilitatea jurisprudenței CJUE la situații noi și complexe.

Un interes aparte îl prezintă constatările Curții de Justiție a Uniunii Europene pe cazurile privind protecția datelor cu caracter personal în contextul protecției vieții private a persoanei.

Hotărârea pronunțată de Marea Cameră a CJUE pe cauza *Digital Rights Ireland* și *Kärntner Landesregierung, Michael Seitlinger, Christof Tschohl și alții* [3], a avut la bază cererea preliminară trimisă în anul 2012 de către Înalta Curte din Irlanda și de către Curtea Constituțională a Austriei urmare a contestării reglementărilor naționale ale Irlandei și Austriei prin care a fost transpusă

Directiva 2006/24/CE, ce impunea furnizorilor de servicii de comunicații electronice păstrarea datelor privind traficul și localizarea utilizatorilor.

În speță, Digital Rights a introdus la 11 august 2006 o acțiune la High Court în cadrul căreia susține că este proprietara unui telefon mobil care a fost înregistrat la 3 iunie 2006 și pe care l-a folosit de la această dată. Aceasta pune în discuție legalitatea măsurilor legislative și administrative naționale referitoare la păstrarea unor date privind comunicațiile electronice și solicită, printre altele, instanței de trimitere să constate nulitatea Directivei 2006/24 și a părții 7 din Legea din 2005 privind justiția penală (infrațiuni de terorism) [Criminal Justice (Terrorist Offences) Act 2005], care prevede că furnizorii de servicii de comunicații telefonice trebuie să păstreze datele aferente acestora din urmă privind traficul și locația pentru o perioadă prevăzută de lege în scopul prevenirii, depistării, cercetării și urmăririi infracțiunilor, precum și al garantării siguranței statului.

În opinia Digital Rights Ireland, păstrarea generalizată și nediferențiată a datelor reprezintă o ingerință semnificativă în viața privată și intimitatea persoanelor, dată fiind natura datelor de trafic și localizare, neexistând garanții suficiente ca această păstrare să fie limitată la „strictul necesar” pentru scopuri de securitate sau investigare penală.

Întrucât a considerat că, în lipsa examinării validității Directivei 2006/24, nu este în măsură să se pronunțe asupra întrebărilor referitoare la dreptul național cu care a fost sesizată, Înalta Curte a Irlandei a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Restricția privind drepturile reclamantei cu privire la utilizarea telefoniei mobile rezultată din cerințele prevăzute la articolele 3, 4 și 6 din Directiva 2006/24 este incompatibilă cu articolul 5 alineatul (4) TUE prin faptul că este disproporționată, nu este necesară sau este inadecvată pentru îndeplinirea obiectivelor legitime:

a) de a asigura că datele sunt disponibile în vederea cercetării, depistării și urmăririi penale a infracțiunilor grave?

și/sau b) de a asigura buna funcționare a pieței interne a Uniunii Europene?

2) În special,

a) Directiva 2006/24 este compatibilă cu dreptul cetățenilor de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, prevăzut la articolul 21 TFUE?

b) Directiva 2006/24 este compatibilă cu dreptul la respectarea vieții private prevăzut la articolul 7 din [Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, denumită în continuare «carta»)] și la articolul 8 din [CEDO]?

c) Directiva 2006/24/CE este compatibilă cu dreptul la protecția datelor cu caracter personal prevăzut la articolul 8 din cartă?

d) Directiva 2006/24/CE este compatibilă cu dreptul la libertatea de exprimare prevăzut la articolul 11 din cartă și la articolul 10 din [CEDO]?

e) Directiva 2006/24/CE este compatibilă cu dreptul la bună administrare prevăzut la articolul 41 din cartă?

3) În ce măsură tratatele – și în special principiul cooperării loiale prevăzut la articolul 4 alineatul (3) TUE – impun unei instanțe naționale să cerceteze și să analizeze compatibilitatea măsurilor naționale de transpunere a Directivei 2006/24/CE cu drepturile prevăzute de [cartă], inclusiv articolul 7 din aceasta (astfel cum este inspirat din articolul 8 din [CEDO])?”

În aprecierea sa, CJUE a analizat compatibilitatea conținutului directivei cu drepturile fundamentale garantate de Carta Drepturilor Fundamentale a UE, în special a fost evaluată compatibilitatea prevederilor Directivei cu articolele 7 (viață privată), 8 (protecția datelor) și 11 (libertatea exprimării și informației) ale Cartei Drepturilor Fundamentale a UE (*în continuare cartă*).

În mod special, Curtea a ținut să reliefeze că datele ce permit în special stabilirea persoanei cu care a comunicat un abonat sau un utilizator înregistrat și prin ce mijloace, precum și stabilirea duratei comunicației și a locului de unde a fost inițiată aceasta, stabilirea frecvenței comunicațiilor abonatului sau ale utilizatorului înregistrat cu anumite persoane într-o perioadă determinată considerate în ansamblu, datele respective pot permite deducerea unor concluzii foarte precise privind viața privată a persoanelor ale căror date au fost păstrate, precum obiceiurile din viața cotidiană, locurile de ședere permanente sau temporare, deplasările zilnice sau alte deplasări, activitățile desfășurate, relațiile sociale ale acestor persoane și mediile sociale frecventate de ele.

În același context, CJUE a menționat că accesul autorităților naționale competente la date constituie o ingerință suplimentară în acest drept fundamental (a se vedea, în ceea ce privește articolul 8 din CEDO, Hotărârea Curții EDO din 26 martie 1987, *Leander împotriva Suediei*, seria A nr. 116, § 48, Hotărârea *Rotaru împotriva României* [GC], nr. 28341/95, § 46, CEDO 2000-V, precum și Hotărârea *Weber și Saravia împotriva Germaniei* (dec.), nr. 54934/00, § 79, CEDO 2006-XI). Astfel, articolele 4 și 8 din Directiva 2006/24, care prevăd norme privind accesul autorităților naționale competente la date, constituie de asemenea o ingerință în drepturile garantate de articolul 7 din cartă.

La fel, CJUE s-a expus asupra justificării ingerinței în drepturile fundamentale la viață privată și protecția datelor (articolele 7 și 8 din Cartă) produsă de Directiva 2006/24 privind păstrarea datelor. Deși directiva urmărea un obiectiv de interes general – combaterea criminalității grave și protejarea siguranței publice – și nu afecta substanța drepturilor, ingerința pe care o instituie este foarte amplă și gravă, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a constatat că în speță nu este respectat principiul proporționalității: păstrează datele în mod generalizat și nediferențiat, fără limite clare privind persoanele vizate, tipurile de date, durata păstrării, accesul autorităților și garanțiile procedurale.

De asemenea, directiva nu oferă suficiente garanții privind securitatea datelor și nici controlul efectiv al unei autorități independente. În analiza proporționalității și a gravității ingerinței, CJUE a subliniat că accesul autorităților naționale competente la date constituie o ingerință suplimentară în acest drept fundamental (a se vedea, în ceea ce privește articolul 8 din CEDO, Hotărârea Curții EDO din 26 martie 1987, *Leander împotriva Suediei*, seria A nr. 116, § 48, Hotărârea *Rotaru împotriva României* [GC], nr. 28341/95, § 46, CEDO 2000-V, precum și Hotărârea *Weber și Saravia împotriva Germaniei* (dec.), nr. 54934/00, § 79, CEDO 2006-XI). Astfel, articolele 4 și 8 din Directiva 2006/24, care prevăd norme privind accesul autorităților naționale competente la date, constituie de asemenea o ingerință în drepturile garantate de articolul 7 din cartă.

În cele din urmă, prin hotărârea sa, Marea Cameră a Curții de Justiție a Uniunii Europene a invalidat Directiva 2006/24/CE, declarând că dispozițiile acesteia sunt nevalabile în măsura în care impun obligații generale, nediscriminatorii, de păstrare a datelor.

În cauza *Google Spain SL, Google Inc. împotriva Agencia Española de Protección de Datos (AEPD)*, *Mario Costeja González* [4], Marea Cameră a Curții de Justiție a Uniunii Europene s-a expus la cererea de decizie preliminară având ca obiect interpretarea anumitor prevederi ale Directivei 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date precum și a articolului 8 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „cartă”). La originea cauzei examinate de CJUE a fost litigiul între *Google Spain SL* (denumită în continuare „Google Spain”) și *Google Inc.*, pe de o parte, și *Agencia Española de Protección de Datos* (Agenția Spaniolă de Protecție a Datelor, denumită în continuare „AEPD”) și domnul *Costeja González*, pe de altă parte, cu privire la o decizie a acestei agenții prin care s-a admis o plângere formulată de domnul *Costeja González* împotriva celor două societăți și prin care s-a

dispus ca Google Inc. să adopte măsurile necesare pentru a scoate din indexul său date cu caracter personal care îl privesc pe domnul Costeja González și să împiedice accesul la acestea pe viitor. În speță, domnul Costeja González, cetățean spaniol cu domiciliul în Spania, a formulat o reclamație la AEPD împotriva La Vanguardia Ediciones care publică un cotidian cu difuzare largă, în special în Catalonia (Spania), precum și împotriva Google Spain și a Google Inc. Această reclamație se întemeia pe faptul că, atunci când un utilizator de internet introducea numele domnului Costeja González în motorul de căutare al grupului Google (denumit în continuare „Google Search”), se afișau linkuri către două pagini ale cotidianului La Vanguardia, din 19 ianuarie 1998 și, respectiv, din 9 martie 1998, pe care figura un anunț, în care se menționa numele domnului Costeja González, cu privire la o vânzare la licitație a unor imobile asociată unei proceduri de executare silită desfășurate în vederea plății unor datorii la asigurările sociale.

Prin această reclamație, domnul Costeja González a solicitat, pe de o parte, să se dispună ca La Vanguardia fie să elimine sau să modifice paginile menționate astfel încât să nu mai apară datele sale cu caracter personal, fie să utilizeze anumite instrumente puse la dispoziție de motoarele de căutare pentru a proteja aceste date. Pe de altă parte, a solicitat să se dispună ca Google Spain sau Google Inc. să elimine sau să oculteze datele sale cu caracter personal, astfel încât acestea să nu mai apară printre rezultatele căutării și să nu mai figureze în linkuri ale La Vanguardia. Domnul Costeja González a afirmat în acest context că executarea silită al cărei obiect a fost s-a finalizat în întregime în urmă cu mai mulți ani și că menționarea acesteia este în prezent lipsită de orice relevanță.

În cele din urmă, în ordinea juridică națională respectiva reclamație a fost admisă în măsura în care era îndreptată împotriva Google Spain și a Google Inc. AEPD a considerat în această privință că operatorii de motoare de căutare sunt supuși legislației în materie de protecție a datelor, dat fiind că realizează o prelucrare a datelor pentru care sunt răspunzători și că acționează în calitate de intermediari ai societății informaționale. AEPD a apreciat că este abilitată să dispună ca operatorii de motoare de căutare să retragă datele și să interzică accesul la anumite date în cazul în care ea consideră că găsirea și difuzarea lor pot aduce atingere dreptului fundamental la protecția datelor și demnității persoanelor în sens larg, ceea ce ar include și simpla voință a persoanei interesate ca datele respective să nu fie cunoscute de terți. AEPD a considerat că această obligație poate incumba direct operatorilor de motoare de căutare, fără a fi necesară ștergerea datelor sau a informațiilor de pe site-ul web pe care figurează, în special în cazul în care menținerea acestor informații pe site-ul respectiv este justificată printr-o dispoziție legală.

Google Spain și Google Inc. au introdus două acțiuni separate împotriva deciziei menționate la Audiencia Nacional, care au fost conexe de aceasta. Instanța respectivă arată în decizia de trimitere că aceste acțiuni ridică problema obligațiilor care incumbă operatorilor de motoare de căutare în ceea ce privește protecția datelor cu caracter personal ale persoanelor interesate care nu doresc ca anumite informații, publicate pe site-urile web ale unor terți și conținând datele lor cu caracter personal care permit asocierea acestor informații cu aceste persoane, să fie găsite, indexate și puse la dispoziția utilizatorilor de internet în mod nedefinit. Soluționarea acestei probleme ar depinde de modul în care trebuie interpretată Directiva 95/46 în contextul acestor tehnologii, care au apărut după publicarea sa.

În aceste condiții, Audiencia Nacional a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții *inter alia* următoarele întrebări preliminare:

a) În legătură cu activitatea [Google Search], ca furnizor de conținuturi, care constă în găsirea informațiilor publicate sau introduse în rețea de către terți, indexarea acestora în mod automat și stocarea lor temporară și, în cele din urmă, punerea acestora la dispoziția utilizatorilor de internet

într-o anumită ordine de preferință, atunci când informațiile respective conțin date cu caracter personal ale unor terți, trebuie să se interpreteze că o activitate precum cea descrisă este cuprinsă în noțiunea «prelucrare a datelor» de la articolul 2 litera (b) din [Directiva 95/46]?

b) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea anterioară și în legătură cu o activitate precum cea descrisă deja:

Articolul 2 litera (d) din [Directiva 95/46] trebuie interpretat în sensul că societatea care gestionează [Google Search] este «operator» al datelor cu caracter personal conținute de paginile web pe care le indexează?

c) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea anterioară, [AEPD], în cadrul protecției drepturilor prevăzute la articolul 12 litera (b) și la articolul 14 [primul paragraf] litera (a) din [Directiva 95/46], poate să solicite în mod direct [Google Search] să retragă din indexurile sale o informație publicată de terți, fără a se adresa în prealabil sau simultan titularului paginii web pe care se află informația menționată?

d) În cazul unui răspuns afirmativ la această din urmă întrebare, ar fi exclusă obligația operatorilor motoarelor de căutare de a proteja aceste drepturi atunci când informațiile care conțin date cu caracter personal au fost publicate în mod legal de către terți și sunt păstrate pe pagina web inițială?

3) În ceea ce privește întinderea dreptului de ștergere și/sau de opoziție în raport cu dreptul de a fi uitat, este adresată următoarea întrebare:

Trebuie să se interpreteze că drepturile de ștergere și de blocare a datelor, reglementate la articolul 12 litera (b), și dreptul de opoziție, reglementat la articolul 14 [primul paragraf] litera (a) din [Directiva 95/46], includ posibilitatea persoanei vizate de a se îndrepta împotriva operatorilor motoarelor de căutare pentru a împiedica indexarea informațiilor referitoare la persoana sa publicate pe paginile web ale terților, prevalându-se de dorința sa ca informațiile respective să nu fie cunoscute de utilizatorii de internet atunci când consideră că acestea îi pot aduce prejudicii sau când dorește să fie uitate, deși este vorba despre informații publicate în mod legal de către terți?"

În aprecierea acordată faptelor descrise în cerere, Marea Cameră a CJUE a constatat că prin explorarea în mod automat, constant și sistematic a internetului în căutarea informațiilor publicate acolo, operatorul unui motor de căutare „colectează” astfel de date, pe care apoi le „extrage”, le „înregistrează” și le „organizează” în cadrul programelor sale de indexare, le „stochează” pe serverele sale și, după caz, le „dezvăluie” și le pune la dispoziția utilizatorilor săi sub forma unor liste cu rezultatele căutărilor acestora. Activitatea motoarelor de căutare joacă un rol decisiv în difuzarea globală a datelor menționate prin faptul că le face accesibile tuturor utilizatorilor de internet care efectuează o căutare plecând de la numele persoanei vizate, inclusiv utilizatorilor de internet care altfel nu ar fi găsit pagina web pe care sunt publicate datele respective.

În plus, organizarea și reunirea informațiilor publicate pe internet efectuate de motoarele de căutare în scopul de a facilita accesul utilizatorilor lor la aceste informații poate conduce, în cazul în care căutarea informațiilor respective este efectuată plecând de la numele unei persoane fizice, la faptul că, prin intermediul listei de rezultate, utilizatorii menționați își pot forma o idee de ansamblu structurată cu privire la informațiile referitoare la această persoană care pot fi găsite pe internet, ce le permite să stabilească un profil mai mult sau mai puțin detaliat al persoanei vizate.

Întrucât activitatea unui motor de căutare este, așadar, susceptibilă să afecteze semnificativ și în mod adițional în raport cu cea a editorilor de site-uri web drepturile fundamentale la viață privată și la protecția datelor cu caracter personal, operatorul acestui motor, în calitate de persoană care stabilește scopurile și mijloacele acestei activități, trebuie să asigure, în cadrul responsabilităților, al

competențelor și al posibilităților sale, că această activitate îndeplinește cerințele Directivei 95/46 pentru ca garanțiile prevăzute de directiva respectivă să își producă efectul deplin și pentru ca o protecție eficientă și completă a persoanelor în cauză, în special a dreptului lor la respectarea vieții private, să poată să fie realizată efectiv.

Prin intermediul întrebării privind întinderea drepturilor persoanei vizate garantate de Directiva 95/46, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 12 litera (b) și articolul 14 primul paragraf litera (a) din Directiva 95/46 trebuie interpretate în sensul că permit persoanei vizate să solicite operatorului unui motor de căutare să elimine de pe lista de rezultate, afișată în urma unei căutări efectuate plecând de la numele acestei persoane, linkurile către paginile web publicate legal de terți și care conțin informații adevărate referitoare la aceasta din urmă, pentru motivul că informațiile respective sunt susceptibile să îi cauzeze un prejudiciu sau că dorește ca ele să fie „uite” după un anumit timp.

Curtea a stabilit că în cadrul aprecierii unor asemenea cereri introduse împotriva unei prelucrări precum cea în discuție în litigiul principal, trebuie să se examineze în special dacă persoana vizată are dreptul ca informația referitoare la persoana sa să nu mai fie, în stadiul actual, asociată cu numele său de o listă de rezultate afișată în urma unei căutări efectuate plecând de la numele său. În această privință, trebuie subliniat că constatarea unui asemenea drept nu necesită ca includerea informației respective pe lista de rezultate să cauzeze un prejudiciu persoanei vizate.

În ceea ce privește afișarea, în lista de rezultate pe care utilizatorul de internet o obține atunci când efectuează, cu ajutorul Google Search, o căutare plecând de la numele persoanei vizate, a unor linkuri către două pagini din arhivele online ale unui cotidian care conțin anunțuri ce menționează numele acestei persoane și se referă la o vânzare la licitație a unor imobile asociată unei proceduri de executare silită desfășurate în vederea plății unor datorii în materie de asigurări sociale, trebuie să se considere că, având în vedere caracterul sensibil al informațiilor cuprinse în aceste anunțuri în raport cu viața privată a persoanei în cauză și faptul că publicarea lor inițială s-a efectuat în urmă cu 16 ani, persoana vizată justifică dreptul ca aceste informații să nu mai fie asociate cu numele său prin intermediul unei asemenea liste. Prin urmare, având în vedere că, în speță, nu par să existe motive speciale care să justifice un interes preponderent al publicului de a avea acces, în cadrul unei asemenea căutări, la aceste informații, împrejurare care trebuie totuși verificată de instanța de trimitere, persoana vizată poate să solicite, în temeiul articolului 12 litera (b) și al articolului 14 primul paragraf litera (a) din Directiva 95/46, eliminarea linkurilor respective de pe această listă de rezultate. Totodată în dispozitivul hotărârii pe această cauză, Marea Cameră a menționat cu referire la cele din urmă menționate că nu aceasta ar fi situația dacă ar reieși că, din motive speciale, precum rolul jucat de persoana respectivă în viața publică, ingerința în drepturile sale fundamentale este justificată de interesul preponderent al publicului menționat de a avea acces, prin intermediul acestei includeri, la informația în cauză.

Concluzii

La originea proiectului comunitar european, în lipsa unor reglementări exprese în dreptul primar al Comunităților Europene în materia drepturilor și libertăților fundamentale, iar până în anul 2009 – în absența unei recunoașteri formale a Cartei Drepturilor Fundamentale – Curții de Justiție a Uniunii Europene i-a revenit misiunea de a interpreta prevederile dreptului derivat inclusiv în cauzele în care au fost invocate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Merită a fi menționată.

În esență, prin răspunsurile la cererile preliminare Curtea de la Luxembourg a conceptualizat și dezvoltat aspecte privind libertatea de circulație a persoanelor, dreptul la azil, protecția datelor cu caracter personal în contextul protecției dreptului la viață privată etc.

În contextul Uniunii Europene aflate în plin proces de redefinire și consolidare a valorilor sale fundamentale, interpretarea jurisprudențială a drepturilor omului capătă o relevanță deosebită. Necesitatea fortificării principiilor democrației, pluralismului, statului de drept și respectului pentru drepturile fundamentale determină doctrinarii să contribuie substanțial la perfecționarea cadrului normativ european. Acțiunile complementare ale instituțiilor europene, dublate de rolul esențial al Curții de Justiție a Uniunii Europene, în calitatea sa de veritabil gardian al dreptului Uniunii Europene, demonstrează existența unei sinergii indispensabile funcționării unui sistem regional coerent și eficient de protecție a drepturilor omului.

Referințe bibliografice:

1. Avizul NR. 2/94 al Curții de Justiție a Uniunii Europene din 28 martie 1996 „Aderarea Comunității la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61994CV0002>.
2. Bruti Liberati M., Ramopoulos T., Bianchi D., Uniunea Europeană ca promotor la nivel mondial al universalității și indivizibilității drepturilor omului. In: 70 de ani de Drept al Uniunii Europene. Imprimerie Bietlot, Belgium, 2024. ISBN 978-92-68-05763-6, 415 p. pp. 81-82
3. Hotărârea Curții (Marea Cameră) Digital Rights Ireland Ltd v Minister for Communications, Marine and Natural Resources and Others and Kärntner Landesregierung and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber), 8 April 2014. Requests for a preliminary ruling from the High Court (Ireland) and the Verfassungsgerichtshof. Joined Cases C-293/12 and C-594/12. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CJ0293>
4. Hotărârea Curții (Marea Cameră) 13 mai 2014(*) cauza C-131/12 Google Spain SL, Google Inc. Împotriva Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=152065&doclang=ro>
5. PERALDI LENEUF Fabienne red Les Valeurs de l'Union européenne. 1 octobre 2020. EAN : 9782233009517 Collection Cahiers Européens N°13, 152 pages
6. RENUCCI J.-F. Droit européen des droits de l'homme” L.G.D.J., 2 edition. Paris, 2001. 688 p pp. 307-308

SECURITATEA UMANĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: VULNERABILITĂȚI SISTEMICE ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Inga GRIGORIU

Republica Moldova, Chișinău

Școala doctorală Științe Sociale, USM, doctorandă

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7289-8624>

e-mail: inga.grigoriu@da.md

Rezumat: Securitatea umană în Republica Moldova este marcată de interacțiunea complexă dintre crizele regionale și dezechilibrele interne. Prezentul studiu investighează vulnerabilitățile sistemice care afectează calitatea vieții cetățenilor și examinează oportunitățile de consolidare a securității umane în contextul inițierii negocierilor pentru aderarea la Uniunea Europeană. Printr-o abordare praxeologică, cercetarea evaluează eficiența mecanismelor instituționale și coerența politicilor publice aferente acestui domeniu. Metodologia adoptată combină analiza calitativă și cantitativă a documentelor emise de instituții naționale și internaționale relevante. Rezultatele indică persistența unor vulnerabilități structurale, alimentate de deficiențe de guvernare, în pofida unui sprijin european substanțial. Datele furnizate de Biroul Național de Statistică privind creșterea sărăciei absolute și extreme, alături de constatările Curții de Conturi referitoare la utilizarea netransparentă a fondurilor externe, evidențiază principalele provocări care afectează securitatea umană. Analiza scoate în evidență riscurile generate de politicizarea excesivă a asistenței europene și subliniază necesitatea recentrării politicilor publice pe bunăstarea individuală, în acord cu exigențele europene privind creșterea calității vieții în cadrul procesului de extindere. Concluziile generale ale studiului relevă că fără o reformă substanțială a guvernării și o asumare clară a responsabilităților instituționale, securitatea umană va rămâne un obiectiv fragil. Totodată, integrarea europeană nu poate produce efecte sustenabile fără consolidarea coeziunii sociale și reducerea inegalităților persistente.

Cuvinte cheie: Securitate umană, vulnerabilități sistemice, guvernare, integrare europeană, politici publice, calitatea vieții, coeziune socială.

HUMAN SECURITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SYSTEMIC VULNERABILITIES AND OPPORTUNITIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract: Human security in the Republic of Moldova is shaped by the complex interaction between regional crises and internal imbalances. This study investigates the systemic vulnerabilities that affect citizens' quality of life and examines the opportunities to strengthen human security in the context of the launch of European Union accession negotiations. Through a praxeological approach, the research assesses the effectiveness of institutional mechanisms, and the coherence of public policies related to this domain. The adopted methodology combines qualitative and quantitative analysis of documents issued by relevant national and international institutions. The results indicate the persistence of structural vulnerabilities, fueled by governance deficiencies, despite substantial European support. Data provided by the National Bureau of Statistics on the rising levels of absolute and extreme poverty, along with findings from the Court of Accounts regarding the non-transparent use of external funds, highlight the main challenges affecting human security. The analysis underscores the risks arising from the excessive politicization of European assistance and emphasizes the need to refocus public policies on individual well-being, in accordance with EU requirements for improving quality

of life during the enlargement process. The general conclusions of the study reveal that without substantial governance reform and a clear assumption of institutional responsibilities, human security will remain a fragile goal. Moreover, European integration cannot generate sustainable outcomes without strengthening social cohesion and reducing persistent inequalities.

Keywords: *Human security, systemic vulnerabilities, governance, European integration, public policies, quality of life, social cohesion*

Introducere

Actualitatea temei. Într-un context internațional marcat de instabilitate geopolitică și crize suprapuse, securitatea umană devine o dimensiune esențială a politicilor publice și a construcției instituționale [1, p.203]. Conflictul militar aflat în proximitatea Republicii Moldova a generat o criză de securitate regională profundă, cu implicații multiple asupra echilibrului socio-economic și politic intern. În acest climat de incertitudine, vulnerabilitățile sistemice ale statului nostru - sociale, economice, de mediu, instituționale, politice s-au amplificat, afectând direct bunăstarea și demnitatea cetățenilor [2, p.1]. Securitatea umană, ca paradigmă centrată pe persoană, oferă un cadru analitic actual și relevant pentru înțelegerea provocărilor contemporane, dincolo de perspectiva tradițională a securității statale. Această abordare accentuează importanța protejării drepturilor fundamentale, consolidării coeziunii sociale și reducerii riscurilor generate de insecuritatea cotidiană [3].

Republica Moldova se află la intersecția unor influențe geopolitice divergente, oscilând istoric între orientarea spre valorile europene și atracția sferelor de influență estice. Invazia militară a Ucrainei de către Federația Rusă a accentuat tensiunile regionale și a redefinit prioritățile strategice ale statelor membre ale Uniunii Europene [4]. În acest context, obținerea statutului de stat candidat la aderare în iunie 2022 și decizia de deschidere a negocierilor cu Uniunea Europeană în decembrie 2023 marchează o etapă istorică pentru Republica Moldova [5]. Securitatea umană devine astfel un criteriu transversal esențial, întrucât procesul de integrare presupune nu doar ajustări legislative și instituționale, ci și îmbunătățirea concretă a calității vieții cetățenilor. Diminuarea vulnerabilităților sociale, reducerea inegalităților, garantarea accesului echitabil la servicii și promovarea coeziunii sociale sunt obiective-cheie ce condiționează succesul parcursului european [6].

Relevanța și importanța studiului. Tema cercetării propuse se încadrează în sfera preocupărilor actuale ale științelor politice, situându-se la intersecția dintre studiile de securitate, politicile publice și procesele de integrare regională. Din punct de vedere teoretic, lucrarea contribuie la consolidarea cadrului conceptual privind securitatea umană, prin analiza evoluției acestui concept în raport cu noile riscuri și vulnerabilități de natură socială, economică și instituțională. Abordarea interdisciplinară permite integrarea teoriilor despre statul de drept, guvernarea, drepturile omului și dezvoltarea durabilă, cât și oferirea unei perspective complexe asupra relației dintre securitate și integrare europeană. Analiza riscurilor sistemice la adresa securității umane, identificarea categoriilor vulnerabile, formularea unor recomandări adaptate contextului național pot sprijini instituțiile statului și actorii internaționali în procesul de elaborare și implementare a unor politici incluzive și eficiente. De asemenea, lucrarea poate constitui un instrument util pentru evaluarea impactului reformelor europene asupra condițiilor de trai ale populației și pentru dezvoltarea unui model național de evaluare a securității umane.

Gradul de cercetare a temei. Noțiunea de securitate umană a fost consacrată în plan internațional prin Raportul Dezvoltării Umane din 1994, elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Spre deosebire de paradigma clasică, axată pe apărarea teritoriului național, securitatea umană propune o abordare integrată, multidimensională, care include securitatea

economică, alimentară, a sănătății, a mediului, personală, comunitară și politică [7, p. 22-33]. Deși prezentă tot mai frecvent în discursul internațional și în literatura de specialitate, această paradigmă rămâne relativ puțin explorată în contextul Republicii Moldova. Studiile existente se concentrează preponderent pe dimensiunile tradiționale ale securității - națională, energetică sau economică și, într-o oarecare măsură mai puțin din perspectiva securității umane care să combine calitatea vieții, accesul la servicii esențiale, protecția socială, coeziunea comunitară sau incluziunea grupurilor vulnerabile, securitatea politică și economică a persoanei. Din care fapt, cercetările aplicate care integrează metodologia securității umane în analiza procesului de integrare europeană a Republicii Moldova sunt limitate sau fragmentare.

Literatura internațională oferă, însă, modele conceptuale și instrumente de evaluare care pot fi adaptate spațiului național [8]. Exemple relevante provin din studii realizate în țări aflate în tranziție sau în proces de aderare la Uniunea Europeană ce oferă un cadru comparativ valoros [9-12]. În Republica Moldova, unele instituții academice și organizații internaționale au inițiat analize privind calitatea vieții, reziliența socială sau vulnerabilitățile umane, însă aceste demersuri nu au fost încă integrate într-o viziune sistemică, praxeologică și ancorată în perspectivele politice ale extinderii europene [13]. Prin urmare, tema propusă răspunde unei nevoi reale de aprofundare științifică și de corelare între cercetarea teoretică și provocările de guvernare actuale.

Scopul cercetării. Studiul urmărește identificarea principalelor vulnerabilități sistemice ce afectează securitatea umană în Republica Moldova și analiza modului în care acestea pot fi diminuate în contextul procesului de integrare europeană.

Obiectivele specifice ale studiului Clarificarea cadrului conceptual privind securitatea umană, cu evidențierea elementelor definitorii relevante pentru contextul Republicii Moldova; Prezentarea succintă a indicatorilor utilizați pentru măsurarea securității umane, cu accent pe relevanța lor pentru studiul de față; Analiza cadrului normativ și instituțional privind securitatea umană în Republica Moldova; Identificarea riscurilor și vulnerabilităților interne care afectează securitatea umană la nivel național, cu accent pe componentele specifice ale acesteia.

Ipoteza de lucru. Se presupune că, în pofida parcursului european al Republicii Moldova, securitatea umană rămâne vulnerabilă din cauza unor dezechilibre sistemice persistente, care afectează atât calitatea vieții, cât și coeziunea socială. Aceste vulnerabilități sunt amplificate de deficiențele în guvernare, nivelul redus de reziliență socială și decalajele socio-economice dintre regiuni.

Structura studiului. Articolul este structurat în trei compartimente analitice, care abordează dimensiuni esențiale ale temei investigate. Primul compartiment examinează fundamentarea teoretico-conceptuală a securității umane, principalele sale componente conform cadrului ONU, precum și adaptarea acestuia la specificul Republicii Moldova. Al doilea compartiment este dedicat analizei vulnerabilităților sistemice care afectează securitatea umană în Republica Moldova, incluzând aspecte precum inegalitățile sociale, sărăcia multidimensională, migrația, excluderea socială și corelația acestora cu nivelul de dezvoltare umană și coeziunea socială. Sunt analizate, de asemenea și politicile publice relevante pentru domeniul securității umane, cu accent pe rolul administrației publice și al actorilor non-statali în promovarea acesteia. Secțiunea de discuții integrează rezultatele obținute și oferă o interpretare coerentă a acestora. Concluziile sintetizează principalele constatări ale studiului și conturează direcții viitoare de cercetare.

Metodologia aplicată. Pentru atingerea obiectivelor propuse, cercetarea se bazează pe o abordare praxeologică, ce permite investigarea modului în care politicile și mecanismele instituționale existente contribuie la gestionarea riscurilor și vulnerabilităților asociate securității umane în Republica Moldova, cu accent pe perioada de preaderare la Uniunea Europeană.

Praxeologia oferă cadrul adecvat pentru analizarea acțiunilor sociale, instituționale și politice în raport cu eficiența și coerența acestora în protejarea individului și a comunităților.

Totodată, abordarea metodologică este una mixtă, care combină analiza calitativă a politicilor publice și a cadrului normativ cu analiza cantitativă a datelor statistice și a sondajelor recente. Lucrarea are un caracter predominant calitativ, prin examinarea documentelor, studiilor, rapoartelor și strategiilor relevante elaborate de instituții naționale și internaționale, precum: Raportul privind reziliența socială (ICJPS, 2024) [14], Indicele Dezvoltării Umane (IDU, 2022) [15], Quality of Life Survey (2024) [13], Analiza sărăciei multidimensionale (2023) [16] etc.

Limitele și delimitările metodologice ale lucrării sunt concentrarea pe cazul Republicii Moldova, fără a include comparații transnaționale detaliate, dar face trimiteri selective la bune practici europene pentru validarea concluziilor. Analiza se axează pe perioada 2020–2025, corespunzătoare etapelor-cheie ale parcursului de integrare europeană. De asemenea, cercetarea este limitată de disponibilitatea datelor actualizate privind anumite dimensiuni ale securității umane, în special la nivel local.

Rezultatele cercetării:

1.1 Fundamente teoretico-conceptuale ale securității umane: de la cadrul global la realitățile Republicii Moldova

Conceptul de securitate umană a fost formulat în anii 1990 ca răspuns la limitările paradigmei tradiționale de securitate, axată predominant pe stat, suveranitate și apărarea granițelor. Odată cu publicarea Raportului privind Dezvoltarea Umană al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) din 1994, securitatea umană a fost definită ca protejarea „elementelor esențiale ale vieții umane” împotriva amenințărilor critice, într-un mod compatibil cu libertatea și demnitatea individului [7, p. 3]. Schimbarea de paradigmă a adus în prim-plan persoana și a subliniat nevoia de a răspunde nu doar riscurilor militare, ci și celor conexe activităților sale zilnice. Cadrul conceptual promovat de ONU identifică șapte dimensiuni interdependente ale securității umane: economică, alimentară, a sănătății, de mediu, personală, comunitară și politică. Această abordare holistică reflectă complexitatea amenințărilor contemporane și necesitatea unor politici integrate care să permită dezvoltarea liberă, echitabilă și durabilă a ființei umane [7, p. 22-33].

Contribuția mediului academic în conceptualizarea noțiunii de securitate umană este una incontestabilă, prin care paradigma a fost extinsă și consolidată pe multiple dimensiuni teoretice și aplicative. Cercetătorii au explorat relația dintre dezvoltare și libertate, au definit conexiunile dintre dezvoltarea umană și securitatea umană, au analizat impactul conflictelor moderne, al schimbărilor climatice și al biopoliticii asupra indivizilor și comunităților. Studiile experților au contribuit la dezvoltarea unor cadre conceptuale riguroase, au oferit perspective critice asupra aplicabilității practice a conceptului și au fundamentat legătura dintre securitatea umană, drepturile omului, guvernanta globală și protecția internațională. Totodată, spațiul academic a pus accent pe importanța incluziunii sociale, egalității de gen și a consolidării păcii, conturând astfel o abordare multidimensională și interdisciplinară a securității umane [17, p. 83-104].

În cazul Republicii Moldova, adaptarea conceptului de securitate umană în literatura de specialitate presupune luarea în considerare a unor factori specifici contextului post-sovietic, cum ar fi tranziția dificilă la economia de piață, vulnerabilitatea socială extinsă, migrația masivă, fragilitatea instituțională, polarizarea politică și alte dimensiuni. În această ordine de idei, poziționarea geostrategică a țării la frontiera estică a Uniunii Europene amplifică importanța securității umane în procesul de integrare europeană, mai ales în contextul crizelor regionale recente, precum războiul din

Ucraina. Deopotrivă importantă este fundamentarea conceptuală a securității umane în Republica Moldova ce necesită o abordare contextualizată, în măsură să reflecte atât provocările structurale moștenite din trecut, cât și oportunitățile emergente asociate procesului de integrare europeană. Prin urmare, conceptul poate deveni un instrument analitic util în evaluarea politicilor publice și a capacității statului de a proteja și promova bunăstarea cetățenilor săi.

În contextul demarării negocierilor Republicii Moldova privind aderarea la Uniunea Europeană, aplicarea reală a concepției poate consolida stabilitatea internă, asigura drepturile fundamentale ale cetățenilor, să contribuie la dezvoltarea durabilă, creșterea calității vieții și încrederea în instituțiile naționale. Mai multe inițiative internaționale oferă repere utile în acest sens. Contribuțiile Japoniei, Canadei, dar și doctrina securității umane promovată de Uniunea Europeană [17, p. 25-26], centrată pe prevenirea conflictelor, protejarea populației și dezvoltarea durabilă, pot fi adaptate și în Republica Moldova, astfel să sprijine procesele de guvernanță participativă, incluziune socială și coeziune teritorială. În această lumină, securitatea umană devine nu doar un ideal teoretic, ci un instrument practic pentru gestionarea vulnerabilităților și accelerarea procesului de integrare în Uniunea Europeană.

Totuși, eficiența intervențiilor externe și a politicilor publice depinde în mod esențial de distribuția transparentă, echitabilă și bazată pe nevoi reale a resurselor. Rapoartele Curții de Conturi a Republicii Moldova indică existența unor deficiențe majore în gestionarea fondurilor externe, inclusiv lipsa unor criterii clare de alocare și carențe în mecanismele de control [18]. Astfel de disfuncționalități alimentează inegalități sociale și regionale, afectează negativ securitatea umană și încrederea cetățenilor în instituții. Integrarea coerentă a conceptului de securitate umană în agenda națională poate contribui decisiv la reducerea vulnerabilităților sistemice și la accelerarea procesului de integrare europeană. Direcțiile trasate de PNUD, adaptate la contextul moldovenesc și susținute de politici publice eficiente, pot orienta Republica Moldova către un model de dezvoltare sustenabilă, centrat pe bunăstarea și demnitatea ființei umane.

1.2 Vulnerabilități sistemice și factori determinanți ai insecurității umane în Republica Moldova

Securitatea umană în Republica Moldova este profund influențată de un ansamblu de vulnerabilități sistemice, manifestate la nivel structural și care afectează direct calitatea vieții cetățenilor. Aceste vulnerabilități sunt interdependente, reflectă disfuncționalități persistente în domenii esențiale precum echitatea economică, accesul la servicii publice de bază, protecția socială, participarea politică, coeziunea socială și echilibrul demografic. Unul dintre cei mai presanți factori îl reprezintă inegalitățile sociale și economice, agravate de o distribuție inechitabilă a resurselor, decalaje semnificative între mediul urban și cel rural, precum și de politici publice fragmentate, adesea reactive, slab corelate cu realitățile comunităților.

Conform Indexului Dezvoltării Umane (2022) [15] și raportului Quality of Life – Republic of Moldova(2024) [13], accesul la sănătate, educație și infrastructură variază substanțial între regiuni, contribuie la marginalizarea unor categorii vulnerabile, în special persoanele în vârstă și populația rurală. Sărăcia multidimensională rămâne o problemă cronică, care depășește dimensiunea veniturilor și include lipsa accesului la locuire decentă, apă potabilă, energie, educație și servicii medicale. Potrivit analizei din 2023 [16], această formă de sărăcie afectează în mod disproporționat copiii și familiile monoparentale. Datele Biroului Național de Statistică (2024) indică o agravare a situației: rata sărăciei absolute a crescut la 33,6%, iar cea a sărăciei extreme a ajuns la 15,5%.

Un alt determinant major este migrația externă de amploare, care a redus constant populația activă și a generat dezechilibre demografice profunde. Efectele acestui fenomen sunt multiple:

destrămarea rețelelor comunitare, intensificarea riscului de sărăcie intergenerațională, presiuni asupra sustenabilității sistemelor publice de protecție socială și sănătate. Totodată, fragilitatea coeziunii sociale este accentuată de percepția unei justiții selective, polarizarea discursului politic și nivelul scăzut de încredere în instituțiile statului. Aceste fenomene sporesc insecuritatea percepută la nivel personal și comunitar, cât și subminează capacitatea colectivă de reacție la crize [14, p. 161-171].

Promovarea securității umane în Republica Moldova depinde esențial de capacitatea instituțională a statului și de calitatea guvernantei. Deși cadrul normativ și arhitectura instituțională au cunoscut o aliniere treptată la standardele internaționale privind dezvoltarea umană și drepturile fundamentale, persistă provocări importante în ceea ce privește coordonarea interinstituțională, implementarea coerentă a politicilor, asigurarea sustenabilității și evaluarea impactului acestora. Documentele strategice, precum Strategia Națională de Dezvoltare Moldova Europeană 2030, Planul Național de Dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Planul Național „Construim Moldova Europeană” și altele, reflectă angajamente clare în direcția reducerii sărăciei, consolidării coeziunii sociale și extinderii accesului la servicii publice [19]. Cu toate acestea, implementarea este limitată de resurse financiare insuficiente sau utilizate netransparent, lipsa personalului calificat în administrație și mecanisme slabe de monitorizare și evaluare.

Administrația publică locală deține un rol-cheie în identificarea nevoilor comunitare și furnizarea de servicii esențiale [20], dar eficiența sa este afectată de dependența financiară de bugetul central și de inegalitățile regionale în capacitatea administrativă [21]. Procesul de descentralizare rămâne incomplet, ceea ce diminuează capacitatea de reacție la vulnerabilități locale. Deși Republica Moldova a avansat în adoptarea unui cadru legal adecvat și în cooperarea cu partenerii internaționali, transformarea acestor angajamente în rezultate tangibile pentru populație necesită reforme structurale de profunzime și o voință politică constantă.

Un exemplu relevant în acest sens este pachetul de sprijin financiar în valoare de 1,9 miliarde de euro, aprobat de Parlamentul European la 11 martie 2025. Structurat în 520 de milioane de euro sub formă de granturi și 1,5 miliarde de euro în împrumuturi cu dobândă redusă, acest sprijin este condiționat de implementarea Agendei de Reforme convenite cu Uniunea Europeană. Obiectivele includ modernizarea infrastructurii, îmbunătățirea serviciilor publice, atragerea investițiilor, consolidarea statului de drept și respectarea normelor democratice. Debursarea fondurilor va fi etapizată, în funcție de progresele înregistrate în domeniile-cheie. Acest sprijin se înscrie în logica condiționalității specifice procesului de extindere al UE și constituie un test esențial pentru capacitatea instituțională și angajamentul politic al Republicii Moldova [2]. Astfel, un aspect esențial al contextului financiar și geostrategic în care se desfășoară procesul de aderare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană îl reprezintă instrumentele de sprijin oferite de instituțiile europene, precum și condiționalitățile aferente. În acest sens, Regulamentul (UE) 2025/535 al Parlamentului European și al Consiliului, prin care este instituit Mecanismul de reformă și creștere pentru Republica Moldova [2], prevede aplicarea unei rate de provizionare de 9% pentru împrumuturile acordate. Această prevedere tehnică reflectă, în fapt, percepția unui grad de risc semnificativ asociat capacității Republicii Moldova de a gestiona eficient sprijinul financiar și de a asigura rambursarea sustenabilă a datoriilor externe.

Stabilirea ratei de provizionare la 9% alocă o parte din pachetul financiar total pentru acoperirea potențialelor pierderi, reducând, în consecință, volumul efectiv de fonduri disponibile pentru finanțarea reformelor. Deși această practică este una comună în cadrul politicii de vecinătate, aplicarea sa în cazul Republicii Moldova transmite un semnal clar privind necesitatea consolidării capacității administrative, a disciplinei bugetare și a guvernantei economice. În mod concret, resursele financiare nerambursabile

devin condiționate de performanța în domeniul reformelor structurale, ceea ce plasează autoritățile naționale și locale într-un proces de evaluare continuă. Iar din perspectiva capacității de absorbție a fondurilor europene, această măsură obligă Republica Moldova să accelereze implementarea reformelor instituționale, în special în domeniile administrației publice, combaterii corupției și managementului financiar. În lipsa unor progrese concrete, există riscul ca sprijinul să fie oferit preponderent sub formă de împrumuturi, ceea ce accentuează gradul de îndatorare externă al statului și reduce eficiența finanțărilor din perspectiva dezvoltării durabile.

Totodată, această rată de provizionare este și o expresie a abordării geostrategice a Uniunii Europene, care, deși recunoaște statutul de stat candidat al Republicii Moldova, continuă să evalueze performanța acesteia în baza mecanismelor aplicate și altor state din Parteneriatul Estic. Astfel, integrarea europeană devine condiționată nu doar de voința politică declarativă, ci și de capacitatea de a produce rezultate concrete și măsurabile în plan economic și instituțional. În acest context, autoritățile naționale sunt puse în fața unei duble responsabilități: pe de o parte, trebuie să demonstreze o gestiune financiară prudentă și eficientă, capabilă să reducă riscurile percepute la nivel european; pe de altă parte, sunt chemate să promoveze politici care să permită valorificarea integrală a sprijinului european în beneficiul cetățenilor, fără a periclita sustenabilitatea datoriei publice. Experiența unor state membre ale UE, în care descentralizarea reală și autonomia locală susțin coeziunea economică și socială, poate servi drept model pentru consolidarea capacității interne a Republicii Moldova de a face față provocărilor aderării.

Prin urmare, rată de provizionare de 9% nu trebuie percepută exclusiv ca o constrângere, ci ca un mecanism de stimulare a responsabilității instituționale și a calității reformelor, în logica unei apropieri reale și sustenabile de standardele Uniunii Europene.

Discuții: Condiționarea asistenței financiare europene pentru perioada 2025–2027 scoate în evidență o serie de vulnerabilități sistemice care pot compromite eficiența și sustenabilitatea acestui sprijin, în special în contextul fragilității instituționale persistente în Republica Moldova. În primul rând, dependența cronică de fondurile externe, corelată cu capacitatea redusă a administrației de a genera politici publice coerente și de a implementa reforme reale, generează riscul perpetuării unui mecanism de „simulare a progresului”. Deficiențele de coordonare interinstituțională, lipsa unui sistem robust de monitorizare și absorbție a fondurilor, precum și insuficiența personalului calificat contribuie la întârzieri semnificative în implementare sau chiar la blocaje administrative.

În al doilea rând, condiționalitățile legate de democrație, statul de drept și buna guvernare devin teste de stres într-un sistem politic polarizat, în care percepția unei justiții selective, nivelul scăzut de încredere în instituțiile publice și interferența politicului în actul administrativ fragilizează și mai mult cadrul de acțiune. În lipsa unei justiții cu adevărat independente și a unei administrații depolitizate, riscurile de neconformitate cu cerințele europene cresc considerabil, ceea ce poate compromite nu doar sprijinul extern, ci și parcursul de integrare europeană.

În al treilea rând, presiunea de a produce rezultate rapide și cuantificabile, cum ar fi crearea de locuri de muncă, modernizarea serviciilor publice sau atragerea de investiții, poate duce la adoptarea unor măsuri superficiale și la prioritizarea proiectelor „vizibile”, în detrimentul celor strategice, orientate spre reducerea sărăciei multidimensionale, combaterea excluziunii sociale sau consolidarea rezilienței comunităților vulnerabile. Astfel, impactul real asupra securității umane rămâne limitat, iar vulnerabilitățile structurale, precum inegalitățile sociale, migrația externă masivă, dezechilibrele demografice și lipsa infrastructurii esențiale în mediul rural, nu sunt abordate în mod sistemic.

În acest context, pachetul de sprijin financiar european, deși esențial, riscă să devină inefficient sau chiar contraproductiv, în absența unei reforme profunde a guvernantei interne, a consolidării capacităților instituționale și a unei viziuni strategice integrate privind dezvoltarea umană. Mai mult, fără o descentralizare reală și fără autonomie financiară consolidată la nivelul administrației publice locale, eforturile de îmbunătățire a calității vieții și de asigurare a securității umane nu vor putea fi susținute pe termen lung. Prin urmare, sprijinul financiar internațional trebuie dublat de voință politică autentică, coerență strategică și implicarea activă a tuturor actorilor relevanți - stat, societate civilă, comunități locale și parteneri internaționali, pentru a transforma vulnerabilitățile actuale în oportunități reale de dezvoltare durabilă.

Concluzii: Prezentul articol a urmărit investigarea vulnerabilităților sistemice care limitează capacitatea Republicii Moldova de a consolida securitatea umană, prin analiza riscurilor asociate condiționalităților impuse de Uniunea Europeană în raport cu capacitatea instituțională de absorbție a asistenței financiare externe, în contextul provocărilor socio-economice interne.

Rezultatele cercetării au elucidat o serie de disfuncționalități instituționale semnificative, printre care centralizarea excesivă a procesului decizional, deficitul de personal calificat în administrația publică și popularea cu personal loializat politic, cât și absența unui mecanism coerent de coordonare interinstituțională. Aceste deficiențe afectează în mod grav capacitatea de valorificare eficientă a fondurilor externe și pun în pericol coerența procesului de reformă. Totodată, persistă disparități regionale accentuate, care afectează inechitabil accesul populației la servicii publice esențiale, oportunități economice și mecanisme de protecție socială.

În acest context, condiționalitățile europene referitoare la statul de drept, buna guvernare și reziliența economică riscă să devină surse de tensiune sistemică, în loc de motoare ale transformării. Instabilitatea politică, instrumentalizarea resurselor externe în scopuri electorale și absența unui consens strategic intern erodează credibilitatea reformelor și compromit eficiența cooperării cu Uniunea Europeană.

Analiza realizată în cadrul articolului subliniază necesitatea redefinirii arhitecturii interne de guvernare, prin profesionalizarea administrației publice, consolidarea autonomiei locale și descentralizarea bugetară. Aceste măsuri sunt esențiale pentru orientarea sprijinului extern către proiecte cu valoare adăugată strategică, capabile să genereze transformări durabile în sfera securității umane.

Integrarea europeană nu trebuie înțeleasă ca un simplu proces de aliniere instituțională, ci ca un efort profund de reformare a statului și de reconstrucție a contractului social. Acest proces implică formularea și implementarea unor politici publice coerente, participative și centrate pe cetățean, în care securitatea umană devine atât o finalitate a dezvoltării, cât și un reper fundamental în evaluarea progresului național.

Referințe bibliografice:

1. Sprincean, S. Provocări contemporane la adresa securității umane și siguranței persoanei. In: Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală, 1 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2023, Volum 1, p. 202-209.
2. Regulamentul (UE) 2025/535 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 martie 2025 de instituire a Mecanismului de reformă și creștere pentru Republica Moldova PE/1/2025/REV/1. In: Jurnalul Uniunii Europene, JO L, 2025/535, 21.3.2025, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2025/535/oj>
3. Baru, S. Mahbub ul Haq and Human Development: A Tribute. In: Economic and Political Weekly, 1998; 33(35), 2275–2279. Disponibil: <http://www.jstor.org/stable/4407121>
4. Cebotari, S. Impactul războiului din Ucraina asupra Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene. In: Moldoscopia, 2023, nr. 2 (99). CZU 327(4), DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2\(99\).02](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2(99).02)
5. European Commission. Republic of Moldova 2023 Report. [online]. Disponibil: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/d8ef3ca9-2191-46e7-b9b8-946363f6db91_en?filename=SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf.

6. Parlamentul European. PE solicită începerea negocierilor cu Republica Moldova pentru aderarea la UE. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2023/10/press_release/20230929IPR06137/20230929IPR06137_ro.pdf.
7. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report. New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994; 136 p. ISBN 0-19-509170-1. Disponibil: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostats.pdf>
8. Terminiński, B. The Concept of Human Security: A Comprehensive Bibliography (March 10, 2013). Occasional Research Paper, No 5/2013, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2250341> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2250341>
9. Morari, C. Dimensiunile externe și interne în procesul de integrare europeană. Cazul Republicii Moldova. *tz. de doct. în științe politice*. [online] Chișinău, 2017. 173 p.
10. Keiko, B. R. Unveiling the Non-Material Aspects of Croatia's Accession to the European Union. [online]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/349607202_Unveiling_the_Non-Material_Aspects_of_Croatia's_Accession_to_the_European_Union/link/ (vizitat 19.02.2025).
11. Jović, D. (2006). Croatia and the European Union: a long delayed journey. In: *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 8(1), p. 85–103. <https://doi.org/10.1080/14613190600595598> [online]. Disponibil: <https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/869/1/Jovic%20JSEB%20Vol%208%20No%201%20April%202006.pdf> (vizitat 20.02.2025)
12. Marsic, T. Assessing the negotiation experience: quick accession or good representation? În: K. Ott (Ed.), *Croatian accession to the European Union. Vol. 4, 2006. The challenges of participation* (pp. 29-56). Zagreb: Institute of Public Finance, Zagreb.
13. Data for Impact. Quality of Life Survey – Republic of Moldova, 2024. USAID: University of North Carolina at Chapel Hill, 2024. 96 p. Disponibil: <https://data4impactproject.org/ro/publications/quality-of-life-survey-republic-of-moldova/>
14. ICJPS. Raport științific la tema, „Consolidarea rezilienței sociale prin valorificarea capitalului uman: perspective regionale și naționale în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană (raport elaborat în baza cercetărilor sociologice calitative)”, 2024. Disponibil: https://icjp.asm.md/sites/default/files/studiu/raport_intermediar_subprogram_01.05.01_icjps_al_usm.pdf
15. PNUD Moldova. Inegalitățile și șocurile multidimensionale ar putea limita dezvoltarea umană în Moldova, 2024. Disponibil: <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/inegalitatile-si-socurile-multidimensionale-ar-putea-limita-dezvoltarea-umana-moldova-potrivit-unui-raport-pnud> (vizitat 07.01.2025)
16. Biroul Național de Statistică și PNUD/ elaborare: Aurelia Spătaru [et al.]. *Analiza sărăciei multidimensionale în Republica Moldova în anul 2022: Raport analitic*. Chișinău: Biroul Național de Statistică, 2024 – 52 p. Statistica Moldovei/Biroul Național de Statistică, ISBN 978-9975-53-418-5. ISBN 978-9975-177-37-5 (PDF) 338:316.42(478) A 48.
17. Sprîncean, S. *Securitatea umană și bioetica*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017; 304 p. ISBN 978–9975–53–589–2.
18. CCRM. Curtea de Conturi: Fonduri externe în valoare de 2,63 miliarde de euro, gestionate defectuos [online]. Disponibil https://ccrm.md/index.php/ro/curtea-de-conturi-fonduri-externe-in-valoare-de-263-82_93471.html
19. Cancelaria de Stat. Raport de progres privind implementarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova, 2024. Chișinău, 214 p. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_odd_2024.pdf
20. Decentralizarea: calea spre modernizare a Republicii Moldova: Materialele conferinței internaționale, 17-18 decembrie, 2015 / coord.: Mihai Roșcovan, Sergiu Burcă, Maria Bâlici. – Chișinău: S. n., 2016 (Î.S. „Tipografi a Centrală”). – 158 p.
21. Reforma Administrației Publice Locale – Modelul CALM (note conceptuale). Disponibil: <https://www.calm.md/wp-content/uploads/2021/02/ModelulCALM-Reforma-APL.pdf>

СОЦИАЛЬНЫЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ COVID-19 ДЛЯ СФЕРЫ УСЛУГ НА ЕВРОПЕЙСКОМ РЫНКЕ ТРУДА

Мария КИФЯК

Молдавский Государственный Университет

maria.chifeac@gmail.com

Аннотация: Пандемия COVID-19 оказала существенное влияние на экономику стран Европейского Союза, в особенности на сферу услуг. Ограничительные меры привели к снижению активности в туризме, общественном питании и гостиничном бизнесе. Это вызвало рост безработицы, снижение доходов населения и ухудшение условий труда. Женщины и молодёжь оказались наиболее уязвимыми. Пандемия стала толчком к цифровизации и пересмотру моделей занятости. Для повышения устойчивости экономики необходимы гибкие меры поддержки рынка труда и диверсификация экономической структуры.

Ключевые слова: COVID-19, рынок труда, сфера услуг, безработица, экономика ЕС, Испания.

SOCIAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF COVID-19 FOR THE SERVICE SECTOR IN THE EUROPEAN LABOR MARKET

Abstract: The COVID-19 pandemic has had a significant impact on the economies of European Union countries, particularly on the service sector. Restrictive measures led to a decline in activity in tourism, food services, and the hospitality industry. This resulted in rising unemployment, decreased household incomes, and worsening working conditions. Women and young people were the most vulnerable groups. The pandemic also became a driver for digitalization and a rethinking of employment models. To increase economic resilience, flexible labor market support measures and diversification of the economic structure are necessary.

Keywords: COVID-19, labor market, service sector, unemployment, EU economy, Spain.

CONSECINȚELE SOCIALE ȘI ECONOMICE ALE COVID-19 ASUPRA SECTORULUI DE SERVICII PE PIAȚA MUNCII DIN EUROPA

Rezumat: Pandemia de COVID-19 a avut un impact semnificativ asupra economiilor țărilor din Uniunea Europeană, în special asupra sectorului de servicii. Măsurile restrictive au dus la scăderea activității în turism, servicii de alimentație publică și industria ospitalității. Acest lucru a avut ca rezultat creșterea șomajului, scăderea veniturilor gospodăriilor și înrăutățirea condițiilor de muncă. Femeile și tinerii au fost cele mai vulnerabile grupuri. Pandemia a devenit, de asemenea, un factor declanșator al digitalizării și al regândirii modelelor de angajare. Pentru creșterea rezilienței economice, sunt necesare măsuri flexibile de sprijin pentru piața muncii și diversificarea structurii economice.

Cuvinte-cheie: COVID-19, piața muncii, sectorul de servicii, șomaj, economia UE, Spania.

Введение

События, спровоцированные пандемией COVID-19, оказали масштабное влияние на трудовые отношения и экономическую активность в странах Европейского союза. В условиях стремительного распространения вируса национальные правительства вынуждены были прибегать к ограничительным мерам, что привело к приостановке работы целых отраслей, перераспределению трудовых ресурсов и пересмотру приоритетов в сфере занятости. В сфере услуг, чья специфика тесно связана с непосредственным взаимодействием с клиентами, ограничения привели к резкому сокращению операционной деятельности. Туристические компании, предприятия питания, отели, развлекательные учреждения — все они столкнулись с временной или полной остановкой работы, резким спадом выручки и необходимостью сокращения персонала. Это вызвало цепную реакцию, выражающуюся в росте безработицы, снижении реальных доходов населения и ухудшении условий труда.

Особенно остро кризис проявился в тех странах, где услуги играют значительную роль в структуре ВВП — например, в Испании, Греции, Италии. Здесь пострадали не только постоянные работники, но и временные, сезонные кадры, включая трудовых мигрантов. Молодежь и женщины, традиционно занятые в частичной или неформальной занятости, оказались в зоне наибольшего риска потери дохода и стабильности.

Одновременно с этим пандемия стала импульсом к пересмотру трудовых моделей. Внедрение удалённой занятости, цифровых сервисов и повышение устойчивости бизнеса стали обязательным условием адаптации. Многие компании начали переориентироваться на онлайн-форматы, а национальные политики усилили акцент на переквалификацию кадров и цифровую трансформацию трудового рынка. В числе стран Европейского союза, наиболее пострадавших в сфере услуг, особенно выделяется Испания. Её экономика во многом зависит от туризма, гостиничного бизнеса и общественного питания — секторов, оказавшихся на передовой кризиса. [1]

Методология. В процессе исследования применялись методы анализа и синтеза, а также сравнительный и статистический анализ. Основными источниками информации послужили официальные данные Европейской комиссии, Национального института статистики Испании (INE) и отчёты международных организаций. Для визуализации данных использованы графические методы, что позволило отразить динамику изменений в сфере услуг в условиях пандемии COVID-19.

Результаты исследования

Индикаторы	2019 I	2019 II	2019 III	2019 IV	2020 I	2020 IV
Уровень участия в рабочей силе	58,8	59,0	59,1	59,2	58,6	57,7
Уровень занятости	47,0	47,5	47,8	48,0	47,5	45,0
Уровень безработицы	14,0	13,9	13,8	13,8	14,4	15,3

Таблица 1 Рабочая сила во II квартале 2020 года

Источник: составлено автором на основе данных: Занятость и безработица

URL: <https://www.ine.es/en/>

Уже к началу 2020 года уровень участия в рабочей силе снизился с 59,2% до 58,6%, а к 2021 году упал до 57,7%. Параллельно с этим уровень занятости сократился с 48% в конце 2019 года до 45% в первом квартале 2021 года. Количество безработных, наоборот, увеличилось — с 13,8% до 15,3% за тот же период. Эти изменения говорят о заметных сдвигах в экономике, повлиявших на структуру занятости и вовлечённость населения. В условиях нестабильности перед страной встал вопрос пересмотра подходов к поддержке трудоспособного населения и адаптации к новым реалиям.

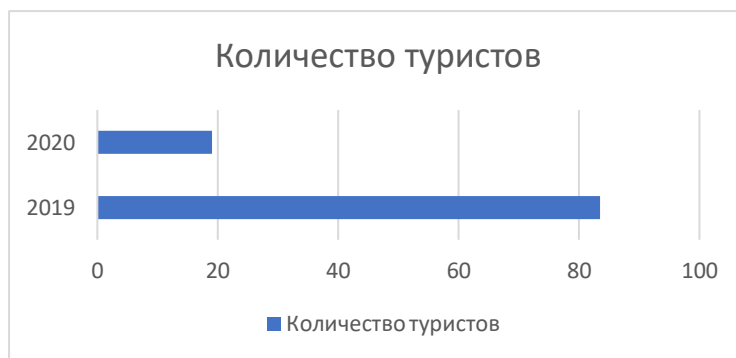

График 1 Изменение туристической деятельности

Источник: составлено автором на основе данных: Экономическая статистика

URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/>

До начала глобального санитарного кризиса Испания была одной из ведущих туристических держав мира. В течение последних лет страна стабильно занимала второе место в мировом рейтинге по количеству международных туристов, уступая лишь Франции. В 2019 году Испанию посетили порядка 83,7 миллиона иностранных туристов, что принесло экономике значительные валютные поступления и обеспечивало устойчивое развитие смежных отраслей. Туризм в Испании имел стратегическое значение, составляя примерно 12,4–13% ВВП страны. Этот сектор поддерживал занятость более 2,6 миллионов человек, охватывая широкий спектр профессий — от работников отельного и ресторанного бизнеса до экскурсоводов, водителей, торгового персонала и специалистов сферы досуга. Кроме того, туризм способствовал развитию инфраструктуры, регионального баланса и международного имиджа Испании как безопасного, культурно богатого и климатически привлекательного направления. Однако с наступлением пандемии COVID-19 весной 2020 года ситуация изменилась кардинально. В целях сдерживания распространения вируса правительство Испании вынуждено было закрыть границы, приостановить международное авиасообщение и ввести строгие карантинные меры. Как следствие, туристический поток в страну практически прекратился. По официальным данным INE, в первом полугодии 2020 года количество иностранных туристов сократилось на 98% по сравнению с аналогичным периодом предыдущего года. [2] Такое резкое падение международного турпотока вызвало цепную реакцию по всей экономике страны. Доходы от международного туризма снизились почти на 70% в период с марта по июнь 2020 года. Это означало недополучение миллиардов евро, которые ранее шли на поддержание гостиничного и ресторанного сектора, транспорта, а также местных сообществ, особенно в регионах с высокой туристической зависимостью — таких как Каталония, Балеарские и Канарские острова, Андалусия и Валенсия. Массовое закрытие отелей, хостелов, ресторанов, музеев, развлекательных центров и агентств стало неизбежным. Предприятиям не удавалось покрывать фиксированные расходы, многие из них не пережили локдаун, а персонал был отправлен в отпуска без содержания или уволен. Особенно сильно пострадал малый и средний бизнес, не имевший достаточного запаса ликвидности для выживания в условиях полной остановки деятельности. Пандемия COVID-19 нанесла беспрецедентный удар по туристической и обслуживающей отраслям Испании, обнажив их уязвимость перед внешними шоками и подчеркнув необходимость диверсификации экономической структуры и внедрения антикризисных стратегий. [3]

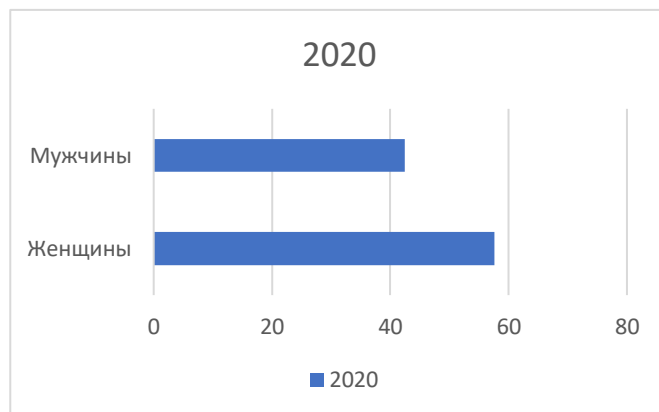

График 2 Наиболее пострадавшие сферы услуг

Источник: составлено автором на основе данных: Социальная статистика

URL: <https://www.ine.es/en/>

Одним из наиболее ощутимых и тревожных последствий пандемии COVID-19 для испанской экономики стало стремительное ухудшение ситуации на рынке труда, выразившееся в резком росте безработицы. Согласно официальной информации, представленной Национальным институтом статистики Испании (INE), уже в первом квартале 2020 года общее число граждан, не имеющих работы, достигло 3,3 миллиона человек. Это наглядно отражает масштаб потрясений, вызванных санитарным и экономическим кризисом. Однако особенно остро последствия данного кризиса отразились на женской части трудоспособного населения, доля которой в общем числе безработных составила приблизительно 57,6%, что эквивалентно 1,9 миллионам человек.

В то же время количество безработных мужчин оказалось существенно ниже — около 1,4 миллиона человек, или 42,4% от всех зарегистрированных безработных. Такой перекося в структуре безработицы далеко не случаен и имеет под собой глубокие институциональные и экономические причины. Женщины в Испании, как и во многих других странах Южной Европы, в силу сложившихся историко-социальных условий чаще всего заняты в низкоквалифицированных отраслях, характеризующихся нестабильной занятостью, низким уровнем заработной платы и высокой долей временных контрактов.

К таким секторам относятся, прежде всего, гостинично-ресторанный бизнес, индустрия туризма, розничная торговля, бытовое обслуживание, сферы образования, здравоохранения и социальной помощи. Именно эти направления первыми попали под жесткие карантинные ограничения в связи с необходимостью минимизировать социальные контакты. В период резкого обострения санитарной ситуации весной 2020 года деятельность большинства организаций в перечисленных секторах была либо временно приостановлена, либо значительно ограничена. [4]

В результате чего произошло массовое сокращение занятости, причём наиболее пострадали сотрудники, работающие по гибким графикам, без официальных трудовых договоров или по краткосрочным соглашениям. Именно женщины составляли значительную часть этих категорий работников, что и обусловило их крайне высокую представленность среди безработных. Ещё одним тревожным аспектом, дополнившим общую картину, стал стремительный рост безработицы среди молодёжи. По оценкам экспертов, уровень молодежной безработицы в Испании превысил 40%, что, с одной стороны,

продемонстрировало структурную уязвимость молодого поколения перед экономическими кризисами, а с другой — поставило под сомнение устойчивость системы трудоустройства выпускников и начинающих специалистов. Молодые люди, как правило, не обладают значительным трудовым стажем и профессиональными связями, поэтому их позиции на рынке труда оказываются самыми неустойчивыми в условиях кризиса.

Помимо непосредственных экономических последствий, таких как утрата дохода или невозможность найти работу, высокий уровень безработицы среди молодежи влечёт за собой отложенные социальные риски — рост социальной апатии, эмиграционных настроений, снижение уровня доверия к государственным институтам и политике занятости.

Вывод: Пандемия COVID-19 стала своего рода стресс-тестом для экономики Европы — и в первую очередь ударила по той её части, которая всегда казалась самой гибкой и открытой к людям — сфере услуг. То, что раньше работало стабильно и приносило прибыль, оказалось уязвимым перед масштабным кризисом. Особенно тяжело пришлось стране, где туризм, рестораны, отели и транспорт играли важную роль в экономике — такой как Испания. Сложнее всего пришлось тем, кто и до пандемии находился в уязвимом положении: молодым людям, женщинам, сезонным и временным работникам. Когда всё остановилось — первыми остались без работы именно они. Туризм обрушился почти моментально, бизнесы закрывались один за другим, и тысячи людей потеряли не только доход, но и уверенность в завтрашнем дне. Пандемия показала, что слабые места на рынке труда нельзя больше игнорировать. Нужны новые подходы: больше гибкости, больше поддержки и больше справедливости. Эта ситуация — не просто временный спад, а повод всерьёз задуматься о том, как сделать рынок труда более устойчивым и человечным.

Рекомендации

- Необходимо разработать гибкую систему поддержки занятости, способную действовать даже в условиях кризисов. Это касается и юридической защиты работников, и помощи малому бизнесу, особенно в сфере услуг. Поддержка должна охватывать сезонных сотрудников, самозанятых и временно занятых людей, которым чаще всего не хватает стабильности в трудовых отношениях.

- Многие сотрудники во время пандемии потеряли работу или были вынуждены искать новые направления. Особенно это касается женщин и молодых специалистов. Важно запустить доступные программы переквалификации с упором на цифровые навыки, новые профессии и гибкие форматы работы, чтобы помочь людям быстрее вернуться на рынок труда.

- Удалённая работа доказала свою эффективность, но всё ещё требует регулирования. Необходимо упростить доступ к таким формам занятости, особенно в регионах, где меньше возможностей. Важно также защитить права тех, кто работает на удалёнке: от режима труда до социальных гарантий.

- Государственные программы помощи должны включать всех: не только тех, кто работает официально, но и фрилансеров, контрактников и работников без стабильных договоров. Простота доступа, гибкость и охват — ключевые условия, чтобы такие меры действительно работали в реальности.

Библиография

1. URL: https://state-of-the-union.ec.europa.eu/state-union-2022/state-union-achievements/overcoming-pandemic-solidarity-and-science_ru

2. URL: https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736164439&menu=ultiDatos&idp=1254735576581
3. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/database>
4. URL: https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595
5. URL: https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595

CRITERII DE PROPOȚIONALITATE APLICATE ÎN LIMITAREA DREPTULUI LA INSTRUIRE PRIN VACCINAREA OBLIGATORIE

Cezara-Elena POLISCA, doctorandă

Școala Doctorală Științe Juridice și Științe Economice, Universitatea de Stat din Moldova,

<https://orcid.org/0000-0002-5596-0426>

cezaraelenapolisca@gmail.com

Rezumat: Subiectul vaccinării obligatorii este, cu siguranță, unul eminent sensibil, deoarece presupune punerea în balanță a două interese contrare, i.e. protejarea sănătății publice și respectarea drepturilor și libertăților individuale, îndeosebi, a dreptului la instruire. În acest context, efectuarea testului de proporționalitate constituie un instrument esențial pentru evaluarea legitimității unei măsuri luate de către autoritățile publice, menită să aducă eventuale limitări ale drepturilor garantate de Constituție și de Sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Acest studiu analizează aplicarea criteriilor testului de proporționalitate în limitarea dreptului la instruire prin impunerea vaccinării obligatorii, jurisprudența CtEDO fiind punctul de referință în elucidarea acestui subiect.

Cuvinte-cheie: dreptul la instruire, vaccinare obligatorie, test de proporționalitate, sistemul CEDO, jurisprudență.

CRITERIA OF PROPORTIONALITY IN LIMITING THE RIGHT TO EDUCATION THROUGH MANDATORY VACCINATION

Abstract: The subject regarding mandatory vaccination is indeed an eminently sensitive one, because it involves balancing two interests at stake, i.e. the protection of public health and the respect for individual rights and freedoms, in particular the right to education. Therefore, the proportionality test is an essential tool for assessing the legitimacy of a measure taken by the national authorities, designed to restrict the rights guaranteed by the Constitution and the European Convention on Human Rights. This study analyses the application of the proportionality test criteria in limiting the right to education by imposing mandatory vaccination, with the ECtHR's case-law as the reference point in elucidating this subject.

Keywords: right to education, mandatory vaccination, proportionality test, ECHR System, case-law.

Introducere

Dreptul la instruire nu se regăsește în textul primar al Convenției Europene a Drepturilor Omului (1950) pe motiv că scopul inițial al acesteia era protejarea drepturilor civile și politice în contextul repercusiunilor celui de-al Doilea Război Mondial. Prin urmare, textul Convenției este impregnat cu standarde precum dreptul la viață, interdicția absolută a torturii, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la un proces echitabil, libertatea de exprimare, interzicerea discriminării etc. Instruirea, ca drept fundamental, a fost consacrată doi ani mai târziu prin includerea în art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Decizia de a include acest drept în Protocolul nr. 1 a constituit un compromis de sorginte politică, care le-a permis statelor membre să-și reafirme angajamentul de includere a altor drepturi fundamentale în apanajul Sistemului, fără a fi necesară revizuirea textului Convenției.

Prima parte a art. 2 din Protocolul nr. 1 garantează un drept individual la instruire, iar a doua parte – dreptul părinților de a-și educa proprii copii în conformitate cu convingerilor lor religioase și filosofice [3]. Nefiind consacrat ca un drept absolut, dreptul la instruire poate fi supus unor limitări, implicit acceptate atât timp cât nu este afectată însăși esența acestuia, deoarece dreptul de acces la educație, „prin însăși natura sa, trebuie să fie reglementat de către stat” [1].

În contextul existenței unor crize sanitare, dar și pentru prevenirea apariției unor situații de risc asociate acestor crize, în limita marjei de apreciere pe care o dețin, statele pot adopta măsuri pentru protejarea sănătății publice. Printre aceste măsuri se numără, indubitabil, și impunerea

vaccinării obligatorii, care a generat pe parcursul timpului un șir de dezbateri privind ingerința în alte drepturi garantate de Convenție și, în special, în dreptul la instruire.

Vaccinarea obligatorie este o măsură justificată legal în multe state europene, inclusiv în Republica Moldova. Legea nr. 10/2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice prevede că admiterea copiilor în colectivități și instituții educaționale și de recreere este condiționată de faptul vaccinării lor profilactice sistematice [4], iar pct. 72 din Programul Național de imunizări pentru anii 2023-2027 prevede că Ministerul Educației și Cercetării, prin intermediul instituțiilor de educație timpurie și a celor de învățământ în contextul partajării angajamentului privind admiterea copiilor imunizați în instituțiile educaționale și colectivități, astfel creând condiții sigure din punct de vedere epidemiologic de educație și de instruire, cooperează cu instituțiile medicale în vederea admiterii în instituțiile de educație timpurie, în cele de învățământ și în colectivități doar a persoanelor vaccinate, conform acestui Program, cu excepția unor stări medicale rare, care urmează a fi constatate, confirmate și documentate de către medicul de familie [5].

Cu scopul de a evalua dacă măsura luată de către stat ce restrânge un drept fundamental este una justificată, Curtea Europeană a Drepturilor Omului aplică testul de proporționalitate. Acest test implică evaluarea următoarelor elemente:

1. dacă măsura este prevăzută de lege;
2. dacă măsura urmărește un scop legitim;
3. dacă măsura este necesară într-o societate democratică;
4. dacă există o legătură causală între măsura luată și scopul urmărit.

O cauză ce incită interes în contextul punerii în balanță a două interese contrare, i.e. vaccinarea obligatorie a copiilor și un șir de drepturi garantate de Convenție, este *Vavříčka și alții v. Republica Cehă* [MC] [2]. Legislația cehă prevedea că toți rezidenții și străinii cu permis de ședere pe o perioadă îndelungată trebuiau supuși unui set de vaccinări preventive. În cazul copiilor mai mici de 15 ani, responsabilitatea asigurării respectării acestei prevederi era responsabilitatea reprezentanților legali [2, §11]. Potrivit legislației pertinente, doar copiii care au făcut vaccinurile contra a nouă boli împotriva cărora comunitatea științifică consideră vaccinarea sigură și eficientă pot avea acces la educația preșcolară [2, §§15 și 291]. Ca alternativă putea fi prezentat un certificat ce atesta că aceștia au dobândit imunitate în alt mod sau că, din motive de sănătate, nu puteau fi vaccinați [2, §15]. Părinților sau reprezentanților legali care nu se conformau cerinței de vaccinare obligatorie sau care nu puteau prezenta un certificat de rigoare erau pedepsiți cu o amendă ce echivala cu aproximativ 400 de euro.

Cauza se bazează pe șase cereri, depuse în fața Curții. Primul reclamant a formulat cererea pe motiv că a fost obligat să plătească o amendă pentru omisiunea de a-și vaccina cei doi copii minori contra poliomielitei, hepatitei B și a tetanosului [2, §23]. Celelalte cereri au fost formulate de către părinți în numele copiilor lor minori, nevaccinați sau vaccinați doar cu o parte din setul de imunizare prevăzut de legislația cehă, ca urmare a refuzului înscrierii acestora în cadrul creșelor sau a instituțiilor preșcolare. Cererile au fost bazate pe articolul 8 din Convenție, unii reclamanți invocând, inter alia, și încălcarea dreptului la instruire.

Premisa de la care a pornit Curtea în examinarea acestei cauze s-a axat pe faptul că vaccinarea obligatorie, ca intervenție medicală nevoluntară, constituie o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private [2, §263]. Curtea Europeană a ajuns la următoarele concluzii:

1. nerespectarea obligației de vaccinare a echivalat cu o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private [2, §263];
2. ingerința în discuție era prevăzută de lege [2, §271];

3. aceasta avea ca scop protejarea împotriva bolilor care pot prezenta un risc grav pentru sănătate atât pentru persoanele care sunt vaccinate, cât și cele care nu pot fi vaccinate și se află, astfel, într-o situație vulnerabilă. Așadar, măsura vaccinării obligatorii corespundea scopurilor de protecție a sănătății și a drepturilor altora, prevăzute de art. 8 din Convenție [2, §272];
4. cu referire la necesitatea ingerinței într-o societate democratică, Curtea a stabilit că marja de apreciere a statelor este una largă, deoarece vaccinarea, potrivit legislației naționale, nu poate fi impusă în mod forțat [2, §276]; pe palierul necesității vaccinării și a beneficiilor acesteia există un consens european [2, §277], însă nu există un consens privind modelul unic ce urmează a fi aplicat atunci când vorbim despre vaccinarea copiilor, ci este, mai degrabă, un spectru de politici, Republica Cehă având o abordare mai prescriptivă [2, §278]; caracterul sensibil al obligației de vaccinare a copiilor nu se limitează doar la persoanele anti-vaxxer, ci incumbă în sine solidaritatea socială ca valoare, precum și scopul de protecție a sănătății tuturor membrilor societății, în special a persoanelor deosebit de vulnerabile în fața anumitor boli [2, §279]; iar aspectele aferente politicii de sănătate intră în marja de apreciere a statului [2, §280].

Curtea Europeană a apreciat că obligația de vaccinare existentă în Republica Cehă constituie un răspuns la nevoia socială imperioasă de a proteja sănătatea individuală și publică împotriva anumitor boli și de a evita orice tendință descendentă în rata de vaccinare a copiilor [2, §284], această nevoie fiind susținută de motive relevante și suficiente.

Curtea a reamintit că interesul superior al copilului trebuie să primeze în toate deciziile care-l privesc [2, §287]. Pornind de la acest standard, Curtea a ajuns la concluzia că statele sunt obligate să plaseze interesul superior al copilului și, deopotrivă, al copiilor ca grup, în centrul tuturor deciziilor care le afectează sănătatea, motiv pentru care vaccinarea are ca scop protejarea fiecărui copil împotriva bolilor grave, protecția copiilor vulnerabili fiind dependentă de imunitatea de grup [2, §288].

Cu referire la proporționalitatea ingerinței cu scopul urmărit, Curtea Europeană a considerat, inter alia, că vaccinarea impusă era considerată sigură și eficientă de către comunitatea științifică, că vaccinarea nu era o obligație absolută deoarece existau excepții de la aceasta, că obligația era impusă indirect prin aplicarea unei sancțiuni relativ moderate (amendă administrativă) și legislația națională nu permitea administrarea forțată a unui vaccin, și că neînscirerea copiilor la grădiniță avea un caracter esențialmente protectiv, și nu punitiv, iar dreptul național prevedea un șir de garanții procedurale [2, §§291-295].

Prin urmare, măsurile contestate de către reclamânți se aflau într-o relație rezonabilă de proporționalitate cu scopurile legitime urmărite și sunt necesare într-o societate democratică, marja de apreciere nefiind excedată. Așadar, potrivit Curții, art. 8 din Convenție nu a fost încălcat.

Cu referire la pretenziile încălcări ale art. 9 din Convenție și 2 din Protocolul nr. 1, Curtea a considerat, cu majoritate de voturi, că aceste capete de cerere sunt incompatibile *ratione materiae*.

Pe palierul art. 2 din Protocolul nr. 1, comportă interes Opinia parțial concurentă și parțial disidentă a judecătorului Paul Lemmens. Acesta a menționat că regretă faptul că s-a omis examinarea cauzei din optica art. 2 din Protocolul nr. 1 și că aceasta ridică trei probleme:

1. dacă art. 2 din Protocolul nr. 1 se aplică în cazul educației preșcolare;
2. dacă alegația Curții, potrivit căreia excluderea copiilor reclamantilor din cadrul educației preșcolare a echivalat cu o pierdere a unei oportunități importante de dezvoltare a personalității și de începere a dobândirii unor abilități sociale și de învățare importante în cadrul unui mediu formator și pedagogic și că minorii nu fuseseră privați de toate

posibilitățile de dezvoltare personală, socială și intelectuală, chiar dacă aceasta implica un efort și costuri suplimentare din partea părinților, consecințele fiind limitate în timp, nu vizează și art. 2 din Protocolul nr. 1;

3. în ce măsură copiii ar trebui să sufere consecințele refuzului părinților de a-i vaccina.

Concluzie: vaccinarea obligatorie, ca măsură de protejare a sănătății publice, poate justifica limitarea dreptului la instruire, însă, în pofida marjei de apreciere largi de care dispune statul, această limitare trebuie să treacă testul de proporționalitate, dezvoltat de către Curtea Europeană în jurisprudența sa. Statului, ultima ratio, îi revine responsabilitatea de a echilibra interesul public cu drepturile individuale și să adopte măsuri nelimitative, care să respecte principiile proporționalității și al legalității. Mai mult, orice măsură care limitează accesul la instruire trebuie să fie însoțită de un șir de garanții procedurale, să respecte interesul superior al copilului și să nu-l excludă pe acesta din procesul educațional. Această excludere nu trebuie să devină un mecanism de sancționare indirectă a părinților, ci trebuie examinată, cu o precădere emergentă, din optica impactului asupra copilului. Prin urmare, este necesar ca politicile statului în materie de sănătate să fie bazate pe un echilibru corect între protecția colectivă și respectarea drepturilor fundamentale individuale, testul de proporționalitate jucând aici un rol esențial.

Bibliografie:

1. Cauza Catan și alții v. Republica Moldova și Rusia [MC], hotărârea din 19 octombrie 2012, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124596>;
2. Cauza Vavříčka și alții v. Republica Cehă [MC], hotărârea din 8 aprilie 2021 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209039>;
3. Guide on Article 2 of the Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, updated on 28 February 2025, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_protocol_1_eng;
4. Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, art. 52 alin. (6), disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147701&lang=ro#;
5. Programul Național de imunizări pentru anii 2023-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 211 din 12 aprilie 2023, disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136969&lang=ro

PRINCIPIILE DE ORGANIZARE A ALEGERILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI STATELE EUROPENE

Igor SOROCEANU

Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

soroceanuuigor@gmail.com

Rezumat: Organizarea alegerilor reprezintă unul dintre pilonii de bază ai democrației, asigurând cetățenilor dreptul fundamental de a-și exprima voința și de a participa activ la procesul politic. În Republica Moldova, ca și în alte state democratice, procesul electoral este reglementat de legislație și se desfășoară conform unor principii fundamentale care urmăresc să garanteze corectitudinea, transparența și echitatea alegerilor. Principiile de organizare a alegerilor sunt fundamentale pentru menținerea integrității sistemului democratic și pentru asigurarea unui proces electoral legitim și credibil. Aceste principii servesc drept ghid pentru autoritățile electorale și pentru toți actorii implicați în procesul electoral, asigurând respectarea drepturilor cetățenilor și promovând o competiție politică sănătoasă și echitabilă.

Cuvinte-cheie: reguli de conduită, stat de drept, democrație, alegeri, dreptul la vot, scrutin electoral, etc.

PRINCIPLES OF ORGANIZING ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND EUROPEAN STATES

Abstract: The organization of elections is one of the basic pillars of democracy, ensuring citizens the fundamental right to express their will and to actively participate in the political process. In the Republic of Moldova, as in other democratic states, the electoral process is regulated by legislation and is carried out according to fundamental principles that aim to guarantee the fairness, transparency and fairness of the elections. The principles of organizing elections are fundamental for maintaining the integrity of the democratic system and for ensuring a legitimate and credible electoral process. These principles serve as a guide for electoral authorities and all actors involved in the electoral process, ensuring respect for citizens' rights and promoting healthy and fair political competition.

Key words: rules of conduct, rule of law, democracy, elections, right to vote, election ballot, etc.

Introducere.

În cadrul acestei lucrări, ne propunem să analizăm principiile de organizare a alegerilor în Republica Moldova, evidențiind importanța lor în promovarea unei democrații solide și în asigurarea legitimității procesului electoral. Vom explora fiecare principiu în parte, analizând modul în care este aplicat în practică și impactul său asupra procesului electoral și a democrației în Republica Moldova. Prin această analiză, vom înțelege mai bine modul în care alegerile sunt organizate în Republica Moldova și rolul crucial pe care îl joacă aceste principii în asigurarea unui proces electoral democratic și transparent [2].

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan unele repere doctrinare și legislative în domeniul principalelor reguli de conduită privind organizarea alegerilor în Republica Moldova. Totodată este și necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esența subiectului cercetării.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului propus, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu precum ar fi cadrul juridic autohton, diverse surse bibliografice ale cercetătorilor de specialitate – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate: Clasificarea alegerilor. Alegerile ca și instrument juridic îmbină în sine evoluția culturii politice și culturii electorale a societății, în definitiv reprezintă accesțiunea democratică a Republicii Moldova.

Alegerile parlamentare – se desfășoară în conformitate cu prevederile Titlului III al Codului electoral. De la declararea independenței Republicii Moldova, în perioada 1994-2021, au avut loc 8 scrutine, dintre care 5 au fost anticipate – în 1994, 2001, iulie 2009, 2010 și 2021. Pentru toate scrutinele parlamentare a fost utilizat sistemul electoral proporțional, înafara de cel din 24 februarie 2019 unde a fost modificată legislația electorală și a fost utilizat sistemul electoral mixt.

Privitor la alegerile locale menționăm faptul că teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în sate, comune, orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Autoritățile administrației publice, prin care se exercită autonomia locală, sunt consiliile locale alese și primarii aleși.

Modul de alegere a consiliilor locale și a primarilor este stabilit de Titlul V al Codului electoral. De la declararea independenței, în Republica Moldova au avut loc 6 scrutine locale generale. Din diverse motive, atunci când funcțiile de primari devin vacante, Comisia Electorală Centrală organizează alegeri locale noi, de obicei de cel mult 2 ori pe an, primăvara și toamna, cu excepția ultimului an de mandat al autorităților locale. Subliniem faptul că până în 1997 cadrul legislativ pentru asigurarea dreptului cetățenilor la vot a cuprins Legea cu privire la referendum, adoptată în 1992, Legea cu privire la alegerile locale, adoptată în 1994, Legea privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova adoptată în 1996. La 21 noiembrie 1997 a fost adoptat Codul Electoral. Astfel, în prezent, principalul act legislativ care reglementează procesul electoral în Republica Moldova este Codul Electoral, nr. 1381-XIII din 21.11.1997 [1].

Principiile alegerilor:

1) Fiecare candidat are o șansă egală cu a altuia de a fi ales, pentru asigurarea egalității de șanse se iau anumite măsuri printre care: împărțirea întregii suprafețe teritoriale a statului în circumscripții electorale care coincid, în general cu unitățile administrativ-teritoriale. În cazul Republicii Moldova, conform articolelor 79 al.2 și 107 al.2 Codul electoral al RM pentru alegerile parlamentare și prezidențiale teritoriul întregului stat se consideră o singură circumscripție electorală națională.

La fel, desfășurarea unei campanii electorale permite în mod egal fiecărui candidat să-și prezinte programul electoral. Acest fapt se regăsește și în legislația electorală națională în art. 52 din Codul electoral care garantează expres că cetățenii Republicii Moldova, partidele și alte organizații social-politice, blocurile electorale, candidații și persoanele de încredere ale candidaților au dreptul de a supune discuțiilor libere și sub toate aspectele programele electorale ale concurenților electorali, calitățile politice, profesionale și personale ale candidaților, precum și de a face agitație electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii, prin intermediul mijloacelor de informare în masă, prin expunerea de afișe electorale sau prin intermediul altor forme de comunicare. Totuși aici vom sublinia faptul că legislația electorală se referă strict la perioada campaniei electorale care începe din momentul înregistrării candidatului și nu reglementează perioada de dinaintea acesteia, fapt care permite candidaților cu influențe în media să beneficieze de această lacună a legii electorale.

2) Actul votării trebuie să fie real, sincer, și în conformitate cu concepția politică, conștiința civică și interesele alegătorului, asigurarea realizării acestui principiu se face prin mai multe căi, cum

ar fi recensământul periodic și corect al cetățenilor cu drept de vot și întocmirea listelor alegătorilor. Se urmărește ca numărul înscris în listele de alegători să corespundă cu numărul înscris în statisticile oficiale, prin campanii electorale și publicarea efectivă și reală a acestora.

În cazul Republicii Moldova acest fapt este prevăzut în art. 44 și art. 45 din Codul electoral unde sunt prevăzute modalitatea de întocmire a listelor electorale, verificarea lor, precum și publicarea acestora.

3) Legalitatea sau corectitudinea verificării și anunțării rezultatelor alegerilor, aceasta se asigură prin stabilirea unor comisii electorale formate din persoane cu o conduită ireproșabilă care desfășoară această procedură, dreptul partidelor politice de a-și desemna reprezentanți în birourile electorale, acreditarea observatorilor naționali și internaționali, anularea alegerilor în caz de fraudă electorală. În cazul Republicii Moldova, un rol fundamental la formarea organelor electorale îl au partidele parlamentare, spre exemplu Comisia Electorală Centrală este constituită din 9 membri: un membru este desemnat de către Președintele Republicii Moldova, ceilalți 8 membri sunt desemnați de către Parlament, cu respectarea reprezentării proporționale a majorității și a opoziției. Acest fapt poate duce la politizarea organului electoral central și defavorizează concurenții electorali care nu au reprezentare parlamentară, prin urmare credem oportună modificarea Codului electoral la acest capitol prin atribuirea Consiliului Superior al Magistraturii dreptul de a forma organului electoral central.

4) Contenciosul electoral. În acest sens legislația electorală existentă la nivel național oferă instrumente juridice pentru apărarea intereselor alegătorilor și ale candidaților de la dreptul de a înainta contestații electorale, până la posibilitatea de anulare a alegerilor [4].

Organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova sunt determinate de următoarele principii:

1) obligativitatea alegerilor, acest principiu presupune că alegerile în Republica Moldova sunt unica modalitate obligatorie și legală de formare a organelor reprezentative centrale și de autoadministrare locală. Obligativitatea alegerilor stabilește interdicția pentru organele de stat și cele de autoadministrare locală de a se eschiva de la luarea deciziei despre desfășurarea scrutinului în termenul stabilit de legislație, de a amâna sau anula alegerile fixate;

2) autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor, se află într-o legătură strânsă cu obligativitatea alegerilor. În conformitate cu Codul electoral, hotărârile Consiliului și Biroului electoral adoptate în limitele competenței lor, inclusiv cele care confirmă rezultatele alegerilor, sunt executorii pentru autoritățile publice, întreprinderi, instituții și organizații, persoanele cu funcții de răspundere, partide, alte organizații social-politice și organele lor, precum și pentru toți cetățenii. Sunt înregistrate cazuri de revizuire a hotărârilor comisiilor electorale privitor la rezultatele alegerilor de către unele organe de stat sau funcționari din cadrul lor;

3) periodicitatea alegerilor. Acest principiu este condiționat de faptul că atribuțiile organelor publice reprezentative centrale și de autoadministrare locală sunt limitate în timp. Din această cauză se prevede ca alegerile ordinare să se desfășoare la anumite intervale de timp. Perioadele de timp între alegeri sunt determinate de durata mandatului de realizare a atribuțiilor de către organele respective, astfel încât, pe de o parte, ele să asigure stabilitate în activitatea acestora, iar pe de altă parte, să garanteze rotația acestora și să excludă exercitarea de lungă durată nejustificată a funcțiilor electivă de către unele și aceleași persoane. Acest principiu este o condiție obligatorie a legalității și a democratismului alegerilor și reprezintă în același timp o garanție importantă, care împiedică prelungirea nelegitimă a termenului de exercitare a atribuțiilor cu caracter public la nivel național și local. Din aceste considerente, în Constituția Republicii Moldova (art. 63), se consacră expres că

Parlamentul este ales pentru un mandat de 4 ani. Aceste dispoziții, alături de normele de drept care determină termenele de fixare a alegerilor ordinare și extraordinare, contribuie la asigurarea normativă a principiului periodicității alegerilor;

4) libertatea alegerilor este importantă pentru organizarea și desfășurarea campaniilor electorale, fapt pentru care Constituția Republicii Moldova (art.38) consacră acest principiu, prin care se exclude orice formă de constrângere cu privire la participarea cetățenilor la alegeri, precum și în procesul nemijlocit al votării. Cercetătorul V. Popa adaugă la acestea și presiunea audiovizuală, care, arată, el că se monitorizează de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului. Referitor la importanța respectării și exercitării dreptului de a alege, Judith S. Trent și Robert V. Friedberg menționează următoarele: *„Dreptul de a alege este important, pentru că el ne asigură libertatea de a participa activ la selectarea liderilor noștri. El constituie nucleul democrației. Nu există vreo altă țară în lume în care cetățenii să-și exercite dreptul său de a alege mai energic și responsabil ca în SUA. Indiferent de faptul dacă rezultatele alegerilor vor determina fie câștigătorii celor două locuri în consiliul municipal, fie scaunul prezidențial din Casa Albă, realizarea dreptului de a alege continuă să rămână un element esențial al sistemului democratic de guvernare. Dreptul de a alege ne oferă posibilitatea de a determina modul în care interesele noastre de bază pot fi satisfăcute cel mai bine”*;

5) alternativitatea alegerilor. Acest principiu nu este consacrat în Codul electoral al Republicii Moldova, fapt pentru care creează situații de incertitudine în aplicarea dreptului electoral. Introducerea acestui principiu va servi la avansarea proceselor democratice, la consolidarea societății civile, el devenind un catalizator al dezvoltării parlamentarismului național alternanța la putere a diferitor partide politice, reprezintă chintesența unui regim democratic, care oferă șanse egale de acces la putere;

6) admisibilitatea diferitelor sisteme electorale, nici în Constituție, nici în Codul electoral nu se conțin interdicții privind utilizarea diferitor sisteme electorale în procesul organizării alegerilor centrale sau locale. Legislația electorală din Republica Moldova acceptă sistemul reprezentării proporționale în organizarea alegerilor parlamentare, a organelor de autoadministrare locală deliberative și sistemul electoral majoritar la alegerea primarilor. Libertatea alegerilor este importantă pentru organizarea și desfășurarea campaniilor electorale, fapt pentru care Constituția Republicii Moldova (art.38) consacră acest principiu, prin care se exclude orice formă de constrângere cu privire la participarea cetățenilor la alegeri, precum și în procesul nemijlocit al votării, cercetătorul V. Popa adaugă la acestea și presiunea audiovizuală, care, arată el, se monitorizează de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului.

În ceea ce privește sistematizarea principiilor electorale, chestiunea rămâne deschisă, aceasta va evolua odată cu societatea, cu tendințele de globalizare, cu dezvoltarea tehnologică, care implicit va modifica și modul de desfășurare a procesului electoral, spre exemplu apariția votului electronic deja impune anumite modificări procesuale în ce privește organizarea alegerilor. Totuși ceea ce va rămâne de neschimbat este faptul că fără de respectarea principiilor care trebuie privite ca linii directoare ce au drept scop influențarea și democratizarea proceselor dar și a participanților săi nu vom putea garanta legitimitatea acestora [5, p.165].

Principiile de realizare a drepturilor electorale în România. Pentru organizarea și desfășurarea proceselor electorale în condiții optime, Autoritatea Electorală Permanentă a României își propune să promoveze competențele necesare pentru a consolida integritatea în procesele electorale. Acest lucru poate fi realizat prin utilizarea unei practici unitare în materie de etică și

transparență în procesele electorale și nu în ultimul rând, prin prevenirea apariției eventualelor incidente de integritate [7].

În România, alegerile și referendumul sunt organizate și se desfășoară cu respectarea următoarelor principii: universalității, libertății, egalității, corectitudinii, periodicității, pluralismului și stabilității dreptului electoral.

În România, se organizează patru tipuri de alegeri: alegeri locale care au loc la fiecare 4 ani, alegeri parlamentare care au loc la fiecare 4 ani, alegeri euro-parlamentare care au loc la fiecare 5 ani și alegeri prezidențiale care au loc la fiecare 5 ani.

Principii orizontale privind dezvoltarea durabilă și egalitatea de șanse și tratament reprezintă premise pentru o creștere economică bazată pe inovare, incluziune socială și sustenabilitate, cele două principii fiind de altfel complementare [8]. Egalitatea de șanse stă la baza unui sistem social stabil și sustenabil, iar dezvoltarea durabilă presupune asigurarea unui nivel decent de trai pentru generația actuală, fără a neglija nevoile generațiilor următoare [6].

Dezvoltarea durabilă desemnează totalitatea formelor și metodelor de dezvoltare socio-economică care se axează pe asigurarea unui echilibru între aspecte sociale, economice și ecologice și elementele capitalului natural. Dezvoltarea durabilă este ferm ancorată în tratatele europene și este un element central al politicilor Uniunii Europene [3, p.291-294].

Egalitatea de șanse și tratament – art.21 din Carta drepturilor fundamentale interzice discriminarea pe orice motiv: sex, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenența la o minoritate națională, naștere, dizabilități, vârstă sau orientare sexuală. Egalitatea între femei și bărbați este o valoare fundamentală a Uniunii Europene [9].

Concluzie. Principiile de organizare a alegerilor în Republica Moldova sunt cruciale pentru buna funcționare a democrației și pentru asigurarea unui proces electoral legitim, transparent și echitabil. Respectarea acestor principii este esențială pentru menținerea integrității și stabilității sistemului democratic și pentru promovarea valorilor democratice în societate. Prin asigurarea universalității și egalității votului, secretului votului, libertății și corectitudinii procesului electoral, transparenței și imparțialității autorităților electorale, participării active a cetățenilor și respectării statului de drept, Republica Moldova poate garanta un proces electoral care reflectă voința cetățenilor și contribuie la consolidarea democrației.

În final, este esențial ca instituțiile și autoritățile responsabile de organizarea alegerilor să acționeze în conformitate cu aceste principii și să fie angajate în promovarea și protejarea unui proces electoral liber și corect. Prin respectarea acestor principii, Republica Moldova poate consolida democrația și promova o societate mai justă și mai democratică în cadrul scrutinelor electorale.

Referințe bibliografice:

1. Codul electoral al Republicii Moldova nr.325 din 08.12.2022 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.426-427 din 23.12.2022, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 25.01.2024 (Legea nr.1 din 18.01.2024);
2. Arseni Alexandru, Drept constituțional și instituții politice, vol. II, Chișinău, 1997;
3. Alcaz Nicolina, Rolul instituțiilor europene în strategia de dezvoltare durabilă. În: materialele Conferinței tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor din 1-3 aprilie 2020, p.291-294, Chișinău, Republica Moldova;
4. Guceac Ion, Drept electoral, Universitatea de Stat din Moldova. Academia de drept din Moldova, Tipografia centrală, Chișinău, 2005;
5. Ermurachi Victor, Aspecte privind realizarea principiului periodicității la alegerile parlamentare și prezidențiale din Republica Moldova. Revista Națională de Drept, nr.10-12, 2009;

6. Pietroiu Roxana, Vlada Cristian-Marius, Principiile orizontale – dezvoltarea durabilă, egalitatea de șanse, nediscriminarea și egalitatea de gen, Axa prioritară 6: Educație și competențe Cod PROIECT: POCU/633/6/14/132991, București, 2021;
7. Autoritatea Electorală Permanentă, DIGI-EMB – Digitalizare pentru creșterea nivelului transparenței eticii și integrității activităților de management electoral și finanțare a partidelor politice și a campaniilor electorale, COD SIPOCA 1270, COD MYSMIS 2014+ 157961, numărul total de pagini: 104, 2023;
8. Regulamentul de lucru privind adresarea principiilor orizontale. DIGI-EMB – Digitalizare pentru creșterea nivelului transparenței eticii și integrității activităților de management electoral și finanțare a partidelor politice și a campaniilor electorale. Cod apel: POCA/1022/2/2/ Creșterea transparenței, eticii și integrității în cadrul autorităților și instituțiilor publice;
9. Promovarea egalității de șanse. Poate fi accesat la următorul link: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/democracy-and-human-rights/fundamental-rights-in-the-eu/promoting-equal-opportunities>, accesat la 24.03.2025.

PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNILE SECESIONISTE

Carolina CAZACIUC

master în drept

<https://orcid.org/0009-0008-2179-2103>

carolinacazaciuc@gmail.com

Rezumat. Regiunile secesioniste reprezintă o provocare complexă pentru protecția drepturilor omului, în special în contexte unde suveranitatea statului este contestată, iar mecanismele internaționale de monitorizare sunt limitate. Articolul examinează situația respectării și protejării drepturilor fundamentale ale omului în regiunile secesioniste prin prisma celor patru criterii esențiale: accesibilitate, acceptabilitate, disponibilitate și calitate (A2DQ). Analiza se concentrează în special pe regiuni precum Transnistria, oferind o perspectivă comparativă între standardele internaționale și realitățile locale. Sunt evaluate principalele provocări întâlnite de către cetățeni în accesarea justiției, serviciilor sociale, libertăților fundamentale și protecției împotriva abuzurilor. Studiul pune în lumină lipsa unui cadru juridic coerent, influența politică excesivă și absența unor garanții instituționale solide. Prin utilizarea unor surse academice și rapoarte ale organizațiilor internaționale, se conturează o imagine echilibrată a limitelor actuale și a potențialelor direcții de acțiune pentru îmbunătățirea protecției drepturilor omului în aceste teritorii.

Cuvinte-cheie: regimuri secesioniste, drepturile omului, accesibilitate, disponibilitate, acceptabilitate, calitate

HUMAN RIGHTS PROTECTION IN SECESSIONIST REGIONS

Abstract. Secessionist regions represent a complex challenge for human rights protection, particularly in contexts where state sovereignty represent a dispute and international monitoring mechanisms are limited. This article examines the situation of human rights protection in secessionist territories through the lens of four essential criteria: accessibility, acceptability, availability, and quality (AAAQ). The analysis focuses primarily on regions such as Transnistria Region, offering a comparative perspective between international standards and local realities. Key challenges are assessed, including citizens' access to justice, social services, fundamental freedoms, and protection from abuses. The study highlights the absence of a coherent legal framework, excessive political interference, and lack of strong institutional guarantees. Drawing on academic sources and reports from international organizations, the article presents a balanced overview of the current limitations and explores possible pathways for improving human rights protection in these contested regions.

Keywords: secessionist regimes, human rights, accessibility, availability, acceptability, quality

Introducere

Protecția universală a drepturilor omului constituie un principiu fundamental de drept internațional, recunoscut și garantat printr-o serie de instrumente internaționale. Totuși, aplicarea efectivă a acestor standarde devine problematică în regiunile secesioniste, acolo unde autoritatea statului suveran este contestată, iar entitățile *de facto* nu sunt recunoscute în plan internațional. În astfel de contexte, respectarea drepturilor fundamentale devine incertă, iar cetățenii sunt adesea privați de accesul la justiție, servicii publice sau mijloace eficiente de apărare împotriva abuzurilor.

Acest articol își propune să analizeze problema protecției drepturilor omului în regiunile secesioniste prin prisma celor patru criterii de evaluare consacrate de organismele internaționale: accesibilitate, acceptabilitate, disponibilitate și calitate. Accentul este pus în special pe regiunea transnistreană, studiată ca studiu de caz, fără a ignora contextul mai larg al altor regiuni similare. Cercetarea problemei protecției drepturilor omului în regiunile secesioniste este deosebit de relevantă pentru Republica Moldova, având în vedere existența unui teritoriu nereglementat din punct de vedere juridic și politic – regiunea transnistreană. Aceasta reprezintă un caz emblematic de „*vid legal*” în care drepturile fundamentale ale omului pot fi încălcate fără mecanisme reale de remediere. Pentru

autoritățile constituționale ale Republicii Moldova, înțelegerea profundă a gradului real de protecție a acestor drepturi în regiunea de est este esențială pentru elaborarea de politici coerente, incluzive și conforme cu angajamentele internaționale ale statului.

La nivel european și internațional, studiul contribuie la dezvoltarea unei perspective comparate asupra regiunilor secesioniste care funcționează în afara cadrului juridic recunoscut (precum Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabakh, Donbas sau Crimeea). Cercetarea aduce o valoare adăugată prin aplicarea modelului A2DQ (accesibilitate, acceptabilitate, disponibilitate, calitate) – un instrument conceptual promovat de ONU și OMS – într-un context juridic și geopolitic tensionat. Astfel, rezultatele pot fi utilizate de organizații internaționale, instituții europene și organizații neguvernamentale care monitorizează respectarea drepturilor omului în zone de conflict, contribuind la formularea de strategii mai eficiente de intervenție, monitorizare și dialog.

Lucrarea urmărește să evidențieze carențele și particularitățile acestui fenomen dintr-o perspectivă juridică și instituțională, oferind totodată o analiză comparativă între standardele internaționale în materie de drepturi ale omului și realitățile existente în aceste teritorii necontrolate de guvernele legitime.

Metodologie. Prezenta cercetare se bazează pe o analiză calitativă, având la bază metode de documentare și interpretare juridică și politologică. Studiul utilizează modelul celor patru criterii – accesibilitate, acceptabilitate, disponibilitate și calitate (A2DQ) – consacrat de Organizația Mondială a Sănătății și adaptat ulterior pentru evaluarea serviciilor publice și a mecanismelor de protecție a drepturilor omului. Acest cadru permite o analiză sistematică a funcționării instituțiilor de facto din regiunile secesioniste și a gradului în care acestea oferă garanții minime pentru respectarea drepturilor fundamentale.

Pentru studiu de caz a fost aleasă regiunea transnistreană a Republicii Moldova, datorită specificului său geopolitic și a importanței în contextul european al conflictelor înghețate. Cercetarea se bazează pe o varietate de surse: tratate internaționale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice), rapoarte ale organizațiilor neguvernamentale și interguvernamentale (Amnesty International, Human Rights Watch, OSCE, ONU), studii academice, precum și reglementările aplicabile în regiunea transnistreană.

Prin această metodologie, se urmărește identificarea unor disfuncționalități sistemice, lacune juridice și provocări practice cu care se confruntă populația din regiuni secesioniste în exercitarea drepturilor lor, în comparație cu standardele internaționale recunoscute

Rezultatele cercetării. Cercetarea evidențiază că, în regiunile secesioniste, mecanismele de protecție a drepturilor omului sunt profund afectate de lipsa recunoașterii internaționale, controlul politic autoritar și izolarea instituțională. Aceste condiții generează un context în care protecția eficientă a drepturilor fundamentale este grav compromisă din perspectiva accesibilității, acceptabilității, disponibilității și calității serviciilor.

În Transnistria, mecanismele juridice și administrative funcționează în afara cadrului constituțional al Republicii Moldova. Sistemul judiciar nerecunoscut, lipsa instituțiilor naționale de drept, precum și absența unei cooperări reale cu mecanismele internaționale — cum sunt Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) sau Comitetul pentru Prevenirea Torturii (CPT) — contribuie la o izolare normativă și instituțională profundă. Raportul ECMI arată că cetățenii din entitățile nerecunoscute, inclusiv Transnistria, se confruntă cu un „dublu obstacol” cauzat de lipsa instituțiilor recunoscute și refuzul cooperării cu organisme internaționale [5, p. 9].

Accesul la justiție este limitat nu doar prin bariere geografice și instituționale, ci și prin obstacole lingvistice, lipsa recunoașterii documentelor oficiale sau restricții de circulație. Potrivit profesorului

Rainer Hofmann, „regiunile nerecunoscute sunt marcate de un vid normativ și instituțional care limitează drastic accesul cetățenilor la mecanisme eficiente de remediere” [6, p. 138]. În același timp, expertul Alexandru Postica subliniază că lipsa accesului real la justiție compromite nu doar drepturile individuale, ci și legitimitatea unui proces de reintegrare bazat pe valori europene [11, p. 2]. Jurisprudența CtEDO, în special cauza *Ilascu și alții c. Moldova și Rusia* (2004), confirmă că regiunile secesioniste nu sunt zone de vid juridic, iar responsabilitatea pentru respectarea drepturilor revine nu doar autorităților *de facto*, ci și statelor implicate, indiferent de nivelul de control exercitat. Curtea a reiterat că absența accesului efectiv la justiție, detenția arbitrară și tortura reprezintă încălcări grave ale drepturilor fundamentale, chiar și în contextul unui conflict înghețat [2, §§ 312-318].

Acceptabilitatea acestor mecanisme este, de asemenea, redusă, având în vedere că autoritățile *de facto* impun politici care nu reflectă pluralismul și diversitatea societății. Sistemul educațional și presa sunt supuse cenzurii, iar minoritățile lingvistice și culturale se confruntă cu restricții în păstrarea identității proprii. Conform OSCE, libertatea de exprimare și accesul la informație sunt adesea încălcate, afectând în mod direct acceptabilitatea regimului politic și juridic impus (OSCE, 2023). Acceptabilitatea serviciilor de educație și cultură a fost analizată în cauza *Catan și alții c. Moldova și Rusia* (2012), unde Curtea a constatat că interdicția asupra utilizării limbii române în școli încalcă dreptul la educație și libertatea culturală. Astfel de practici limitează acceptabilitatea instituțiilor și accentuează marginalizarea comunităților etnice [1, § 144].

În ceea ce privește disponibilitatea serviciilor, autoritățile *de facto* au instituit structuri proprii – instanțe, forțe de ordine, administrație – care însă nu au legitimitate și nu beneficiază de supraveghere internațională. Lipsa unui Ombudsman independent, lipsa accesului la mecanismele Republicii Moldova și refuzul cooperării cu instituțiile europene conduc la o disponibilitate iluzorie, în care instituțiile există formal, dar nu oferă protecție efectivă.

Calitatea serviciilor oferite este, la rândul său, deficitară. Lipsa transparenței, controlul politic, corupția sistemică și nivelul redus de pregătire profesională a personalului afectează profund funcționarea sistemului. Hotărârile judecătorești nu sunt publice, iar acuzațiile de detenții arbitrară și tratamente inumane rămân neinvestigate. Toate acestea sunt incompatibile cu standardele drepturilor internaționale ale omului, subliniind caracterul formal și ineficient al sistemului existent. În cauza *Mozer c. Republica Moldova și Rusia* (2016), CtEDO a accentuat că lipsa unor mecanisme eficiente de protecție și imposibilitatea exercitării drepturilor procedurale fundamentale constituie o încălcare a Convenției Europene, indiferent de nerecunoașterea internațională a regiunii. Această jurisprudență sprijină ideea conform căreia calitatea și accesibilitatea sistemelor de justiție din regiunile secesioniste sunt profund compromise [3 § 173].

În pofida acestor constrângeri, există mecanisme legale interne care pot contribui la protejarea drepturilor omului chiar și în regimuri nerecunoscute. Pozițiile exprimate de Ombudsmanul European [9] subliniază rolul instituțiilor naționale independente în garantarea drepturilor fundamentale. În discursul „*Ombudsmen as human rights protection mechanisms*”, se afirmă că Ombudsmanul este un „mecanism complementar instanțelor judecătorești” în asigurarea accesului la dreptate.

Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova a trimis scrisori oficiale către ONU și Consiliul Europei [8], solicitând stabilirea unui mecanism de monitorizare în Transnistria. Deși accesul în regiune este blocat, Legea nr. 52/2014 [8], împreună cu Principiile de la Paris [10], oferă Ombudsmanului instrumente de acțiune chiar și în medii ostile: emiterea de rapoarte, colectarea de probe indirecte, colaborarea cu ONG-uri și sesizarea organismelor internaționale. Astfel, responsabilitatea protecției drepturilor nu revine doar actorilor internaționali – instituțiile naționale au nu doar dreptul, ci și obligația de a interveni.

În consecință, regiunile secesioniste precum Transnistria prezintă deficiențe grave și interconectate la nivelul accesibilității, acceptabilității, disponibilității și calității mecanismelor de protecție a drepturilor omului. Doar o abordare integrată, care implică atât actorii internaționali, cât și instituțiile naționale, poate duce la îmbunătățirea reală a situației populației aflate în aceste teritorii.

Concluzii. Analiza protecției drepturilor omului în regiunile secesioniste prin prisma celor patru criterii – accesibilitate, acceptabilitate, disponibilitate și calitate – relevă o serie de deficiențe structurale și funcționale care afectează în mod direct siguranța juridică și demnitatea umană a cetățenilor din aceste teritorii. Regiunile precum Transnistria funcționează într-un vid de legitimitate internațională, unde normele și garanțiile dreptului internațional ale drepturilor omului sunt aplicate selectiv sau complet ignorate.

Accesul limitat la mecanisme externe de protecție, lipsa unei justiții independente, absența controlului democratic și slaba calitate a serviciilor publice transformă aceste regiuni în spații de vulnerabilitate extremă. În lipsa unei recunoașteri internaționale și a cooperării cu organisme specializate, instituțiile de facto nu sunt trase la răspundere pentru încălcările comise.

Pentru îmbunătățirea situației, este esențială implicarea mai activă a comunității internaționale, consolidarea dialogului dintre autoritățile constituționale și populația din regiuni, precum și promovarea unor soluții juridice flexibile care să asigure protecția drepturilor omului indiferent de statutul politic al teritoriului. Cercetarea viitoare ar trebui să includă perspective comparative cu alte regiuni similare (Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabakh) și să exploreze instrumentele internaționale emergente care pot fi utilizate pentru a asigura respectarea drepturilor fundamentale în teritorii necontrolate de guvernele legitime.

Referințe bibliografice

1. Cauza *Catan și alții c. Moldova și Rusia*, Hotărârea CtEDO din 19 octombrie 2012, cererea nr. 43370/04.
2. Cauza *Ilascu și alții c. Moldova și Rusia*, Hotărârea CtEDO din 8 iulie 2004, cererea nr. 48787/99.
3. Cauza *Mozer c. Republica Moldova și Rusia*, CtEDO Hotărârea din 23 februarie 2016, cererea nr. 11138/10.
4. Comitetul ONU pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, *Comentariul general nr. 3: Natura obligațiilor statelor părți*, E/1991/23.
5. European Centre for Minority Issues, *Unrecognized Entities and Minority Rights: Legal Frameworks and Challenges*, Raport de cercetare, 2021, p. 9.
6. Hofmann, Rainer, *Human Rights in De Facto Regimes: Legal Void or Overlapping Normativities?*, în: *European Yearbook of Minority Issues*, vol. 19, 2020, p. 138.
7. Legea nr. 52 din 03.04.2014 privind Avocatul Poporului (Ombudsmanul), Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 110-114, art. 260.
8. Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova, *Scrisori adresate ONU și Consiliului Europei privind necesitatea unui mecanism special de monitorizare a drepturilor omului în regiunea transnistreană*, 2022. <https://ombudsman.md/avocatul-poporului-a-adresat-scrisori-oficiale-secretarului-general-al-onu-si-comisarei-pentru-drepturilor-omului-din-cadrul-coe-privind-instituirea-unui-mecanism-special-de-monitorizare-a-drepturilor/>
9. Ombudsmanul European, *Ombudsmen as Human Rights Protection Mechanisms*, discurs public, 2021. <https://www.ombudsman.europa.eu/da/event/en/397>
10. Organizația Națiunilor Unite, *Principiile de la Paris privind statutul instituțiilor naționale pentru promovarea și protecția drepturilor omului*, Rezoluția 48/134, 20 decembrie 1993.
11. Postica, Alexandru, *Interviu pentru Promo-LEX: Accesul la justiție în regiunea transnistreană*, Publicația Promo-LEX, 2023, p. 2.

COMPANIILE MILITARE PRIVATE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

Maxim CEBAN

student anul IV, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

maksimceban017@gmail.com

Rezumat: În contextul conflictelor contemporane ca de exemplu războiul din Ucraina, atenția internațională s-a îndreptat spre companiile militare și de securitate private ori CMSP. Definite ca entități care oferă contracost servicii militare variate, aceste companii există de mult timp, dar lipsa unei reglementări internaționale clare creează o zonă gri periculoasă. Articolul studiază evoluția mercenariatului din antichitate și Evul Mediu până la corporațiile militare moderne, evidențiind transformarea mercenarilor în industrie transnațională a războiului privat. Cazuri precum Blackwater implicată în masacrul Nisour Square, 2007 și Grupul Wagner acuzat de atrocități în Siria, Libia, Mali și de o rebeliune armată în Rusia, 2023 ilustrează lacunele legale actuale. Studiul examinează reglementările relevante ale dreptului internațional umanitar: Protocolul adițional I 1977 la Convențiile de la Geneva, care definește strict „mercenarul” prin șase criterii cumulative și refuză mercenarilor statutul de combatanți sau prizonieri de război, precum și Convenția ONU 1989 împotriva mercenarilor, ratificată de puține state. Se arată că personalul CMSP evită de obicei încadrarea sub aceste definiții, considerate prea înguste pentru realitățile moderne. Sunt analizate și instrumente soft law precum Documentul de la Montreux 2008 – care reafirmă obligațiile statelor față de CMSP și oferă bune practici de control – și Codul internațional de conduită ICoC, 2010 al industriei, un cod voluntar adoptat de numeroase companii ce impune standarde de respectare a drepturilor omului și transparență.

Cuvinte-cheie: mercenariat, companii militare private, drept internațional umanitar, contractori privați, reglementare juridică, Documentul Montreux.

PRIVATE MILITARY COMPANIES IN INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Abstract: In the context of contemporary conflicts, such as the war in Ukraine, international attention has shifted towards private military and security companies (PMSCs). Defined as entities that provide various military services for payment, these companies have existed for a long time, but the absence of clear international regulation creates a dangerous grey area. This article examines the evolution of mercenarism from antiquity and the Middle Ages to modern military corporations, highlighting the transformation of mercenaries into a transnational private warfare industry. Cases such as Blackwater's involvement in the 2007 Nisour Square massacre, and the Wagner Group, accused of atrocities in Syria, Libya, Mali, and of an armed rebellion in Russia in 2023, illustrate current legal loopholes. The study analyzes relevant provisions of international humanitarian law: the 1977 Additional Protocol I to the Geneva Conventions, which strictly defines "mercenary" through six cumulative criteria and denies mercenaries the status of combatants or prisoners of war, as well as the 1989 UN Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, ratified by only a few states. It is shown that PMSC personnel usually avoid falling under these definitions, which are considered too narrow for modern realities. The article also examines soft law instruments such as the 2008 Montreux Document – which reaffirms states' obligations regarding PMSCs and offers best practices for oversight – and the 2010 International Code of Conduct (ICoC) for the industry, a voluntary code adopted by many companies that imposes standards for human rights compliance and transparency.

Keywords: mercenarism, private military companies, international humanitarian law, private contractors, legal regulation, Montreux Document.

Introducere

Conflictul armat din Ucraina 2022 a readus în prim-plan problema companiilor militare private – actori nestatali de mult existenți, dar relativ neglijăți în ultimele decenii. Prezența tot mai vizibilă a CMSP pe câmpul de luptă a scos la iveală lacune majore de reglementare: nu există o definiție unanim acceptată la nivel internațional, deși diverse organizații și experți au propus definiții. De exemplu, Consiliul Uniunii Europene în anul 2023 descrie CMSP drept entități comerciale care,

contra cost, furnizează o gamă variată de servicii militare – de la planificare strategică și informații la operațiuni de luptă, suport logistic și instruire.[9]

Deși companiile militare private par o creație modernă, ele au precedente istorice. Mercenarii – combatanți motivați exclusiv de câștig – există din antichitate, fiind folosiți în numeroase războaie de-a lungul istoriei. În Evul Mediu, condotierii italieni acționau ca trupe mercenare contractate de orașe-stat, prefigurând rolul CMSP contemporane. În secolul XX, marile puteri au recurs la soldați de profesie în conflicte post-coloniale, generând reacții de respingere și primele încercări de interzicere a mercenarilor. Perioada de după Războiul Rece a marcat apariția CMSP moderne: firme private bine organizate, cu logistică și personal numeros, capabile să influențeze cursul conflictelor. Un exemplu timpuriu este Executive Outcomes, fondată în 1989 în Africa de Sud, considerată prima mare companie militară privată modernă. Executive Outcomes a demonstrat în Angola și Sierra Leone, la mijlocul anilor '90, eficiența unei armate private, însă succesul său a alarmat comunitatea internațională și a determinat Africa de Sud să interzică prin lege participarea neautorizată a cetățenilor săi la conflicte externe, prin legea din 1998, în urma căreia Executive Outcomes s-a dizolvat.[6][13]

În anii 2000, odată cu războaiele din Irak și Afganistan, industria privată de securitate a cunoscut o expansiune explozivă. Statele Unite au externalizat masiv funcții militare către contractori privați; la apogeul conflictului din Irak, numărul contractorilor americani din teren l-a depășit pe cel al militarilor.[14] Acești contractori asigurau paza diplomaților, escorta convoaielor, interogatorii și chiar unele operațiuni paramilitare – finanțate cu zeci de miliarde de dolari. S-a creat astfel un sector privat al războiului de anvergură globală.[14] Guvernele au perceput și avantaje: CMSP oferă negare plauzibilă, adică statul își poate disimula implicarea, și reduc costurile politice interne legate de pierderi umane.[6] Prin urmare, marile puteri au continuat să angajeze CMSP în teatrele de război, în ciuda controverselor etice și juridice. Totuși, incidente notabile au evidențiat riscurile implicării CMSP. Blackwater, una dintre cele mai mari companii americane, angajată de Departamentul de Stat în Irak, a devenit notorie după ce contractorii săi au ucis civili neînarmați la Bagdad, în Piața Nisour, în septembrie 2007.[12] Masacrul a provocat indignare internațională și a evidențiat un vid juridic: Blackwater nu era sub comandă militară, deci personalul său nu putea fi judecat de curțile marțiale americane, iar în Irak contractorii aveau imunitate față de justiția locală.[12]

În cele din urmă, câțiva agenți Blackwater au fost condamnați în SUA, însă toți au fost grațiați în 2020 – ilustrând dificultatea sancționării abuzurilor comise de CMSP. Alte incidente similare au trecut probabil nepedepsite. Grupul Wagner, organizație paramilitară privată apărută în 2014 și folosită neoficial de Rusia, a acționat în estul Ucrainei, Siria, Libia și alte zone, deși mercenariatul este interzis prin legea rusă. Mercenarii Wagner au comis numeroase atrocități – de exemplu, masacrarea a sute de civili în Mali în martie 2022, documentată de ONU – însă autoritățile de la Moscova au negat orice legătură.[11] În iunie 2023, liderul Wagner a declanșat o rebeliune armată împotriva conducerii militare ruse, demonstrând potențialul destabilizator al acestor forțe. Cazul Wagner arată cum un stat poate exploata un CMSP pentru obiective proprii, apoi îl poate denunța ca ilegal când acesta îi amenință interesele.[10] Atât Blackwater, cât și Wagner confirmă că introducerea profitului privat în război ridică probleme grave pentru democrație, etică și drepturile omului.[10] Mai mult, lipsa unui statut juridic clar pentru personalul CMSP face dificil de stabilit dacă aceștia sunt combatanți sau civili, generând confuzie în aplicarea dreptului umanitar și adesea impunitate pentru abaterile comise.[7]

Lipsa reglementărilor internaționale clare și a mecanismelor eficiente de răspundere a permis proliferarea CMSP în conflictele contemporane. Statele și companiile profită de ambiguitatea legală

și de cererea ridicată de servicii militare private.[6] Această situație subliniază necesitatea unei analize juridice aprofundate a fenomenului și a unor reforme normative menite să controleze CMSP.

Metodologie. În vederea realizării prezentei cercetări am recurs la metode științifice cum sunt cea istorică, analiza, sinteza, metoda comparativă, și am analizat studii de caz (Blackwater și Wagner) pentru a oferi o perspectivă complexă asupra subiectului.

Evoluția fenomenului și delimitări conceptuale. Din punct de vedere juridic, mercenarul este definit strict în dreptul umanitar de Protocolul adițional I 1977 la Convențiile de la Geneva, articolul 47, prin șase criterii cumulative: recrutare specială, participare directă la ostilități, motivație financiară, străin de conflict, în afara forțelor armate și neîmputernicit oficial de un stat terț.[1] Mercenarilor li se refuză statutul de combatanți și prizonieri de război, ceea ce înseamnă că, dacă sunt capturați, pot fi tratați ca infractori obișnuiți. Însă definiția articolului 47 PA I este atât de strictă încât foarte puțini combatanți întrunesc toate criteriile – multe acțiuni ale mercenarilor de fapt scapă încadrării juridice. [6] De exemplu, un străin cu cetățenia uneia dintre părțile la conflict, cum sunt unii membri Wagner, cetățeni ruși luptând în Ucraina, nu este considerat mercenar juridic. În plus, articolul 47 se aplică doar conflictelor armate internaționale, lăsând un vid normativ în situația războaielor civile. [6]

Pentru a întări interdicția mercenarilor, ONU a adoptat Convenția internațională din 1989 împotriva mercenarilor, care obligă statele părți să incrimineze aceste activități. Convenția extinde definiția mercenarului, incluzând și persoanele recrutate pentru acte armate menite să răstoarne guverne în timp de pace.[2] Totuși, eficacitatea sa este limitată: doar 46 de state au ratificat-o, majoritatea din Africa și Asia, direct afectate de mercenari, în timp ce marile puteri – SUA, Marea Britanie, Franța, Rusia, China și altele – nu au aderat. Prin urmare, mercenariatul nu este interzis în mod general la nivel global, convenția angajând doar statele care au ratificat-o.

În practică, angajații CMSP evită aproape întotdeauna clasificarea legală drept mercenari – deseori în mod deliberat. De regulă, contractorii privați sunt cetățeni ai statului contractant sau ai țării unde operează, ori sunt integrați formal ca personal civil auxiliar al forțelor armate, precum personalul de securitate sau logistică, evitând astfel eticheta de mercenar. [7] Adesea guvernele le acordă și imunități speciale, cum s-a întâmplat în Irak, unde contractorii americani au fost exceptați de la jurisdicția irakiană. [13] În consecință, personalul CMSP operează într-o zonă gri juridică: nu sunt combatanți legitimi, cu dreptul la statut de prizonier de război, dar nici simpli civili, ceea ce complică aplicarea clară a legilor războiului. [6] Dacă sunt capturați, contractorii privați nu beneficiază de protecția prizonierilor de război, însă paradoxal scapă adesea și de pedeapsa penală din cauza vidului legislativ – fapt care, după cum avertizează experți ONU, încurajează repetarea abuzurilor. [9]

Dincolo de terminologie, există și diferențe conceptuale între mercenari și companii militare private. Mercenarii individuali acționează clandestin, pentru orice parte plătitoare, pe când CMSP sunt companii legal constituite, care operează pe bază de contract, adesea cu guverne. CMSP subliniază că oferă mai ales servicii defensive sau de suport, precum pază, protecție, instruire, însă unele au participat efectiv la lupte, cum este cazul Blackwater în Irak și Wagner în Ucraina. Unii le consideră un mercenariat corporativ ce subminează monopolul statului asupra forței armate [8], alții notează că implicarea statelor le conferă o anumită legitimitate. [13] În orice caz, dreptul internațional umanitar actual nu le conferă un statut clar: personalul CMSP nu este încadrat nici ca combatanți legitimi, nici ca civili necombatanți în mod distinct. [7]

Reglementarea internațională actuală a fenomenului este în continuare fragmentară și insuficientă. Protocolul adițional I și Convențiile de la Geneva nu interzic explicit activitatea mercenarilor sau a CMSP, ci doar refuză mercenarilor anumite drepturi – lăsând sancționarea efectivă

pe seama legislațiilor naționale. Convenția ONU din 1989 prevede pedepsirea mercenarilor, dar nu este aproape deloc universală. Mai mult, niciun tratat global nu abordează direct companiile militare private.

Pentru a acoperi parțial acest vid, au fost inițiate instrumente *soft law*. Un exemplu major este Documentul de la Montreux din 2008 – inițiativă a Elveției și Comitetului Internațional al Crucii Roșii, la care peste 50 de state au aderat voluntar. Documentul Montreux reiterează obligațiile statelor privind CMSP și recomandă bune practici: licențierea și supravegherea companiilor de către statele de origine, monitorizarea strictă de către statele gazdă, asumarea responsabilității de către statele care angajează CMSP pentru respectarea dreptului internațional umanitar de către acestea, precum și transparența contractelor. [4] Fiind neobligatoriu, are rol de ghid, dar este adesea invocat ca standard internațional.

De asemenea, Codul internațional de conduită adoptat la Geneva în 2010 – un cod etic voluntar sprijinit de industrie – a fost adoptat de câteva sute de companii de securitate și militare private. Codul stabilește standarde de conduită, respectarea drepturilor omului, reguli stricte de folosire a forței, interdicția torturii și a discriminării, transparență și a creat un mecanism de monitorizare, Asociația ICoCA, care monitorizează conformitatea companiilor semnatare. [5] Deși fără forță juridică, Codul indică angajamentul industriei de a se autoreglementa, iar unele state și organizații, inclusiv ONU, au început să condiționeze contractele către CMSP de respectarea principiilor sale. [5]

În ciuda acestor evoluții, nu există încă un cadru juridic internațional obligatoriu special destinat CMSP. Reglementarea globală actuală rămâne fie incompletă și depășită, bazată pe noțiunea îngustă de mercenar, nerelevantă pentru majoritatea personalului CMSP, fie limitată la instrumente voluntare ce nu pot înlocui legi sau tratate cu forță juridică. [6] Persistă numeroase lacune ca de exemplu, statutul juridic al unui contractor capturat de inamic și jurisdicția pentru crimele comise de acesta diferă de la caz la caz, generând incertitudine și pericolul ca astfel de persoane să scape nepedepsite.

Legislații naționale și practici notabile. În absența unui acord global, legislațiile naționale reprezintă principala bază juridică pentru CMSP, însă abordările variază considerabil. Multe țări, inclusiv Republica Moldova, România, Rusia, Ucraina și altele, au incriminat mercenariatul în codurile penale în anii 1990–2000, sub influența Convenției ONU din 1989. De regulă, definițiile naționale reproduc criteriile din Protocolul I, iar pedepsele prevăzute sunt închisoarea pe termene lungi. Totuși, aceste dispoziții au fost rareori aplicate și nu tratează direct fenomenul CMSP corporativ.

Puține state au legi speciale privind companiile militare private; majoritatea se bazează pe legislația generală sau pe cea anti-mercenar. Există însă câteva exemple de reglementare explicită:

Africa de Sud – confruntată în anii 1990 cu foști soldați care deveneau mercenari în conflicte africane – a adoptat legi foarte stricte în 1998, completate în 2006, care interzic cetățenilor și rezidenților sud-africani să participe ca mercenari sau să furnizeze servicii militare în străinătate fără aprobare guvernamentală. Legea din 2006 impune și licențierea și autorizarea oricărei firme locale ce oferă servicii militare sau de securitate în afara țării, sub supravegherea unei autorități naționale. Practic, Africa de Sud tratează CMSP similar cu exportatorii de armament, controlând strict exportul de forță militară privată. [3]

Elveția – a descoperit în 2010 că o firmă elvețiană trimitea contractori în Irak, ceea ce a dus la adoptarea Legii federale din 2013 privind serviciile private de securitate prestate în străinătate. Aceasta interzice firmelor elvețiene să participe la ostilități în afara țării sau să recruteze mercenari,

obligă firmele să notifice autoritățile despre contractele externe și să respecte dreptul internațional umanitar sub sancțiuni penale. În plus, Elveția condiționează autorizarea acestor companii de aderarea lor la Codul internațional de conduită, folosind autoreglementarea industriei ca filtru suplimentar. [6]

Statele Unite ale Americii – fiind printre cei mai mari beneficiari ai CMSP, nu au o interdicție generală a mercenarilor. Totuși, SUA au reglementat indirect CMSP prin norme sectoriale: ITAR impune licențe de export pentru servicii militare private; s-a extins jurisdicția militară prin UCMJ, 2007 și civilă prin MEJA, 2000 asupra contractorilor civili din zone de conflict. [6] Măsurile adoptate după cazuri ca Blackwater au acoperit unele lacune, deși se aplică doar contractorilor angajați de guvernul SUA, nu și celor angajați de entități străine.

Federația Rusă – are teoretic una dintre cele mai dure legi anti-mercenar, articolul 359 din Codul Penal prevede până la 15 ani închisoare. Autoritățile ruse au aplicat-o selectiv, de exemplu în 2016 au condamnat câțiva cetățeni ruși care luptaseră ca mercenari de partea Ucrainei în Donbas. În schimb, grupul Wagner – ale cărui activități s-ar încadra clar la mercenariat – a fost tolerat și utilizat neoficial de statul rus până în 2023, deși legea îl interzice. Abia după rebeliunea Wagner din iunie 2023 oficiali ruși au sugerat că membrii grupului ar putea fi inculpați pentru mercenariat sau pentru alte infracțiuni, precum rebeliune armată. Rusia nu are încă o lege care să permită existența legală a unei CMSP pe teritoriul său, așa că Wagner a operat fie clandestin, fie prin intermediul unor entități înregistrate în alte țări pentru a ocoli legislația internă. Cazul arată cum un stat poate ocoli propriile interdicții și folosi mercenari când îi servesc interesele, păstrând totodată pârgii legale pentru a-i înlătura când devin incomozi.

În ansamblu, statele care au resimțit direct pericolul companiilor militare și de securitate private, prin subminarea autorității statului sau abuzuri asupra civililor, au adoptat cele mai ferme reglementări. Exemple relevante sunt Africa de Sud, Elveția și Statele Unite. În schimb, alte state se bazează încă pe norme generale și aplicare de la caz la caz, cum este cazul Marii Britanii sau al Rusiei. Această situație duce la o aplicare inconsistentă: aceleași acțiuni ale companiilor militare private pot rămâne nepedepsite într-o jurisdicție, dar sancționate în alta. Lacunele legislative și diferențele de abordare permit acestor companii și personalului lor să opereze adesea fără o răspundere clară. Pe măsură ce serviciile acestor companii sunt tot mai căutate în conflicte, adesea ca instrumente de război prin interpuși pentru marile puteri, riscul de încălcare a dreptului umanitar crește.[8] Conflictul din Ucraina, caracterizat de prezența masivă a contractanților privați, a accentuat această problemă, determinând tot mai mulți actori internaționali să pledeze pentru adoptarea unui nou instrument juridic internațional privind aceste companii.

Concluzii

Fenomenul companiilor militare și de securitate private a evoluat considerabil, iar cazurile recente au evidențiat lacunele normelor actuale la nivel internațional și național. Dreptul umanitar actual lasă contractorii privați într-un vid juridic, iar reglementările existente, fie rigide și înguste, precum definiția de mercenar, fie voluntare, nu sunt suficiente. Prin urmare, se impune adoptarea unui cadru juridic internațional clar dedicat companiilor militare și de securitate private, care să includă următoarele elemente esențiale :

Consens asupra definiției și limitelor activității companiilor militare private – Marile puteri care utilizează aceste companii trebuie să cadă de acord asupra unei definiții comune și asupra limitelor permise ale activității lor. Fără acest consens, un tratat ar fi ignorat de actorii cheie. Definiția trebuie să acopere întreaga gamă de servicii militare și de securitate, astfel încât să nu existe porțițe de evitare a reglementării.

Statut juridic special pentru personalul companiilor private – În prezent, contractorii nu se încadrează clar nici ca combatanți, nici ca civili. Noul cadru ar trebui să le confere un statut legal distinct în dreptul conflictelor armate. Este necesar să se precizeze când angajații pot fi considerați combatanți legitimi, dacă acționează sub controlul unui stat și respectă legile războiului, sau, dimpotrivă, civili, dacă au doar rol de suport. Această clarificare ar determina și dreptul lor la tratament de prizonier de război în caz de capturare.

Limitarea strictă a activităților la funcții defensive – Serviciile acestor companii ar trebui limitate la funcții defensive sau de suport, precum pază, protecție, logistică și instruire. Implicarea directă în lupte ofensive, cum ar fi atacurile armate, ar trebui interzisă. Dacă totuși personalul participă la ostilități ofensive, acesta nu ar trebui să beneficieze de niciun statut privilegiat, putând fi tratat ca un combatant ilegal. Această măsură ar descuraja statele să externalizeze agresiunea către actori privați.

Transparența contractelor încheiate cu aceste companii – Contractele prin care statele sau organizațiile angajează companii militare private trebuie să fie supuse unui control sporit și transparenței. Ar putea fi instituit un registru public al acestor contracte, care să precizeze natura serviciilor, aria de operare, personalul implicat și durata colaborării. Secretizarea completă a contractelor a favorizat impunitatea; transparența ar aduce activitatea sub control public și juridic.

Identificarea clară și diferențierea personalului în teren – Personalul din teren ar trebui să poarte însemne vizibile, precum ecusoane sau uniforme speciale, care să indice clar statutul lor. De asemenea, este importantă diferențierea între personalul de luptă și cel de suport, logistic sau de securitate statică. Astfel, combatanții privați pot fi considerați ținte legitime, iar personalul necombatant poate fi protejat ca civil. Clarificarea statutului juridic reduce riscul de confuzii și incidente între forțele armate regulate și contractori.

Legislații naționale armonizate și cuprinzătoare – Statele, inclusiv Republica Moldova, ar trebui să adopte legi naționale complete, inspirate din cele mai bune practici, pentru a defini explicit aceste companii și a stabili condițiile stricte în care pot opera, atât pe plan internațional, cât și pe teritoriul național. Legislația ar trebui să prevadă autorizarea și licențierea prealabilă, obligații de raportare, competențe clare pentru instanțe militare sau civile de a judeca infracțiunile comise de personalul contractor și răspunderea subsidiară a firmelor, sub forma amenzilor sau retragerii licenței, în caz de lipsă de control.

Implementarea acestor măsuri cere un efort internațional coordonat și voință politică, mai ales din partea statelor care până acum au profitat de ambiguitățile legale. Totuși, responsabilizarea acestor actori privați este în creștere. Pe măsură ce contractorii devin mai vizibili în conflicte, crește și presiunea publică și diplomatică pentru a-i aduce sub incidența legii. Comunitatea internațională pare hotărâtă să nu lase războiul privat să scape logicii responsabilității juridice. Așa cum secolul douăzeci a impus norme pentru noile forme de război, aerian, naval, nuclear, secolul douăzeci și unu va trebui să stabilească norme pentru acest al cincilea element – actorul militar privat, integrându-l într-un cadru legal care să protejeze atât suveranitatea statelor, cât și drepturile fundamentale ale celor afectați.

Bibliografie

1. Convențiile de la Geneva (1949) și Protocolul Adițional I (1977) la Convențiile de la Geneva
2. Convenția internațională împotriva recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor (ONU, 1989)
3. Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Foreign Countries Act, 2006 (Act 27 of 2006).
4. Documentul de la Montreux privind companiile militare și de securitate private (Elveția/ICRC, 2008).

5. Codul Internațional de Conduită pentru Furnizorii de Servicii de Securitate Privată – ICoC (2010) .
6. Corina Zacon (2022) – “Statutul juridic al companiilor militare și de securitate private în cadrul conflictelor armate contemporane”, teză de doctorat, ULIM Chișinău, 2022.
7. Alexandru Cauia & Corina Zacon (2017) – “Statutul juridic al angajaților companiilor militare private...”, articol în Revista Studii Juridice Universitare, ULIM
8. Petre Duțu – “Societăți Militare Private și Securitatea Umană”, monografie, Editura UNAp, București.
9. Consiliul Uniunii Europene (Serviciul European de Acțiune Externă) (31 august 2023) – “The Business of War – Growing Risks from Private Military Companies”
10. Al Jazeera (12 august 2023) – “Blackwater paved the way for Wagner”, opinie de M. Kukulies
11. The Guardian (20 mai 2023) – “Russian mercenaries behind slaughter of 500 in Mali village, UN report finds”, de J. Burke.
12. Bowen, Stuart W. Jr. – “Learning from Iraq: A Final Report from the Special Inspector General for Iraq Reconstruction”.
13. Singer, P.W. – “Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry”, Ed. Cornell Univ. Press. 2008.
14. Tipling, David – “The Military Extraterritorial Jurisdiction Act and Its Implications for Private Military Companies”, 2006.

КРИПТОВАЛЮТЫ И БУДУЩЕЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ - КАК БЛОКЧЕЙН И КРИПТОВАЛЮТЫ ИЗМЕНЯТ ЭКОНОМИКУ ЕВРОПЫ?

Ольга КОПУЩУ

студентка II курса, Государственный Университет Молдовы

okopushchu@gmail.com

Людмила ГОЛОВАТАЯ

доктор экономических наук, доцент, Государственный Университет Молдовы

<https://orcid.org/0009-0003-9361-4553>

golovataya4@gmail.com

Аннотация: В условиях стремительного развития цифровых технологий блокчейн и криптовалюты всё активнее влияют на глобальную финансовую систему. В данной статье рассматриваются перспективные изменения в международных платежах под влиянием криптовалют, включая упрощение трансграничных переводов и увеличение скорости транзакций. Особое внимание уделяется влиянию на деятельность крупных корпораций, стартапов, международные финансы, а также анализу подходов стран Европейского Союза к регулированию крипторынка. Рассматриваются уже принятые меры и сценарии будущего экономического ландшафта Европы.

Keywords: cryptocurrency, blockchain, international payments, digital currencies, financial technologies, cross-border transactions, cryptocurrency regulation, digitalization of the economy, finance of the future.

CRYPTOCURRENCIES AND THE FUTURE OF INTERNATIONAL PAYMENTS: HOW BLOCKCHAIN AND CRYPTOCURRENCIES ARE CHANGING EUROPE'S ECONOMY

Abstract In the context of the rapid development of digital technologies, blockchain and cryptocurrencies are increasingly influencing the global financial system. This article explores the potential changes in international payments driven by cryptocurrencies, including the simplification of cross-border transfers and the acceleration of transaction speed. Special attention is given to the impact on the activities of large corporations, startups, and international finance, as well as to the analysis of the European Union's approaches to regulating the crypto market. The paper examines current measures and future scenarios for Europe's economic landscape.

Ключевые слова: криптовалюта, блокчейн, международные платежи, цифровые валюты, финансовые технологии, трансграничные транзакции, регулирование криптовалют, цифровизация экономики, финансы будущего

CRIPTOMONEDELE ȘI VIITORUL PLĂȚILOR INTERNAȚIONALE: CUM SCHIMBĂ BLOCKCHAIN-UL ȘI CRIPTOMONEDELE ECONOMIA EUROPEI

Rezumat: În contextul dezvoltării rapide a tehnologiilor digitale, blockchain-ul și criptomonedele influențează din ce în ce mai mult sistemul financiar global. Acest articol explorează posibilele schimbări în domeniul plăților internaționale generate de criptomonede, inclusiv simplificarea transferurilor transfrontaliere și accelerarea vitezei tranzacțiilor. O atenție specială este acordată impactului asupra activității marilor corporații, startup-urilor și finanțelor internaționale, precum și analizei abordărilor Uniunii Europene în ceea ce privește reglementarea pieței crypto. Lucrarea examinează măsurile actuale și scenariile viitoare pentru peisajul economic al Europei.

Cuvinte-cheie: criptomonedă, blockchain, plăți internaționale, monede digitale, tehnologii financiare, tranzacții transfrontaliere, reglementarea criptomonedelor, digitalizarea economiei, finanțele viitorului

Введение

За последние десять лет криптовалюты, такие как Bitcoin, Ethereum и другие, приобрели широкое распространение и всё активнее используются в реальном секторе экономики.

Благодаря технологии блокчейн, лежащей в их основе, становится возможным проводить транзакции напрямую между участниками, без посредников, с высокой скоростью и минимальными затратами. Это особенно актуально для международных платежей, которые в традиционной банковской системе часто сопровождаются задержками, высокими комиссиями и сложными валютными операциями.

Для стран Европейского союза криптовалюты представляют как новые возможности, так и вызовы. С одной стороны — это шанс упростить трансграничные расчёты, повысить эффективность финансовых операций и поддержать развитие стартапов в сфере финансовых технологий. С другой — необходимость выработки единых правил регулирования, предотвращения финансовых рисков и защиты потребителей. В статье рассматриваются ключевые направления влияния криптовалют на международные финансовые потоки, подходы ЕС к их регулированию, а также реальные примеры использования технологий на базе блокчейна в экономике европейских стран.

Методология исследования. Методологической основой исследования послужил комплексный подход, включающий как качественный, так и количественный анализ. В рамках работы были использованы методы сравнительного анализа, дедукции и индукции, а также элементы системного и логического анализа.

Исследование базируется преимущественно на вторичных источниках информации, таких как официальные отчёты международных организаций (например, Европейской комиссии, Всемирного экономического форума), статистические базы данных (включая CoinMarketCap, Eurostat), научные публикации, аналитические обзоры и кейс-стадии практического применения криптовалют в экономике стран Европейского Союза.

Особое внимание уделено анализу нормативно-правовой базы ЕС в области регулирования цифровых активов, в том числе Регламенту «О рынках криптоактивов» (MiCA). Кроме того, рассмотрены примеры успешной интеграции блокчейн-технологий в финансовый сектор на примере европейских компаний, таких как Bitpanda.

Анализ проводился с целью выявления ключевых тенденций, рисков и возможностей, связанных с использованием криптовалют в международных расчётах, а также определения степени готовности европейских экономик к переходу на цифровые формы финансовых взаимодействий.

Результаты исследования

Революция в международных транзакциях. Одним из ключевых преимуществ криптовалют и технологии блокчейн является их способность трансформировать международные платежи. Традиционные трансграничные банковские переводы часто сопровождаются высокими комиссиями, длительными сроками обработки и необходимостью конвертации валют. В отличие от этого, блокчейн позволяет осуществлять транзакции практически в реальном времени, снижая затраты и устраняя посредников.

По данным Всемирного экономического форума, ожидается, что к 2027 году до 10% мирового валового внутреннего продукта (ВВП) может быть токенизировано и храниться в блокчейне. [1] Это свидетельствует о высоком уровне доверия к этой технологии и её потенциале в трансформации глобальной финансовой системы.

Блокчейн-технология способствует повышению безопасности, прозрачности и эффективности транзакций. Снижение числа посредников и автоматизация процессов через смарт-контракты позволяют ускорить расчёты и снизить риски.

Упрощение кросс-границных операций в Европе. Традиционные системы для трансграничных платежей в Европе, такие как SEPA (Единая зона платежей в евро) и SWIFT, долгое время являлись основными инструментами для осуществления международных финансовых операций. Однако с развитием новых технологий, в частности криптовалют и блокчейн-решений, появляется возможность для более быстрых и дешевых альтернатив.

SEPA (Single Euro Payments Area): SEPA представляет собой систему, которая позволяет проводить безналичные переводы в евро между странами-участниками с таким же уровнем удобства и стоимости, как и внутри одной страны. Стандартные SEPA-переводы обрабатываются в течение одного рабочего дня, а система SEPA Instant Credit Transfers позволяет осуществлять переводы почти в реальном времени, в течение нескольких секунд. Это значительно улучшает эффективность транзакций внутри еврозоны и способствует укреплению экономических связей между странами-членами.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication): Для международных переводов, выходящих за пределы SEPA, используется система SWIFT. Несмотря на широкое распространение SWIFT, переводы, осуществляемые через эту систему, могут занимать от одного до пяти рабочих дней и налагаются более высокие комиссии, обусловленные множеством посредников и необходимостью валютных конверсий. Это делает SWIFT менее удобным и более затратным для пользователей, особенно в случае регулярных и срочных переводов. [2]

График 1. Сравнительный анализ цен Bitcoin и Tether (USDT). URL: <https://coinmarketcap.com/ru/currencies/tether/>

Как показывает сравнительная динамика BTC и USDT за последние полтора года, стейблкоины служат якорем стабильности в мире криптовалют, в то время как такие активы, как Bitcoin, продолжают привлекать инвесторов своей высокой доходностью, несмотря на риски. Такая комбинация волатильных и стабильных токенов формирует основу новой гибкой финансовой экосистемы Европы [3]

Криптовалюты, такие как Bitcoin и стейблкоины (например, USDC и DAI), предлагают решение для кросс-границных операций, позволяя совершать переводы практически мгновенно и с минимальными комиссиями. В отличие от традиционных финансовых систем,

криптовалюты не требуют участия посредников, что значительно снижает транзакционные издержки и время обработки платежей. Это особенно актуально для стран с нестабильной банковской системой или ограниченным доступом к финансовым услугам

Влияние на корпоративный и стартап-сегмент. Криптовалюты всё активнее проникают в финансовые стратегии крупных международных корпораций, служа инструментом диверсификации активов, оптимизации казначейских операций и снижения валютных рисков. Такие компании, как Tesla, Square (ныне Block Inc.) и MicroStrategy, стали пионерами в области корпоративных инвестиций в криптовалюты, рассматривая их не только как средство расчётов, но и как стратегический актив на балансе. Эти действия стимулировали волну интереса со стороны других игроков рынка и задали тренд на переосмысление роли цифровых валют в корпоративных финансах.

В европейском контексте особое значение приобретает развитие финансово-технологических стартапов, предлагающих инновационные решения в области криптовалют и блокчейна. Одним из наиболее ярких примеров является австрийская компания Bitpanda, основанная в 2014 году. Изначально ориентированная на криптовалютный рынок, компания расширила спектр своих услуг, предоставляя пользователям доступ к торговле драгоценными металлами, акциями и ETF, а также внедрив инструменты автоматизированного инвестирования.

Bitpanda стала первой криптоплатформой в Европейском союзе, получившей полную лицензию инвестиционной компании в соответствии с Директивой MiFID II. Это позволило ей выйти на рынки Франции, Испании, Италии и других стран ЕС, укрепив свои позиции как одного из лидеров цифровых финансовых платформ в Европе. По состоянию на 2023 год компания достигла рыночной оценки свыше \$5 млрд и привлекла инвестиции от таких фондов, как Valar Ventures и DST Global. [4]

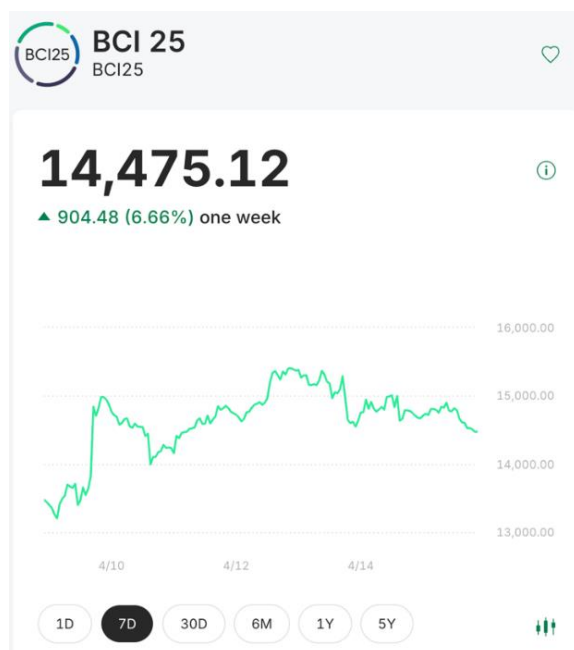

Рисунок 1. Bitpanda Crypto Index (BCI). URL: <https://web.bitpanda.com/asset/42>

Интересным примером интеграции цифровых активов в инвестиционную инфраструктуру является Bitpanda Crypto Index (BCI) – инструмент, предоставляющий инвесторам простой способ вложений в наиболее эффективные криптовалюты. Индекс автоматически адаптируется к рыночным тенденциям и доступен в трёх вариантах: BCI 5, BCI 10 и BCI 25, что позволяет получать диверсифицированное рыночное покрытие. Регулярная ребалансировка активов делает этот продукт особенно привлекательным как для частных инвесторов, так и для финансовых учреждений, стремящихся снизить риски и эффективно распределять капитал в условиях высокой волатильности крипторынка

Кроме того, такие стартапы, как Bitpanda, способствуют ускоренной цифровизации финансовых услуг в рамках ЕС и повышению финансовой инклюзивности. Их деятельность не ограничивается только розничным сегментом (B2C), но также оказывает влияние на институциональных инвесторов и создаёт новые модели взаимодействия с государственными регуляторами. В результате блокчейн-стартапы становятся не просто поставщиками технологий, но и стратегическими партнёрами в процессе трансформации европейской финансовой экосистемы. Их интеграция в традиционные рынки позволяет преодолеть барьеры между децентрализованными финансовыми инструментами и регулируемым финансовым сектором.

Регулирование в ЕС: подходы и перспективы. Регулирование криптовалют в Европейском союзе находится на этапе активного становления и институционализации. Учитывая рост интереса как со стороны потребителей, так и бизнеса, Евросоюз стремится создать прозрачную, гармонизированную правовую базу, которая будет способствовать инновациям и одновременно обеспечивать защиту инвесторов и стабильность финансовой системы.

Одним из ключевых достижений стало принятие регламента MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation) в апреле 2023 года. MiCA стал первым комплексным нормативным актом, регулирующим сферу криптовалют в ЕС. Он охватывает деятельность поставщиков криптовалютных услуг (CASPs), включая биржи, кастодиальные сервисы, эмитентов стейблкоинов и прочих посредников. MiCA вступит в полную силу к середине 2024 года, и его реализация станет важной вехой для формирования единого цифрового финансового пространства в ЕС. [5]

Несмотря на общую европейскую рамку, государства-члены ЕС также развивают собственные подходы к регулированию:

Германия – первая крупная экономика ЕС, которая официально разрешила банкам предоставлять услуги по хранению и продаже криптовалют. Федеральное управление финансового надзора (BaFin) активно выдает лицензии и публикует методические рекомендации.

Франция – через Агентство по финансовым рынкам (AMF) реализует строгий процесс лицензирования для криптовалютных бирж и платформ. Такие компании, как Binance, уже получили регистрацию во Франции, подчёркивая готовность страны интегрировать криптовалюты в легальный сектор.

Эстония – одна из первых стран, внедривших государственные блокчейн-решения в электронном управлении. Министерство финансов Эстонии усилило регулирование с 2022 года, сократив количество действующих лицензий, чтобы бороться с отмыванием денег, но продолжает поддерживать развитие инновационных финтех-стартапов.

Европейский Союз становится одной из первых юрисдикций в мире, где цифровые активы получают полноценное правовое признание, а регулирование формируется с учётом интересов как бизнеса, так и потребителей. Это создает устойчивую платформу для дальнейшего развития криптоэкономики и её интеграции в международную финансовую систему.

Перспективы: экономика Европы в условиях криптовалютной трансформации. Экономическая модель Европы может претерпеть значительные изменения под воздействием криптовалютных и блокчейн-технологий. Среди ключевых направлений трансформации:

1. Углубление финансовой интеграции, особенно между странами с разным уровнем цифровизации и развития банковского сектора, может способствовать более равномерному экономическому росту и усилению внутренних связей в ЕС.
2. Снижение барьеров для входа в международную торговлю для малого и среднего бизнеса благодаря прозрачности и скорости криптовалютных транзакций. Это открывает новые возможности для предпринимателей, снижая затраты на посредников и трансграничные переводы.
3. Рост цифровой конкурентоспособности Европы на глобальном рынке. Стимулирование инноваций и внедрение криптоплатежей способны укрепить позиции ЕС как технологически прогрессивного и устойчивого региона.
4. Вместе с тем возникают угрозы кибербезопасности и отмывания денег, что требует не только технической оснащённости, но и адаптивных правовых механизмов. Формирование эффективной системы мониторинга и международного сотрудничества становится приоритетом.

Заключение и рекомендации. Для Европы, являющейся одним из ведущих финансово-экономических центров мира, криптовалютная трансформация открывает уникальные возможности. ЕС имеет все предпосылки для того, чтобы стать глобальным лидером в построении цифровой финансовой инфраструктуры, основанной на доверии, инновациях и устойчивом развитии. Внедрение продуманного регулирования (например, в рамках Регламента MiCA), развитие цифрового евро и поддержка финтех-стартапов формируют основу для инклюзивной, безопасной и конкурентоспособной экономики будущего.

Для регуляторов ЕС и государственных органов:

- Обеспечить гармонизацию регулирования криптовалют на уровне всего ЕС для исключения правовой фрагментации между государствами-членами.
- Усилить международное сотрудничество в борьбе с незаконным использованием криптоактивов (включая AML и KYC-процедуры).
- Развивать цифровую грамотность среди населения и государственных служащих с целью более осознанного участия в цифровой экономике.

Для бизнеса и финансовых институтов:

- Интегрировать блокчейн-решения в корпоративные процессы (например, в управление цепочками поставок, казначейские операции, расчеты).
- Рассматривать криптовалюты как часть диверсифицированной финансовой стратегии, с учётом риска волатильности и правовых ограничений.
- Поддерживать партнёрства с финтех-компаниями и участвовать в пилотных проектах цифрового евро.

Для стартапов и разработчиков:

- Встраивать элементы саморегуляции и прозрачности в архитектуру своих продуктов.

- Использовать открытые блокчейны для повышения доверия и расширения пользовательской базы в рамках Европейского рынка.

Список литературы

1. «Blockchain is in from the cold — and stablecoins are set to change the financial system forever,» 15 январь 2024. [В Интернете]. Available: https://www.weforum.org/stories/2024/01/blockchain-change-world-finance-stablecoins-internet/?utm_source=chatgpt.com.
2. A. Mileiko, «SEPA Payments Explained,» 6 March 2025. [В Интернете]. Available: <https://thebanks.eu/articles/SEPA-payments-explained>.
3. «График 1. Сравнительный анализ цен Bitcoin и Tether (USDT),» [В Интернете]. Available: <https://coinmarketcap.com/ru/currencies/tether/>.
4. «Bitpanda Technology Solutions,» [В Интернете]. Available: <https://www.bitpanda.com/en/tech/company>.
5. «Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA),» [В Интернете]. Available: <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica>.

EDUCAȚIA CA PILON AL SECURITĂȚII UMANE: ABORDĂRI EUROPENE ȘI RELEVANȚĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Lida CUCOȘ

doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Științe Economice,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0009-0008-0232-3352

lidacucos.md@gmail.com

Rezumat. Studiul examinează rolul educației ca element central al securității umane în contextul actual al Republicii Moldova și al aspirațiilor sale europene. Dincolo de funcția sa tradițională, educația este analizată ca un mecanism strategic de prevenire a excluziunii sociale, reducere a riscurilor structurale și întărire a coeziunii democratice. În viziunea europeană, educația contribuie nu doar la dezvoltarea individuală și economică, ci și la crearea unei societăți reziliente și incluzive.

Republica Moldova, confruntată cu provocări precum migrația, scăderea populației și inegalitățile sociale, are nevoie de politici educaționale axate pe incluziune, echitate și competențe relevante pentru secolul XXI. Lucrarea propune o abordare interdisciplinară, integrând teoriile securității umane cu strategiile educaționale europene și oferind direcții de acțiune adaptate contextului național.

Metodologia se bazează pe analiză calitativă, studii de politici și examinarea documentelor europene relevante, completate cu date oficiale din surse naționale și internaționale. Concluzia evidențiază importanța unei educații orientate spre viitor ca fundament al dezvoltării durabile și al rezilienței societale în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: educație, securitate umană, politici educaționale, incluziune, reziliență, dezvoltare durabilă.

EDUCATION AS A PILLAR OF HUMAN SECURITY: EUROPEAN APPROACHES AND RELEVANCE FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract. This study explores the role of education as a central element of human security in the current context of the Republic of Moldova and its European aspirations. Beyond its traditional function, education is analyzed as a strategic mechanism for preventing social exclusion, reducing structural risks, and strengthening democratic cohesion. From the European perspective, education contributes not only to individual and economic development but also to the creation of a resilient and inclusive society.

The Republic of Moldova, facing challenges such as migration, population decline, and social inequalities, requires education policies focused on inclusion, equity, and competencies relevant to the 21st century. The paper proposes an interdisciplinary approach, integrating human security theories with European educational strategies and offering action directions tailored to the national context.

The methodology is based on qualitative analysis, policy studies, and examination of relevant European documents, complemented by official data from national and international sources. The conclusion highlights the importance of future-oriented education as a foundation for sustainable development and societal resilience in the Republic of Moldova.

Keywords: education, human security, education policy, inclusion, resilience, sustainable development.

Introducere

Conceptul de securitate umană a evoluat dincolo de tradiționala înțelegere militară a securității, incluzând astăzi dimensiuni esențiale precum accesul la educație, sănătate, justiție și un trai decent. În acest sens, educația este nu doar un drept fundamental, ci și un pilon central al securității umane, contribuind la consolidarea rezilienței personale, sociale și instituționale.

În Europa, educația este privită ca o investiție în capitalul uman și social, capabilă să reducă inegalitățile, să promoveze coeziunea și să prevină conflictele. În Republica Moldova, unde tranziția post-sovietică a generat vulnerabilități multiple, o educație de calitate, incluzivă și adaptată cerințelor viitorului este crucială pentru securitatea cetățenilor și dezvoltarea sustenabilă a statului.

Analiza relevă modul în care politicile educaționale europene contribuie la securitatea umană și explorează relevanța acestora pentru Republica Moldova, în contextul integrării europene, digitalizării și transformărilor demografice.

Teoria securității umane, consacrată de Raportul Organizației Națiunilor Unite din 1994, include șapte dimensiuni fundamentale: securitate economică, alimentară, a sănătății, a mediului, personală, comunitară și politică. Educația traversează transversal toate aceste dimensiuni, fiind considerată un „factor multiplicator” al securității, întrucât contribuie la reducerea sărăciei, la prevenirea violenței și la întărirea participării civice.

Conceptul de securitate umană, introdus în Raportul ONU din 1994, rămâne relevant și astăzi, punând accent pe capacitatea indivizilor de a-și exercita autonomia într-un cadru social în care sunt protejați de frică, deprivare și lipsă de demnitate [1].

La nivelul Uniunii Europene, strategii precum *Education and Training 2020/2030* și *European Pillar of Social Rights* includ educația ca pilon de echitate și reziliență societală. În cadrul acestora, se promovează dezvoltarea competențelor-cheie pentru viață, gândirea critică, incluziunea socială și adaptabilitatea într-un mediu global incert [2, 3].

Metodologie. Metodologia cercetării combină analiza politicilor europene, date statistice relevante pentru Republica Moldova (RM), surse academice, precum și bune practici din Uniunea Europeană (UE), oferind o perspectivă comparativă și aplicabilă.

Rezultatele cercetării

În cadrul politicilor europene actuale, educația este recunoscută ca o dimensiune esențială a securității umane. Uniunea Europeană adoptă o abordare integrativă, în care dreptul la educație nu mai este conceput exclusiv ca o obligație legală sau un motor al dezvoltării economice, ci ca un factor-cheie în consolidarea rezilienței personale și comunitare în fața provocărilor multiple ale lumii contemporane. Modelul european de educație susține echitatea, incluziunea socială și învățarea pe tot parcursul vieții, valorificând potențialul educației de a contribui la prevenirea marginalizării, combaterea radicalizării și consolidarea coeziunii sociale.

Uniunea Europeană promovează o abordare în care dreptul la educație nu este perceput doar ca o obligație legală sau un instrument de dezvoltare economică, ci ca un garant al rezilienței individuale și colective în fața riscurilor multidimensionale.

În această direcție, politicile educaționale europene actuale evidențiază o orientare strategică tot mai accentuată spre consolidarea relațiilor sociale durabile, contribuind în mod semnificativ la dezvoltarea mecanismelor necesare susținerii dezvoltării durabile și întăririi securității umane [4].

Bunele practici europene în domeniul educației – precum integrarea refugiaților prin educație în Germania, dezvoltarea educației incluzive în Finlanda sau formarea competențelor digitale în Estonia – demonstrează modul în care politicile educaționale bine calibrate pot spori securitatea umană, înțeleasă ca libertate față de frică, lipsuri și excludere socială. Aceste exemple subliniază faptul că investițiile în educație sunt esențiale nu doar pentru dezvoltarea economică, ci și pentru asigurarea unei societăți coezive, reziliente și profund democratice.

În spațiul european, educația este direct corelată cu indicatori ai securității umane:

- țările cu un sistem educațional echitabil și performant înregistrează niveluri mai scăzute ale sărăciei și ale violenței domestice;
- educația civică și digitală susține reziliența democratică în fața dezinformării și extremismului;

- incluziunea educațională a minorităților și migranților reduce riscurile de radicalizare și marginalizare socială;
- programe precum Erasmus+, EU4Youth, sau inițiativele privind competențele digitale contribuie semnificativ la consolidarea capitalului uman și a coeziunii europene.

Integrarea în spațiul european constituie o componentă esențială a agendei strategice naționale a Republicii Moldova, oferind un cadru de referință pentru modernizarea instituțională, în special în domeniul educației, prin alinierea la standardele normative și valorice promovate de Uniunea Europeană [5].

Tabelul 1. Analiza comparativă dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova privind educația și securitatea umană (elaborat de autor în baza sursei [6,7])

Dimensiuni de comparație	Uniunea Europeană	Republica Moldova
Cadrul strategic	Educația este integrată în strategiile de securitate umană ca instrument fundamental	Educația este recunoscută ca prioritate în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, însă conexiunea directă cu securitatea umană este mai puțin explicită
Acces la educație și incluziune socială	UE promovează politici educaționale incluzive (ex: European Education Area, programe pentru grupuri vulnerabile, Erasmus+ pentru echitate socială)	Persistă inegalități între mediul urban/rural și regiuni. Accesul pentru copii cu dizabilități este încă limitat
Digitalizarea educației și infrastructura tehnologică	Internet cu acoperire extinsă, investiții substanțiale în tehnologii emergente, formare continuă a cadrelor didactice și implementarea soluțiilor digitale educaționale	Progrese modeste; conectivitatea în mediul rural este sub media înregistrată în UE. Potrivit BNS, în 2023, doar 75,2% dintre gospodăriile aveau acces la internet
Tineri în afara educației, ocupării sau formării (NEET)	Media UE în 2023 constituie aprox. 10,2% (conform Eurostat). Politici integrate pentru activarea tinerilor.	În RM, rata NEET a fost de 18,9% în 2023 (BNS), indicând vulnerabilitate sporită și lipsă de oportunități reale pentru tineri
Rolul educației în promovarea securității umane	Educația sprijină incluziunea socială, contribuind la diminuarea vulnerabilităților care pot genera instabilitate și extremism	Legătura dintre educație și securitate umană este insuficient conturată în politicile educaționale

Analiza comparativă dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova privind educația și securitatea umană, evidențiază diferențele esențiale dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova în abordarea educației ca factor al securității umane. În timp ce Uniunea Europeană integrează educația în strategiile sale de securitate și promovează incluziunea socială prin politici bine definite, în Republica Moldova educația este menționată ca prioritate strategică, însă fără o corelare explicită cu dimensiunea securității umane.

Accesul la educație este semnificativ mai echitabil în spațiul european datorită programelor dedicate grupurilor vulnerabile și inițiativelor precum *European Education Area* sau *Erasmus+*. În schimb, în Moldova persistă inegalități între mediul urban și rural, iar accesul copiilor cu dizabilități rămâne limitat. În ceea ce privește digitalizarea, UE dispune de o infrastructură tehnologică avansată și investește în formarea continuă a cadrelor didactice. În Republica Moldova, conectivitatea este deficitară, în special în zonele rurale, ceea ce afectează calitatea procesului educațional. Totodată, diferențele semnificative privind rata tinerilor NEET (care nu urmează o formă de învățământ, nu

sunt angajați și nu urmează cursuri de formare) evidențiază o vulnerabilitate crescută în rândul tinerilor moldoveni, lipsiți de mecanisme eficiente de integrare socio-economică.

Prin urmare, Uniunea Europeană valorifică educația ca pilon al securității umane, în timp ce Republica Moldova necesită o viziune strategică mai clară și politici coerente care să integreze educația în structura sa de securitate umană.

Pentru Republica Moldova, adaptarea la modelul educațional european este o oportunitate strategică, ce poate reduce vulnerabilitățile interne și accelera integrarea europeană. Printr-o politică educațională coerentă și incluzivă, educația poate deveni cel mai sigur drum spre o societate mai echitabilă, mai sigură și mai prosperă.

În pofida reformelor din domeniul educației, Republica Moldova continuă să se confrunte cu: acces inegal la educație de calitate în mediul rural, rate ridicate de abandon școlar, subfinanțare a sistemului educațional, exod al cadrelor didactice calificate.

Înțelegerea relației dintre educație și securitatea umană în Republica Moldova presupune raportarea la dinamica unor indicatori de bază privind participarea educațională, incluziunea socială și accesul la resurse digitale, reflectând evoluțiile recente din sistemul național de învățământ.

Tabelul 2. Indicatori privind incluziunea și participarea educațională în Republica Moldova (2020–2023) *(elaborat de autor în baza sursei [7,8])*

Anul	Abandon școlar în învățământul primar și gimnazial, %	Participare rurală, %	Tineri NEET, %	Acces la internet la domiciliu, %
2020	4,5	63,2	21,0	68,5
2021	4,2	64,1	20,3	71,0
2022	3,9	65,5	19,7	73,8
2023	3,8	66,8	18,9	75,2

Analizând datele din Tabelul 2, observăm o tendință pozitivă în ceea ce privește incluziunea și participarea educațională în Republica Moldova pe parcursul anilor 2020–2023. Rata abandonului școlar în învățământul primar și gimnazial a înregistrat o scădere constantă, de la 4,5% în 2020 la 3,8% în 2023, ceea ce indică o eficiență sporită a politicilor educaționale. Participarea elevilor din mediul rural a crescut gradual, atingând 66,8% în 2023, reflectând un acces mai bun la educație în afara centrelor urbane. De asemenea, se observă o scădere a ponderii tinerilor NEET, de la 21,0% la 18,9%, fapt ce denotă o îmbunătățire a integrării tinerilor în educație sau pe piața muncii. În paralel, accesul la internet la domiciliu a crescut cu aproape 7 p. p., de la 68,5% la 75,2%, ceea ce susține digitalizarea procesului educațional. Criza sanitară generată de pandemia COVID-19 a amplificat aceste tendințe, evidențiind atât potențialul transformator al educației digitale, cât și vulnerabilitățile sistemului educațional din Republica Moldova, în special în zonele rurale. Această perioadă a accelerat adoptarea tehnologiilor educaționale, dar a accentuat și inegalitățile de acces, evidențiind nevoia de politici sustenabile pe termen lung.

Potrivit datelor preliminare furnizate de Biroul Național de Statistică pentru anul 2024, se confirmă o tendință pozitivă, reflectată prin creșteri modeste ale participării educaționale în mediul rural și ale gradului de acces la internet, concomitent cu o reducere continuă a ratei tinerilor NEET. Aceste evoluții sugerează consolidarea unor politici publice axate pe echitate, incluziune și digitalizare, cu impact pozitiv asupra coeziunii sociale și, implicit, asupra securității umane.

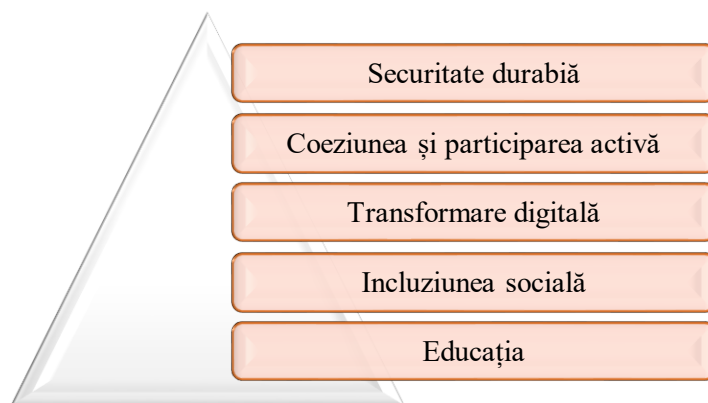

Figura 1. Model conceptual al dezvoltării securității umane prin educație, incluziune și digitalizare

(elaborată de autor pe baza sintezei teoretice a conceptului de securitate umană (UNDP, 1994), a bunelor practici educaționale europene și a specificului socio-educational al Republicii Moldova)

Modelul conceptual (Fig. 1), reflectă o abordare integrativă asupra modului în care educația, alături de factori complementari precum incluziunea socială, digitalizarea și participarea civică, contribuie în mod sinergic la consolidarea securității umane durabile. Forma piramidală a modelului nu este aleasă întâmplător: ea sugerează o ierarhie funcțională în care fiecare nivel superior depinde structural de soliditatea celui inferior.

La baza modelului se află educația, considerată factor de bază în dezvoltarea capitalului uman și social. Un sistem educațional echitabil și calitativ oferă indivizilor nu doar cunoștințe, ci și capacitatea de a interacționa, de a înțelege diversitatea și de a-și exercita drepturile într-un mod responsabil.

Educația autentică depășește simpla transmitere de competențe tehnice, vizând formarea unei conștiințe critice și responsabile, fundamentată pe valori umane și sociale durabile [9].

Nivelul următor – *incluziunea socială* – este strâns legat de accesul egal la educație și oportunități. Incluziunea presupune reducerea barierelor sociale, economice și culturale care limitează participarea indivizilor la viața comunitară. În lipsa unei educații incluzive, riscul de marginalizare crește, ceea ce afectează coeziunea socială și securitatea comunitară.

În viziunea lui Sigal N.G. (2014), cultura incluzivă reflectă o filosofie educațională în care valorile responsabilității colective și ale echității sunt împărtășite de toți actorii implicați. Acest model favorizează cooperarea școală–familie, adaptarea procesului educațional la nevoile tuturor și susținerea cadrelor didactice. Prin urmare, incluziunea devine nu doar un principiu pedagogic, ci și un pilon al coeziunii sociale și al securității umane [10].

Digitalizarea reprezintă o etapă intermediară esențială în acest proces. În societățile contemporane, accesul la tehnologie și dezvoltarea competențelor digitale facilitează participarea la educație, integrarea pe piața muncii și accesul la servicii publice. În același timp, digitalizarea reduce decalajele între mediul urban și cel rural, fiind un instrument eficient de combatere a inegalităților.

Participarea activă și coeziunea socială constituie expresia practică a unui proces educațional și social reușit. Când indivizii sunt informați, incluși și conectați, ei devin părtași ai schimbării sociale, contribuind la prevenirea conflictelor, întărirea instituțiilor democratice și crearea unui climat de încredere în societate.

Accesul universal la educație contribuie semnificativ la formarea coeziunii sociale, reducând inegalitățile și favorizând crearea unor legături sociale solide între grupurile din cadrul societății.

În vârful piramidei se regăsește securitatea umană durabilă, înțeleasă ca o stare de protecție împotriva riscurilor sociale, economice și politice, dar și ca o capacitate a societății de a face față provocărilor globale (crize economice, pandemii, conflicte). Securitatea umană nu se mai definește exclusiv prin absența amenințărilor militare, ci prin existența unui mediu social stabil, incluziv și predictibil.

Astfel, modelul propus sugerează că investițiile în educație și digitalizare nu sunt doar politici sectoriale, ci acțiuni strategice cu impact asupra stabilității și sustenabilității statului. În cazul Republicii Moldova, acest tip de abordare este cu atât mai relevant în contextul transformărilor sociale profunde, al migrației și al aspirațiilor de integrare europeană.

Concluzii

Educația este un factor esențial al securității umane, influențând nu doar dezvoltarea economică, ci și stabilitatea socială, coeziunea națională și reziliența democratică. În contextul european, aceasta este tratată ca o prioritate trans-sectorială, cu impact major asupra sustenabilității și securității colective.

În actualul context național și european, educația nu mai poate fi percepută doar ca o funcție socială sau economică, ci trebuie recunoscută ca un vector strategic al securității umane. Prin dezvoltarea competențelor esențiale, promovarea echității și facilitarea incluziunii sociale, educația contribuie la reducerea vulnerabilităților structurale, la prevenirea marginalizării și la consolidarea coeziunii comunitare.

Cadrul de acțiuni Educația 2030 definește repere globale în materie de finanțare, echitate și calitate a educației, subliniind că angajamentul statului în susținerea educației reprezintă un element indispensabil pentru realizarea dezvoltării durabile [11].

În același timp, digitalizarea și formarea continuă sprijină reziliența democratică și adaptarea la schimbările globale. Pentru Republica Moldova, investițiile în educație reprezintă nu doar o obligație de aliniere la valorile europene, ci o garanție a sustenabilității pe termen lung, a stabilității interne și a capacității de reacție în fața riscurilor regionale și internaționale.

Accesul la o educație de calitate și incluzivă este esențial pentru dezvoltarea capitalului uman și reducerea inegalităților sociale [12].

Pentru a consolida rolul educației în arhitectura securității umane, Republica Moldova ar trebui să implementeze o serie de măsuri strategice cu impact sistemic. În primul rând, este necesară integrarea educației ca dimensiune explicită în viitoarele strategii de securitate națională, recunoscând rolul său transversal în prevenirea riscurilor sociale și economice. În al doilea rând, se recomandă extinderea programelor de educație digitală în zonele rurale și defavorizate, prin investiții în infrastructură și formarea continuă a cadrelor didactice. În al treilea rând, este esențială dezvoltarea unor mecanisme eficiente pentru sprijinirea tinerilor NEET, inclusiv prin parteneriate public-private, stagii de practică și programe de reorientare profesională. Aceste măsuri pot contribui semnificativ la reducerea vulnerabilităților structurale și la întărirea coeziunii sociale.

Referințe bibliografice:

1. United Nations Development Programme. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock – Reimagining Cooperation in a Polarized World. New York: UNDP, 2024, p. viii. Disponibil: <https://hdr.undp.org/>
2. European Parliament. The European Education Area and the 2030 strategic framework for education and training. Brussels: European Parliamentary Research Service, 2021. Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)690630](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)690630) [Accesat: 10.04.2025].

3. European Commission. European Pillar of Social Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. ISBN 978-92-79-74092-3. DOI: 10.2792/95934. Disponibil: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/alffa181-8ac4-11eb-b85c-01aa75ed71a1> [Accesat: 11.04.2025].
4. Sprincean S., Sîtari D. Politici educaționale universitare europene ca imperative ale dezvoltării durabile și securității umane. În: Conferința științifică internațională „Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene”, Ediția a VII-a, Chișinău, 6 decembrie 2024, p. 507–520.
5. Juc V. Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării. Chișinău: Tipografia Sirius, 2016, p. 4–35.
6. EUROSTAT. Young people neither in employment nor in education and training – 2023. [Publicație online]. Bruxelles: European Commission, 13 iunie 2024. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240613-1> [Accesat: 11.04.2025].
7. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Indicatori privind participarea educațională, accesul la internet și tinerii NEET (2020–2023). [Publicație online]. Chișinău: BNS, 2024. Disponibil: <https://statistica.gov.md> [Accesat: 11.04.2025].
8. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Planuri și Rapoarte de activitate. [Publicație online]. Chișinău: MEC, 2025. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/planuri-si-rapoarte-de-activitate> [Accesat: 11.04.2025].
9. Chomsky N. Noi creăm viitorul. București: Editura Corint, 2012, p. 254
10. Сигал, Н.Г. Инклюзия как вектор гуманизации образования и общества: зарубежный опыт. В: Вопросы педагогики и психологии: теория и практика. Сб. материалов межд. научной конференции. Киров: МЦНИП, 2014, с. 73-79. ISBN 978-5-00090-022-2.
11. UNESCO. Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. Paris: UNESCO, 2015. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656> [Accesat: 12.04.2025].
12. Guvernul Republicii Moldova. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. Chișinău: Cancelaria de Stat, 2022. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/snd_moldova_europeana_2030.pdf [Accesat: 12.04.2025].

COMERȚUL CU ENERGIE ÎN REGIUNEA EUROPEI DE SUD-EST: ROLUL REPUBLICII MOLDOVA ÎN RECONFIGURAREA FLUXURILOR DE IMPORT ȘI EXPORT

Vitalie TOMA, doctorand

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6765-3491>

vitalie.toma@gmail.com

Boris CORETCHI, doctor, conferențiar universitar

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8841-4838>

boris.coretchi@usm.md

Rezumat: Scopul lucrării constă în analiza complexă a modului în care Republica Moldova și-a reconfigurat fluxurile de import și export de energie în contextul tranziției energetice europene și al crizelor geopolitice recente. Studiul urmărește să evidențieze rolul strategic al țării în arhitectura energetică a Europei de Sud-Est, prin trecerea la un model de integrare progresivă în piața regională europeană de energie.

Cuvinte-cheie: interconectare regională, fluxuri energetice, importuri și exporturi de energie, surse regenerabile, autonomie energetică, infrastructură energetică.

ENERGY TRADE IN THE SOUTHEAST EUROPE REGION: THE ROLE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE RECONFIGURATION OF IMPORT AND EXPORT FLOWS

Abstract: The aim of this paper is to conduct a comprehensive analysis of how the Republic of Moldova has reconfigured its energy import and export flows in the context of the European energy transition and recent geopolitical crises. The study seeks to highlight the country's strategic role in the energy architecture of Southeastern Europe, through its shift toward a model of progressive integration into the European regional energy market.

Keywords: regional interconnection, energy flows, energy imports and exports, renewable sources, energy autonomy, energy infrastructure.

Introducere

Transformările fundamentale care au remodelat sectorul energetic al Europei de Sud-Est în ultimii ani reflectă o schimbare de paradigmă determinată de presiunile conjugate ale tranziției ecologice și ale instabilității geopolitice regionale. Conflictul militar izbucnit în Ucraina, alături de perturbările semnificative în lanțurile de aprovizionare cu energie, a impus statelor din regiune, inclusiv Republicii Moldova, o recalibrare urgentă a strategiilor naționale în domeniul energetic. În acest context, energia nu mai este percepută doar ca un bun economic, ci ca un element cheie al suveranității și securității statale.

Poziționată la granița estică a Uniunii Europene, Republica Moldova a fost istoric integrată într-o arhitectură energetică dominată de fluxuri dinspre est, în special din Federația Rusă, ceea ce a generat o dependență profundă și vulnerabilități sistemice. Până în 2022, aproape întregul consum de gaze naturale și o parte majoritară din necesarul de electricitate proveneau din surse rusești, adesea livrate prin infrastructură situată în regiunea transnistreană. Această realitate a devenit nesustenabilă

în fața scăderilor drastice ale livrărilor, volatilității prețurilor și a riscurilor de instrumentalizare politică a energiei [1].

Autoritățile statului au demarat un proces amplu de re poziționare strategică, valorificând oportunitățile oferite de conectarea la piețele europene și de sprijinul partenerilor occidentali. Măsurile precum sincronizarea rețelei electrice cu ENTSO-E, diversificarea portofoliului de importuri energetice, constituirea de rezerve în huburi regionale și crearea de capacități proprii din surse regenerabile conturează o nouă logică de funcționare a sistemului energetic național. Aceste transformări nu vizează doar echilibrarea ofertei și cererii, ci fundamentează un nou model de securitate energetică bazat pe interconectivitate, flexibilitate și durabilitate.

Dincolo de aspectele tehnice, tranziția energetică a Republicii Moldova are profunde implicații geopolitice și economice. Ea marchează o ruptură față de dependențele tradiționale și o orientare strategică spre spațiul comunitar european. În acest sens, țara tinde să evolueze de la statutul de beneficiar pasiv al fluxurilor energetice către un rol activ în reconfigurarea rețelelor regionale de transport și comerț cu energie. De asemenea, prin facilitarea tranzitului de resurse către Ucraina și integrarea în mecanisme europene de piață, Republica Moldova își afirmă treptat relevanța ca nod regional în Europa de Sud-Est.

Prezenta lucrare analizează în profunzime acest proces de reconfigurare, urmărind impactul cumulativ al reformelor, investițiilor și evoluțiilor regionale asupra capacității Republicii Moldova de a-și asigura securitatea energetică, de a participa la fluxurile comerciale regionale și de a contribui la obiectivele de decarbonizare ale continentului european. Studiul oferă o privire structurată asupra transformărilor din perioada 2020–2025, evidențiind atât progresele tangibile, cât și obstacolele persistente ce necesită soluții sustenabile pe termen lung.

Materiale și Metode. Pentru realizarea acestei cercetări a fost aplicată o metodologie interdisciplinară, axată pe analiza integrată a politicilor energetice, a datelor de piață și a contextului geopolitic regional. Studiul s-a bazat preponderent pe analiza documentară, folosind surse primare și secundare de natură calitativă și cantitativă. Printre materialele utilizate se regăsesc rapoartele oficiale ale Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică (ANRE), ale Ministerului Energiei al Republicii Moldova, precum și documentele emise de organizații internaționale relevante.

În ceea ce privește metodologia analitică, cercetarea a combinat analiza calitativă a documentelor de politici și reglementări cu analiza cantitativă a tendințelor de piață, evoluțiilor investiționale și modificărilor în structura surselor de aprovizionare. Au fost utilizate tehnici de corelare și comparare a datelor pe serii temporale (2020–2025), precum și de modelare scenariistică a evoluției potențialului național de integrare energetică. S-a acordat o atenție specială identificării etapelor critice ale tranziției energetice, precum sincronizarea cu ENTSO-E, modificarea rutelor de import al gazelor și consolidarea infrastructurii de stocare.

Abordarea este completată de o analiză geostrategică a poziției Republicii Moldova în contextul regional, vizând atât rolul său emergent ca actor de tranzit în rețeaua sud-est europeană, cât și potențialul său de producător și exportator de energie din surse regenerabile.

Prin această abordare metodologică integrată, cercetarea reușește să surprindă nu doar dinamica tehnico-economică a transformărilor, ci și implicațiile de ordin politic și strategic ale reconfigurării fluxurilor de energie în regiune.

Rezultate și discuții

Republica Moldova este un importator net de energie, atât sub formă de electricitate, cât și de gaze naturale, fără capacități interne semnificative care să-i permită autosuficiența.

Această dependență structurală a fost accentuată de contextul geopolitic și economic regional, determinând autoritățile să adopte măsuri urgente de diversificare și securizare a aprovizionării. Până în anul 2022, aproximativ 80% din necesarul de electricitate al Republicii Moldova era acoperit de centrala de la Cuciurgan, situată în regiunea transnistreană și operând pe bază de gaz rusesc [10]. Sursele interne contribuiau cu doar ~20% la consumul anual, iar exporturile erau marginale (~94 GWh în 2022, direcționate aproape exclusiv către Ucraina) [11].

În 2021, tariful fix la gaz a fost înlocuit cu o formulă de calcul indexată la cotațiile internaționale, ceea ce a dus la o creștere de 5–6 ori a prețului în perioada 2021–2022 [7]. Ulterior, Gazprom a redus livrările cu aproximativ 50–60%, invocând probleme tehnice pe traseul ucrainean[8]. Această diminuare a volumelor a declanșat o criză energetică în lanț, afectând funcționarea centralei electrice de la Cuciurgan și, implicit, alimentarea cu energie a malului drept al Nistrului.

Pentru a reduce impactul crizei energetice, autoritățile Republicii Moldova au stabilit un mecanism tranzitoriu de cooperare cu administrația de facto din regiunea transnistreană. Conform acestuia, întregul volum de gaze naturale livrat de Gazprom a fost alocat regiunii transnistrene, în schimbul livrării de energie electrică către malul drept al Nistrului, la un preț plafonat (inițial 73 USD/MWh, ulterior ajustat la 66 USD/MWh) [7]. Acest aranjament a permis acoperirea a circa 80% din necesarul de electricitate al malului drept în prima jumătate a anului 2023, contribuind la evitarea unei creșteri semnificative a tarifelor interne [8].

Cu toate acestea, schema a rămas structural vulnerabilă, întrucât perturbările în livrările de gaze din Federația Rusă sau disfuncționalitățile rețelei de interconexiune, preponderent localizate în regiunea transnistreană, puteau compromite stabilitatea alimentării cu energie electrică [7]. În acest context, începând cu anul 2023, Republica Moldova a inițiat un proces de diversificare a surselor de import, prin achiziții realizate de către Energocom pe piețele din România și Uniunea Europeană.

Analizând raportul de monitorizare a pieței de energie electrică emis de ANRE, sursa de bază în structura procurărilor de energie electrică în trimestrul IV al anului 2024 o constituie CTE Moldovenească, cu o pondere de aproape 50 % din cantitatea totală de energie electrică achiziționată pe piața angro, fiind în diminuare cu circa 24 puncte procentuale comparativ cu trimestrul precedent. Sursele locale (energie regenerabilă și CET-uri) au asigurat circa 30 % din necesarul de energie electrică pentru perioada analizată, iar alte 19% fiind procurate de pe piața din România și respectiv circa 1 % fiind importate din Ucraina. Ponderea energiei electrice procurate din surse regenerabile în structura procurărilor totale pe parcursul trimestrului IV al anului curent este în cuantum de circa 10 % [5].

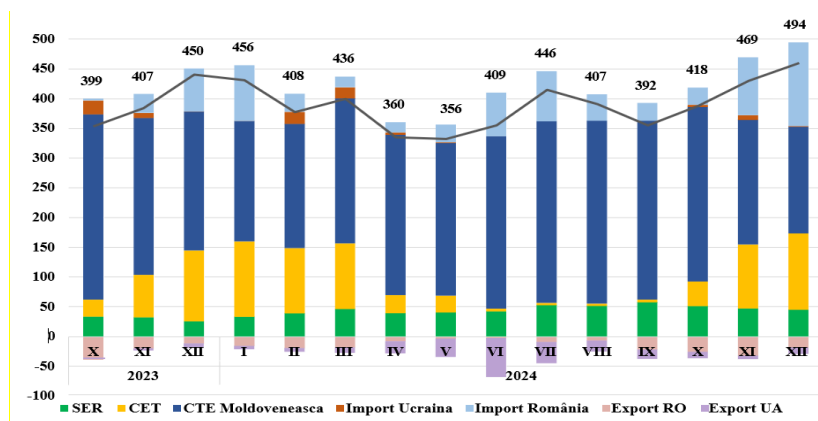

Figura 1. Cantitățile de energie electrică tranzacționate pe piața angro de energie electrică, GWh (Sursa: *Raportul ANRE privind monitorizarea pieței energiei electrice pentru Trimestrul IV 2024*[5].)

Tabel 1. Cantitățile de energie electrică tranzacționate pe piața angro a energiei electrice (Sursa: Raportul ANRE privind monitorizarea pieței energiei electrice pentru Trimestrul IV 2024 [5].)

Cantitatea tranzacționată	Trimestrul III 2024		Trimestrul IV 2024		Trimestrul IV 2023	
	GWh	%	GWh	%	GWh	%
SER	160,2	12,9%	142,1	10,3%	90,1	7,2%
CET	12,2	1,0%	276,7	20,0%	218,7	17,4%
CTE Moldovenească	913,0	73,4%	682,4	49,4%	808,3	64,3%
Import Ucraina	0,0	0,0%	12,7	0,9%	32,1	2,6%
Import România	158,8	12,8%	267,1	19,3%	107,4	8,5%
Total	1244,1	100,0%	1380,9	100,0%	1256,7	100,0%
din care						
Export total	110,7	8,9%	106,4	7,7%	85,3	6,8%
Export RO	39,4	3,2%	78,3	5,7%	71,8	5,7%
Export UA	71,3	5,7%	28,1	2,0%	13,5	1,1%

În sectorul gazelor naturale, Republica Moldova a înregistrat o transformare structurală semnificativă. Dacă anterior întreaga cantitate consumată era importată aproape exclusiv din Federația Rusă, cu un consum total anual de aproximativ 2,9 miliarde m³, dintre care circa 1,1 miliarde m³ pentru malul drept și aproximativ 2,2 miliarde m³ pentru regiunea transnistreană, începând din decembrie 2022, malul drept a încetat complet utilizarea gazelor rusești [8].

Pentru a facilita această tranziție, Energocom realizase o primă achiziție de test din piața europeană, iar ulterior, în contextul reducerii volumelor livrate de Gazprom, autoritățile au recurs la importuri din Uniunea Europeană, inclusiv prin România. Totodată, au fost constituite rezerve strategice semnificative, prin stocarea gazelor în depozite subterane din Ucraina și România. La sfârșitul anului 2022, Republica Moldova dispunea de peste 200 milioane m³ de gaze în depozit – un volum echivalent cu necesarul pentru o lună de iarnă [8].

Importurile alternative au fost realizate prin gazoductul Iași–Ungheni–Chișinău (conectat la rețeaua europeană via România) și prin fluxuri inverse dinspre Ucraina, utilizând coridorul trans-balcanic.

Contractul de tranzit al gazelor rusești prin Ucraina a expirat în 2025, oprind complet livrările Gazprom pe această rută. Republica Moldova s-a confruntat astfel cu perspectiva unei întreruperi totale a aprovizionării cu gaz rusesc, dar a reușit să-și acopere integral consumul din surse alternative, inclusiv gaz stocat și achiziții spot, evitând o criză severă.

Prezentarea grafică a surselor de achiziție a gazelor naturale de către furnizorii de gaze naturale este redată în Figura 2 care reflectă tranziția de la importul gazelor naturale din Federația Rusă către sursele de import din țările UE precum România, Austria, Grecia, Olanda etc [3].

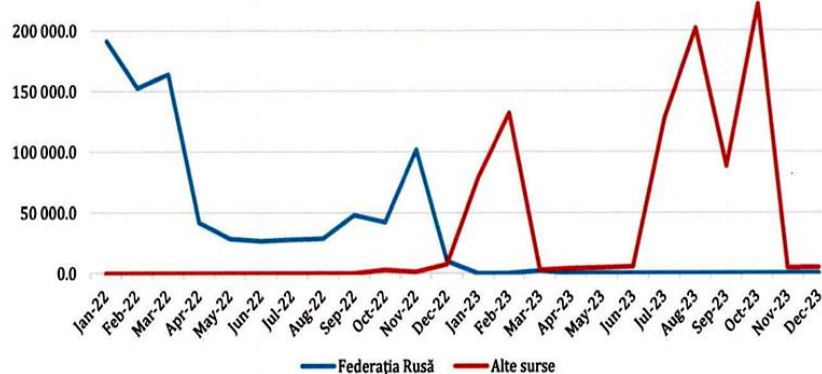

Figura 2. Sursele de achiziție de gaze naturale, perioada 2022-2023 (Sursa: Raportul ANRE cu privire la studiul de piață a gazelor naturale din RM pentru anii 2022-2023.)

Analizând datele privind evoluția sectorului energetic, se constată că Republica Moldova a traversat o transformare profundă, renunțând treptat la dependența de Gazprom și repositionându-se ca importator de energie din surse predominant europene. Această schimbare a fost determinată de contextul geopolitic regional, precum și de necesitatea consolidării securității energetice naționale.

Deși se anticipează menținerea unei anumite dependențe de importuri, strategiile actuale vizează o diversificare completă a surselor și o integrare activă în mecanismele regionale de piață. În paralel, se accelerează tranziția către producția internă din surse regenerabile, cu un obiectiv clar de a acoperi cel puțin 30% din consumul intern de electricitate din surse regenerabile până în anul 2030. Această direcție reflectă nu doar o adaptare la exigențele europene, ci și un angajament ferm față de sustenabilitate și autonomie energetică.

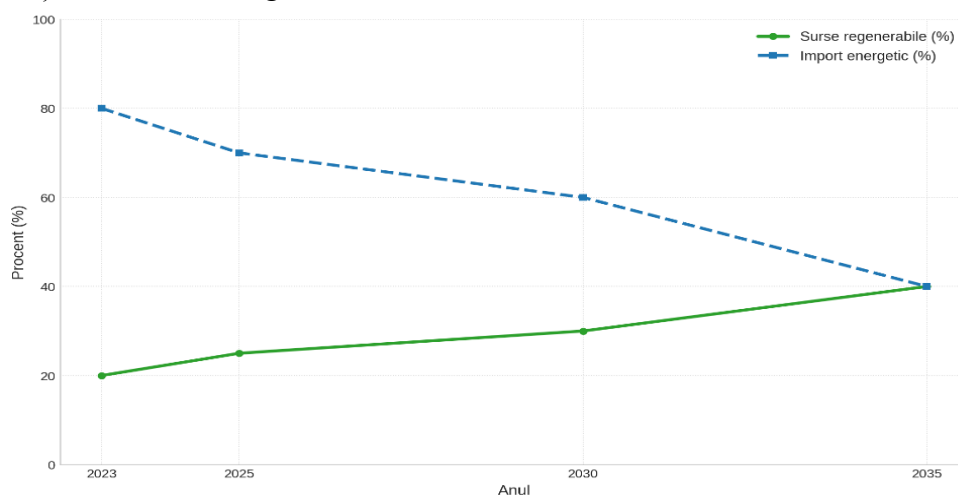

Fig. 1 Evoluția estimată a ponderii surselor regenerabile și a dependenței de import energetic în Republica Moldova până în 2035 (Sursa: elaborată de autori în baza sursei [14])

Un progres tehnic major în consolidarea sistemului energetic al Republicii Moldova a fost sincronizarea a rețelei electrice naționale (în comun cu Ucraina) cu sistemul electroenergetic continental european – ENTSO-E. Din punct de vedere tehnic, sincronizarea deschide calea integrării depline a Moldovei în piața europeană de energie, cu obiectivul unei cuplări comerciale până cel târziu în 2027 [13]. Totuși, pentru a asigura operarea comercială stabilă, este necesară extinderea infrastructurii de interconectare, în special cu România.

Un proiect strategic în acest sens este Interconectarea electrică Moldova–România (Faza I), care prevede:

Construcția unei linii aeriene de 400 kV între Vulcănești și Chișinău,

- extinderea stațiilor electrice existente,
- instalarea unei stații de conversie „back-to-back” de 600 MW la Vulcănești.

Valoarea totală a proiectului de interconectare electrică Moldova–România (Faza I) este estimată la aproximativ 260 milioane EUR, finanțarea fiind asigurată printr-un mix de credite externe și granturi provenite de la instituții financiare internaționale, precum Banca Europeană de Investiții (BEI), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Banca Mondială, precum și un grant nerambursabil în valoare de 40 milioane EUR oferit de Uniunea Europeană [18].

În paralel, a fost inițiată Faza a II-a a procesului de interconectare – proiectul nordic Bălți–Suceava – susținut financiar printr-un grant UE/BERD în valoare de 15,4 milioane EUR. Această linie electrică aeriană de 400 kV, ce va conecta stațiile Bălți (Republica Moldova) și Suceava (România), este menită să crească semnificativ capacitatea de transfer transfrontalier și să reducă dependența operațională de infrastructura situată în regiunea transnistreană [17].

Implementarea acestor proiecte au un impact strategic major asupra securității energetice a Republicii Moldova, permițând acoperirea integrală a necesarului de electricitate prin importuri din Uniunea Europeană în situații de urgență. Totodată, ele creează premisele tehnice necesare pentru integrarea deplină a Republicii Moldova în piața regională de energie electrică și pentru posibile exporturi de energie din surse regenerabile.

Pe segmentul gazelor naturale, cea mai importantă realizare este gazoductul Iași–Ungheni–Chișinău, permițând importuri de gaze din UE fără a depinde de traseul ucrainean [10]. Această integrare a permis și reversarea fluxurilor pe coridorul trans-balcanic. Prin modificarea legislației, Republica Moldova a devenit capabilă să transporte gaze atât fizic, cât și virtual, dinspre sud (Turcia, Bulgaria, România) spre nord, inclusiv către Ucraina [19].

Conductele construite inițial pentru gaz rusesc au devenit astfel un nou coridor de aprovizionare european, cu acces inclusiv la gaze lichefiate (LNG) prin Grecia și la gaz azer prin Turcia.

În privința stocării, Republica Moldova nu dispune de depozite subterane proprii. În schimb, autoritățile au încheiat acorduri de utilizare a capacităților din Ucraina și România. În 2022, în depozitele din Ucraina erau stocate circa 100–120 milioane m³ de gaze în numele Moldovagaz, cu injecții suplimentare și în 2023.

În 2025, au fost inițiate discuții privind crearea unui hub de stocare dedicat Moldovei în Ucraina, iar pe termen lung se analizează opțiunea dezvoltării unui depozit propriu sau extinderea accesului la infrastructura românească.

Transformările recente din sectorul energetic al Republicii Moldova au fost posibile datorită unui volum substanțial de investiții, direcționate către diversificarea surselor de energie, modernizarea infrastructurii și creșterea securității energetice. Aceste investiții au fost susținute printr-un model de finanțare mixt, în care componenta dominantă o reprezintă sprijinul extern sub formă de fonduri europene, asistență oferită de instituții financiare internaționale și contribuții ale partenerilor strategici, precum SUA. La acestea se adaugă capitalul privat, mobilizat prin reforme de piață, unbundling și armonizarea cadrului legislativ cu normele Uniunii Europene.

Tabelul 1. Panorama investițiilor energetice în Republica Moldova 2019–2027 (elaborat de autori în baza sursei [6,20])

An	Proiect / Inițiativă	Finanțator / Parteneri	Valoare estimată	Obiectiv / Impact
2020–2027	Proiectul de dezvoltare a sistemului energetic	UE, BERD, BEI, IDA (BM)	138 mil. EUR	Sporirea capacității și îmbunătățirea fiabilității sistemului de transport al energiei electrice
2022–2026	Securitatea energetică (MESA)	USAID	59,8 mil. USD	Integrarea cu sistemul european și promovarea energiei regenerabile
2024–2027	Fondul pentru Eficiență Energetică în sectorul rezidențial	Guvernul RM, parteneri de dezvoltare	~70 mil. EUR	Măsuri de eficiență energetică și utilizarea surselor regenerabile în sectorul rezidențial
2025	Pachet de sprijin pentru energie	Comisia Europeană	250 mil. EUR	Reducerea vulnerabilității energetice și sprijin pentru gospodării și IMM-uri
2025	Grant pentru aprovizionare cu gaze a regiunii Transnistria	Uniunea Europeană	30 mil. EUR	Asigurarea livrării de gaze după reducerea fluxurilor Gazprom
2025	Interconectarea electrică Bălți–Suceava	BERD	15 mil. EUR	Creșterea capacității de transfer și reducerea dependenței de rețeaua transnistreană
2025	Hub pentru Investiții în Energie Sustenabilă	Ministerul Energiei,	N/A	Facilitarea colaborării și promovarea soluțiilor durabile
2019–2025	Interconectare electrică Vulcănești–Chișinău	UE, BEI, BERD, Banca Mondială	260 mil. EUR	Linie 400 kV + stație conversie; conectare robustă cu România
2022	Sincronizarea cu ENTSO-E	ENTSO-E, UE	-	Integrarea tehnică cu rețeaua europeană de energie, operațională din martie 2022

Această combinație de resurse financiare reflectă atât importanța geopolitică a Republicii Moldova, cât și angajamentul său intern pentru modernizarea sectorului energetic.

Pe termen lung, se preconizează o transformare structurală profundă: rețele modernizate, surse diversificate de energie, capacități interne de producție consolidate și un grad semnificativ de autonomie față de infrastructura și resursele din Est.

Totodată, investițiile susținute în eficiență energetică și digitalizare vor contribui la reducerea consumului și optimizarea funcționării rețelelor. Consolidarea interconectărilor cu România și integrarea deplină în piața regională europeană vor oferi acces la prețuri competitive și stabilitate pe termen lung. În ansamblu, tranziția energetică nu este doar o necesitate tehnică, ci o ancorare strategică a Republicii Moldova în spațiul economic și de securitate al Uniunii Europene.

Transformările din perioada 2020–2025 au avut un impact esențial asupra poziției Republicii Moldova în comerțul regional cu energie. În contextul unei dependențe istorice de o singură sursă externă, statul a reușit să-și diversifice semnificativ fluxurile de import, integrându-se treptat în arhitectura energetică a Europei de Sud-Est. Achizițiile de gaze din Uniunea Europeană, accesul indirect la LNG prin Grecia și Turcia, precum și acordurile de interconectare cu România, au reconfigurat rutele tradiționale de aprovizionare, reducând riscul de presiuni politice asociate importurilor unilaterale [18].

Pe dimensiunea regională, Republica Moldova participă activ la inițiative precum Piața Comună a Energiei a Balcanilor de Vest, proiectele Inițiativei celor Trei Mări și mecanismele europene de achiziție comună.

Utilizarea coridorului trans-balcanic în sens invers, prin Moldova, contribuie direct la menținerea aprovizionării Ucrainei după încheierea contractelor de tranzit cu Federația Rusă. Astfel, Republica Moldova devine o verigă strategică în reconfigurarea rețelei energetice a Europei de Sud-Est, capabilă nu doar să absoarbă fluxuri, ci și să faciliteze exporturi regionale și reechilibrarea sistemului continental.

Relația energetică tot mai strânsă cu România care a acționat în repetate rânduri ca furnizor de ultimă instanță, a întărit interdependența bilaterală și a contribuit la integrarea țării în infrastructura energetică extinsă a UE.

Fig.2 Harta interconexiunilor energetice în Europa de Sud-Est în contextul poziționării strategice a Republicii Moldova (elaborată de autori în baza sursei [2,11,13])

Asigurarea securității energetice a Moldovei este o prioritate strategică în contextul regional tensionat, reflectată în pachetele de asistență financiară și în sprijinul pentru proiectele de interconectare și eficiență energetică.

Totuși, tranziția rapidă către piețele vestice aduce și provocări sociale: costurile mai ridicate ale energiei (comparativ cu cele subvenționate istoric din Est) pot genera nemulțumiri sociale, susceptibile la instrumentalizare. Reziliența energetică pe termen lung va depinde de capacitatea Republicii Moldova de a-și dezvolta producția proprie (regenerabilă), de a implementa politici de eficiență energetică, și de a menține consensul social și politic privind orientarea sa energetică și geopolitică.

În contextul renunțării la gazul rusesc, Republica Moldova își securizează aprovizionarea energetică prin conectarea la infrastructura UE. Sursele vizate includ:

1. Importurile de gaze din România, în special din zăcămintul Neptun Deep exploatat de OMV Petrom și Romgaz (cu rezerve estimate la 100 miliarde m³) [15].
2. Gaze din Azerbaidjan prin intermediul Coridorului Sudic, prin Turcia (BOTAS).
3. Posibilitatea de participare la mecanismul comun de achiziție de gaze al UE, ceea ce ar permite accesul la LNG internațional și la prețuri negociate colectiv.

4. Dezvoltarea Coridorului Vertical de Gaze (Grecia–Bulgaria–România–Moldova–Ucraina) va consolida accesul Moldovei la surse multiple, contribuind la securitatea regională [16].

Pe termen mediu, Moldova își propune să devină un actor energetic activ prin dezvoltarea producției interne. Printre proiectele în desfășurare sau planificate se numără:

1. Dezvoltarea de parcuri eoliene în nordul țării și fotovoltaice în sud.

2. Posibila construcție a unei centrale electrice pe gaze naturale (~160 MW) pe malul drept al Nistrului [19].

3. Instalarea de unități mobile/modulare pentru acoperirea vârfurilor de sarcină.

Poziția geografică a Moldovei îi oferă potențialul de a deveni un coridor energetic Est–Vest. Într-un scenariu de stabilizare a Ucrainei, Moldova ar putea facilita tranzitul de electricitate nucleară sau hidrogen verde din Ucraina spre UE. Acest rol implică investiții semnificative în digitalizare, infrastructură *smart grid* și sisteme de stocare, inclusiv baterii sau tehnologii de tip „*power-to-gas*” [9].

Concluzii

Tranziția energetică a Republicii Moldova a fost caracterizată printr-o reconfigurare profundă a modelului de aprovizionare, determinată de urgențele geopolitice și de obiectivele strategice de integrare în spațiul energetic european. Diversificarea surselor de import, reducerea dependenței de gazele rusești, sincronizarea cu rețeaua continentală ENTSO

E și extinderea interconectărilor cu România au consolidat securitatea energetică și au creat premisele unei autonomii sustenabile.

Republica Moldova a evoluat de la statutul de consumator vulnerabil la un actor emergent în arhitectura energetică a Europei de Sud-Est, capabil să faciliteze fluxuri regionale de energie, să sprijine aprovizionarea Ucrainei și să participe activ la mecanismele europene de echilibrare și achiziție comună. Cu toate acestea, tranziția energetică rămâne un proces în desfășurare, ce implică riscuri și provocări, precum lipsa capacităților proprii de stocare, costurile sociale ale ajustării prețurilor și instabilitatea geopolitică din regiune.

În acest context, obiectivele pe termen mediu și lung vizează:

- dezvoltarea capacităților interne de producție din surse regenerabile, cu ținta de a acoperi cel puțin 30% din consumul național până în 2030;
- finalizarea interconectărilor strategice (Vulcănești–Chișinău, Bălți–Suceava) și operarea comercială integrată în piața europeană până în 2027;
- crearea unei infrastructuri proprii sau partajate de stocare a gazelor naturale;
- atragerea de investiții private și consolidarea cadrului legislativ pentru susținerea energiei verzi și a eficienței energetice;
- participarea activă la inițiative regionale precum Piața Comună a Energiei a Balcanilor de Vest și Coridorul Vertical de Gaze.

În ansamblu, tranziția energetică a Republicii Moldova nu reprezintă doar o necesitate tehnică dictată de contextul geopolitic și vulnerabilitățile istorice ale sistemului energetic, ci o opțiune strategică ireversibilă, fundamentată pe aspirațiile de integrare europeană și modernizare structurală. Această tranziție reflectă o schimbare profundă de paradigmă, prin care statul își asumă un nou model de dezvoltare bazat pe sustenabilitate, reziliență și aliniere la valorile și normele Uniunii Europene.

Prin participarea la mecanismele comune europene, consolidarea interconectărilor transfrontaliere și promovarea surselor regenerabile de energie, Republica Moldova își redefineste statutul energetic, trecând de la un model de dependență externă la unul de autonomie și cooperare

regională. În plus, această orientare strategică oferă oportunități reale pentru atragerea investițiilor străine, stimularea inovației tehnologice, reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și crearea unui cadru favorabil pentru dezvoltarea durabilă pe termen lung.

Această transformare nu este doar una economică sau tehnică, ci are implicații profunde asupra politicii externe, securității naționale și coeziunii sociale. Tranziția energetică devine, astfel, o ancoră de stabilitate și progres, ce poate consolida poziția Republicii Moldova în regiune și în cadrul arhitecturii energetice europene extinse.

Referințe bibliografice:

1. Colibaverdi C. *Structural Changes in the Foreign Trade of the Republic of Moldova During the Pre-accession Stage to the European Union*. În: Proceedings of the International Scientific Conference “Development through Research and Innovation” – IDSC 2024, 5th Edition, August 23, 2024, Chișinău, Republic of Moldova. DOI: <https://doi.org/10.53486/dri2024.02>.
2. Robu-Cepoi A. *Reconfigurarea sistemului energetic (fluxurilor energetice) zona Marea Neagră – Marea Baltică, consecințele asupra Republicii Moldova. Aspecte juridico-politice*. Teză de doctorat, Universitatea de Studii Europene din Moldova, 2021.
3. Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică (ANRE). *Hotărârea Consiliului de Administrație nr. 744 din 19 decembrie 2024 privind aprobarea Planului controalelor tehnice ale rețelelor și instalațiilor electrice pentru anul 2025*. Chișinău, 2024. [Accesat: 04.04.2025]. Disponibil: <https://www.anre.md/storage/upload/administration/hcareports/3823/HCA%20nr.%20744%20din19.12.2024.pdf>
4. Energy Community Secretariat. *Annual Implementation Report 2024: Moldova*. Vienna: Energy Community Secretariat, 1 noiembrie 2024. [Accesat: 04.04.2025]. Disponibil: <https://www.energy-community.org>
5. ANRE. *Raport de monitorizare a pieței de energie electrică – Trimestrul IV 2024*. Chișinău, 2024. [Accesat: 04.04.2025]. Disponibil: <https://www.anre.md>
6. Carnegie Endowment for International Peace. *Moldova’s energy security in the shadow of war*, 2023. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://carnegieendowment.org>
7. German Economic Team. *Energy crisis in Moldova: causes, responses, and policy options*, 2023. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.german-economic-team.com>
8. INTERFAX. *Energy and gas developments in Moldova, 2022–2024*. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.interfax.com>
9. Radio Free Europe / Radio Liberty (RFE/RL). *Ukraine halts Russian gas transit as 2025 pipeline deal expires*, 2025. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.rferl.org>
10. Trade.Gov. *Moldova – Energy sector overview*. U.S. Department of Commerce, International Trade Administration, 2023. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/moldova-energy>
11. World Bank – WITS. *Moldova electricity imports and exports*, 2023. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://wits.worldbank.org>
12. Europa Liberă. *Republica Moldova va impune restricții la exportul energiei regenerabile*. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://moldova.europalibera.org/a/republica-moldova-va-impune-restrictii-la-exportul-energiei-regenerabile/33247317.html>
13. Energy Community. *Who We Are*. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.energy-community.org/aboutus/whoweare.html>
14. Energy Community Secretariat. *Annual Implementation Report 2024: Moldova*, pp. 45–51. [Accesat: 07.04.2025].
15. OMV Petrom. *Neptun Deep Project Update, Q1 2024*. [Accesat: 07.04.2025].
16. ENTSG. *Infrastructure Projects of Common Interest (PCI)*, 2024. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.entsog.eu>
17. Ministerul Energiei al Republicii Moldova. *Planul de dezvoltare energetică 2024–2030*. Chișinău. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=68103&lang=ro.
18. European Commission. *Energy Support Package for Moldova*, ianuarie 2025. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_329.
19. IEA. *Southeast Europe Energy Transition Report*, 2023. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023/regional-insights>.
20. EU Delegation to Moldova. *Energy Efficiency Investment Programme*, 2025. [Accesat: 07.04.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_403.

PROPERTY RIGHTS IN OUTER SPACE: THE ISSUE OF NATURAL RESOURCES (AND THEIR SIGNIFICANCE FOR THE EUROPEAN UNION AND MOLDOVA)

Gabriel VESCU,

Bachelor's Degree Student, Faculty of Law, Moldova State University,

ORCID: 0009-0002-5459-5604

email: gabrielvescu25@gmail.com

Summary: Space mining will become a reality in the not-so-distant future, unlocking the virtually limitless natural resources available in outer space. These resources will be crucial not only for sustaining activities in space but also for supporting industries on Earth, offering unprecedented political, economic, social, scientific and technological benefits to the polities that will harness them. However, may space resources be subject to national appropriation? Is their extraction permissible? And is ownership over such resources allowed? After examining a doctrinal perspective, international normative developments and the positions of States on the matter, it is reasonable to conclude that the extraction of space resources is allowed and that their ownership is permissible under international space law. Nevertheless, what implication does all this have for the EU and Moldova? Outer space represents the future – and only those actors that act with foresight will remain politically relevant. Therefore, Moldova, specifically, should actively pursue outer space-related policies and legal initiatives aimed at developing its national space sector. Likewise, European nations, the EU and the ESA ought to devote greater political attention and allocate more resources to outer space affairs if they wish to capitalize on the unparalleled advantages that the forthcoming golden age (space age) will usher.

Keywords: outer space, space mining, Outer Space Treaty, Artemis Accords, United States, China

DREPTUL DE PROPRIETATE ÎN SPAȚIUL COSMIC: PROBLEMA RESURSELOR NATURALE (ȘI IMPORTANȚA ACESTORA PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA)

Rezumat: Mineritul spațial va deveni o realitate în viitorul nu prea îndepărtat, deblocând resursele naturale practic nelimitate disponibile în spațiul cosmic. Aceste resurse vor fi esențiale nu doar pentru activitățile din spațiu, ci și pentru industriile de pe Pământ, oferind beneficii politice, economice, sociale, științifice și tehnologice fără precedent pentru entitățile politice care le vor valorifica. Cu toate acestea, este permisă apropierea națională a resurselor spațiale? Dar extragerea acestora? Și este admisă, din punct de vedere juridic, dobândirea dreptului de proprietate asupra acestor resurse? După examinarea unei perspective doctrinare, a evoluțiilor normative internaționale și a pozițiilor statelor pe acest subiect, este rezonabil să concluzionăm că extragerea resurselor spațiale este permisă și că dobândirea dreptului de proprietate asupra acestora este admisă conform dreptului internațional spațial. Totuși, ce implicații au toate acestea pentru UE și R. Moldova? Spațiul cosmic reprezintă viitorul – și doar acei actori care acționează anticipativ vor rămâne relevanți din punct de vedere politic. Prin urmare, R. Moldova, în mod specific, ar trebui să urmărească în mod activ politici și inițiative legislative legate de spațiul cosmic, menite să-și dezvolte propriul sector spațial. De asemenea, națiunile europene, UE și Agenția Spațială Europeană ar trebui să acorde o atenție politică sporită și să aloce mai multe resurse domeniului spațial dacă doresc să valorifice avantajele inegalabile pe care le va aduce viitoarea epocă de aur (epoca spațială).

Cuvinte-cheie: spațiul cosmic, mineritul spațial, Tratatul privind spațiul cosmic, Acordurile Artemis, Statele Unite, China

Introduction.

Throughout history and continuing to the present day, human civilization has been confined to Earth (with the exception of a limited number of space endeavors in the 20th and 21st centuries), despite our planet being only a minuscule part of the Solar System – which itself is a tiny fraction of our Interstellar Neighborhood, which is a minuscule part of the Milky Way Galaxy, which is a tiny fraction of the Local Galactic Group, which is a minuscule part of the Virgo Supercluster, which is a

tiny fraction of the Local Superclusters, which in turn constitute an infinitesimal part of the observable Universe. [6] However, this is about to change.

Arguably, we are already in the midst of a new space race and an era of astropolitics, [12, pp. xi, xiv] with developments such as space mining likely to become a reality in the decades to come.

In this context, it is relevant to note that while Earth's natural resources are finite, those available in outer space are, for all practical purposes, virtually limitless. For instance, the asteroid Davida, located in the asteroid belt between the orbits of Mars and Jupiter, has an estimated resource value of approximately 27 quintillion USD. [11] By comparison, the global GDP in 2022 amounted to slightly over 100 trillion USD [10] – circa 270,000 times less than the estimated resource value of Davida.

These substantial extraterrestrial resource reserves will be crucial both for direct activities in outer space and for industries on Earth, potentially solving the issue of Earth's resource scarcity, as well as supporting its environmental sustainability, which is currently impacted by human resource extraction.

Among these resources are minerals, gases, water, [3] as well as rare metals, [12, p. xii] which are indispensable for modern technologies and have already become sources of geopolitical tensions.

However, from a legal standpoint, three interrelated questions arise: May space resources be subject to national appropriation?? Is their extraction (i.e., space mining) permissible? And is ownership over such resources allowed? This Article seeks to address these questions from a doctrinal perspective, as well as through an examination of international normative developments and the positions of States on the matter.

Results and Discussion

Before proceeding, it is relevant to mention that this Article does not consider the Moon Agreement due to its minimal relevance to international space law, stemming from its limited number of Parties and the absence of the three major spacefaring nations – the U.S., China and Russia. [5] [12, pp. xiv-xv]

In accordance with Article II of the Outer Space Treaty, the national appropriation of outer space, including the Moon and other celestial bodies, is prohibited [16] – a provision that has also evolved into customary international law. [13, p. 230] Nonetheless, it is important to note that Article II does not provide detailed specifications regarding what cannot be appropriated. In particular, with respect to celestial bodies, it remains unclear whether the prohibition extends solely to their national appropriation in total or also encompasses their natural resources. [13, p. 234]

Article I, which establishes the object and purpose of the Outer Space Treaty, provides the rationale for the designation of celestial bodies as *res communis* in accordance with Article II. The primary aim of the Outer Space Treaty is to enshrine that the exploration and use of outer space is the province of all humankind and a right afforded equally to all nations. As such, any claim of sovereignty over celestial bodies would violate this core objective. [13, pp. 235-236]

Returning to the question of whether the natural resources of celestial bodies may be appropriated, it is notable that during debate on the final wording of what became the Outer Space Treaty, the French representative recommended that the legal subcommittee define the term “use”. However, this clarification was ultimately not adopted, leaving the interpretation of “use” to be determined by subsequent State practice. A purposive reading suggests that the national appropriation of natural resources found on celestial bodies is not prohibited, provided that no claim or conferment of territorial sovereignty is made over the areas where such use occurs. [13, pp. 236-237]

But can property rights exist in the absence of territorial sovereignty? In this context, the concept of jurisdictional sovereignty becomes particularly relevant signifying that in areas where territorial sovereignty is absent or cannot exist such as outer space, States may still execute particular sovereign functions and exercise specific sovereign rights. This concept incorporates extraterritorial competence over persons and things. Accordingly, Article VIII of the Outer Space Treaty stipulates that States are competent to exercise jurisdiction over persons and objects in outer space. Furthermore, in accordance with Article VI, States are under a positive obligation to ensure that entities subject to their jurisdiction comply with the provisions of the Outer Space Treaty. [13, pp. 238-240]

It is also important to note that this doctrinal perspective engages with the Artemis Accords, [13, pp. 242-243] which, however, will be addressed shortly in this Article.

Therefore, this doctrinal perspective presents a favorable view toward the permissibility of the national appropriation of space resources, [13, pp. 234, 237] their extraction and their ownership, [13, pp. 238-240, 244] with the author concluding that the establishment of a legal framework for the exploitation of natural resources found in space has essentially been left to State practice. [13, p. 244]

Turning to the Artemis Accords, these were established in 2020 by the U.S. together with 7 other States. As of 20 May 2025, this soft-law (i.e., non-legally binding) instrument had 55 Signatories, primarily consisting of Western democracies and Western-aligned nations, including most EU Members. [8]

The ninth preambular paragraph affirms the importance of compliance with the Outer Space Treaty, while the tenth underscores the intention to implement its provisions. Additionally, in accordance with Section 1, paragraph 1, the Artemis Accords represent a political commitment to the principles outlined in the soft-law instrument, many of which provide for the operational implementation of important obligations contained in the Outer Space Treaty. [15]

Nonetheless, most relevant for our three interrelated questions is Section 10, paragraph 2, pursuant to which the Signatories emphasize that the extraction and utilization of space resources, including any recovery from the surface or subsurface of the Moon, Mars, comets or asteroids, should be carried out in a manner that conforms to the Outer Space Treaty. The paragraph further provides that the Signatories affirm that such extraction does not, per se, constitute national appropriation under Article II of the Outer Space Treaty and that contracts and other legal instruments concerning space resources should be consistent with the Outer Space Treaty. [15]

As such, the Artemis Accords do not seek to challenge the norms of the Outer Space Treaty, but rather aim to facilitate their implementation. Thus, this soft-law instrument does not contradict the principle of non-appropriation of outer space, including the Moon and other celestial bodies. Regarding the national appropriation of space resources themselves, the instrument does not clarify whether their national appropriation is permissible or prohibited. However, it establishes that the extraction of space resources does not, per se, constitute national appropriation under Article II of the Outer Space Treaty (Section 10, paragraph 2). Furthermore, the extraction of space resources (i.e., space mining) is permissible (Section 10, paragraph 2). Based on the foregoing, it is reasonable to conclude that the Artemis Accords support the view that ownership over such resources may be acquired. [15]

Although the Artemis Accords are not legally binding and cannot be regarded as State practice *stricto sensu*, this soft-law instrument could influence the future behavior of States, which, in turn, could constitute State practice and potentially contribute to the development of customary international law if the *opinio juris* element emerges.

In this context, it is worth noting that four Signatories of the Artemis Accords – specifically the U.S., Luxembourg, Japan and the UAE, have enacted domestic legislation governing the commercial exploitation of space resources, with the legislation of the U.S., Luxemburg and the UAE predating the adoption of the soft-law instrument. [7]

Since the Artemis Accords reflect the position of the U.S. (it is relevant to note that the permissive stance of the U.S. toward the extraction of space resources is further supported by the fact that the U.S. has previously brought lunar samples to Earth) [1, p. 43] and its allies (some nuances might exist with Australia and Mexico, which are both Signatories to the Artemis Accords and Parties to the Moon Agreement; [7] however, this is beyond the scope of this Article) it is also relevant to examine the positions of Russia and China (the other two major spacefaring nations besides the U.S.) [12, pp. xiv-xv] on the issue of property rights over space resources.

In response to the Artemis Accords, Dmitry Rogozin, the then-General Director of Roscosmos, stated in 2020 that Russia would not accept attempts to privatize the Moon, claiming that such actions are illegal and contrary to international law, in an interview with the Komsomolskaya Pravda radio station. [2] However, this statement may suggest Russia's negative stance toward the potential astropolitical capabilities of the U.S. and its allies, given the strained relations between Russia and the West even in 2020 (and considering that, in fact, the Artemis Accords reject the national appropriation of outer space, including the Moon and other celestial bodies [15] which contradicts Russia's allegations), [2] rather than representing a definitive position rejecting the permissibility of national appropriation of space resources, their extraction and their ownership.

While Russia's response probably reflects broad astropolitical concerns, in the case of China, there is a more complex scenario. [2] On one hand, the Artemis Accords received a decisively negative response in Chinese state media, likely motivated by political considerations. On the other hand, Chinese legal experts generally expressed a more positive perspective. [4] Nonetheless, China's position vis-à-vis the issue of property rights over space resources is best reflected in the 2024 submission by the Delegation of China to the Working Group on Legal Aspect of Space Resource Activities of the Legal Subcommittee of the COPUOS. [14]

China suggests that outer space, including the Moon and other celestial bodies, cannot be subject to national appropriation in conformity with Article II of the Outer Space Treaty, given its positive attitude toward international space law, including the Outer Space Treaty, as expressed throughout its submission. For instance, in accordance with Section III, subsection (a), paragraph 9, the Chinese delegation holds that the exploration, exploitation and utilization of outer space resources must comply with the principle of non-appropriation set forth in the Outer Space Treaty. [14]

However, with regard to whether space resources may be subject to national appropriation, whether the extraction of such resources is permissible and whether their ownership is allowed, China does not employ direct language. Nonetheless, China's submission references the collection, detection, utilization and use of space resources on multiple occasions – for instance, in the context of the Chang'e-6, Chang'e-7 and Chang'e-8 lunar probes, as well as the planned International Lunar Research Station (Section I, paragraph 2); when referring to resource activities in outer space as a new form of human use of space (Section II, paragraph 3); and when affirming that the utilization of outer space resources must be in compliance with the principle of non-appropriation (Section III, subsection (a), paragraph 9). Thus, it is reasonable to conclude that China holds a favorable view regarding the permissibility of extracting space resources [14] (especially considering that the Chang'e-6 lunar probe successfully brought samples from the far side of the Moon to Earth in 2024) [9] and the acquisition of ownership over such resources. [14]

Nevertheless, there is no definitive answer to the three interrelated questions outlined in this Article. Rather, multiple perspectives and interpretations exist, as the Outer Space Treaty is ambiguous with respect to the exploitation of outer space. [13, p. 231]

We conclude that the national appropriation of outer space areas is prohibited by the Outer Space Treaty (Article II). [16] Furthermore, since the concept of national appropriation generally refers to territory, it is not typically applicable to natural resources per se. However, if one were to interpret national appropriation as applicable to natural resources per se, then, under a permissive interpretation, one could argue that the national appropriation of space resources is allowed and consequently, the extraction of such resources and their ownership would also be permissible. Nonetheless, even if one considers that the concept of national appropriation does not refer to natural resources per se, a permissive interpretation could suggest that the extraction of space resources is allowed and their ownership is permissible (for instance, through the concept of jurisdictional sovereignty), [13, pp. 238-239] as the Outer Space Treaty does not explicitly prohibit the extraction of space resources (i.e., space mining) [16] – which may fall under the term “use”. [13, pp. 236-237]

An informed assessment suggests that permissive interpretations regarding the exploitation of space resources are likely to prevail, as both logic and human nature indicate that States are unlikely to voluntarily forgo the substantial economic opportunities that the emerging space age promises.

Nevertheless, what implications does all this have for the EU and Moldova? Moldova, specifically, should actively pursue outer space-related policies and legal initiatives aimed at developing its national space sector. Likewise, European nations, the EU and the ESA ought to devote greater political attention and allocate more resources to outer space affairs if they wish to harness the unprecedented political, economic, social, scientific and technological benefits that space resources will bring. Outer space represents the future – and only those polities that act with foresight will remain politically relevant.

Bibliography:

1. Azelton, K., Christensen, I. A., Croy, L. G., Johnson, C. D., Martinez, P., Pemberton, R., Samson, V., Tanso, T. (Editors), Handbook for new actors in space, 2nd ed.: Secure World Foundation, 2024.
2. <https://nasawatch.com/commercialization/russia-says-nyet-to-artemis-accords/>, accessed on 20 May 2025.
3. <https://space-agency.public.lu/en/space-resources/ressources-in-space.html>, accessed on 19 May 2025.
4. <https://thediplomat.com/2020/09/what-does-china-think-about-nasas-artemis-accords/>, accessed on 20 May 2025.
5. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIV-2&chapter=24&clang=_en#EndDec, accessed on 20 May 2025.
6. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/Earth%27s_Location_in_the_Universe_SMALLER_%28JPEG%29.jpg, accessed on 19 May 2025.
7. <https://www.ibanet.org/disputes-over-space-mining-on-the-horizon>, accessed on 20 May 2025.
8. <https://www.nasa.gov/artemis-accords/>, accessed on 20 May 2025.
9. <https://www.scientificamerican.com/article/china-returns-first-ever-samples-from-the-moons-far-side/>, accessed on 20 May 2025.
10. <https://www.statista.com/statistics/268750/global-gross-domestic-product-gdp/>, accessed on 19 May 2025.
11. <https://www.statista.com/topics/3279/space-mining/#topicOverview>, accessed on 19 May 2025.
12. Marshall, T., The Future of Geography: How Power and Politics in Space will Change our World: Elliott & Thompson, 2023.
13. Oliver, N. Past as prologue: Roman law and the interpretation of international space law governing the use of the Moon and other celestial bodies. In: The Oxford University Undergraduate Law Journal, No. XII/2023, pp. 226-257.
14. Submission by the Delegation of China to the Working Group on Legal Aspects of Space Resource Activities of the Legal Subcommittee of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. 2024.
15. The Artemis Accords: Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of the Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes. Adopted on 13 October 2020.
16. Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies. Opened for signature at Moscow, London and Washington, on 27 January 1967. Came into force on 10 October 1967.

REFLECȚII PRIVIND STATUTUL JURIDIC AL PERSOANELOR ÎN PROCEDURA DE READMISIE

Natalia MARKOVA

asistent universitar,

Universitatea de Stat din Moldova

nmarkova2401@gmail.com

Mihail VODĂ

formator, Academia "Ștefan cel Mare" a MAI

ORCID: 0009-0002-7916-8959

mihail.voda@mai.gov.md

Rezumat: Prezentul articol analizează statutul juridic al persoanelor prin prisma mecanismului de readmisie al Republicii Moldova. Analiza științifică se bazează pe actele normative și lucrările științifice specifice domeniului migrațional. Totodată, această analiză delimitează persoanele din punct de vedere juridic și accentuează importanța și consecutivitatea aplicării tratatelor internaționale. În final, articolul evidențiază importanța stabilirii statutului juridic al persoanelor în cadrul procesului de readmisie și în special în privința oportunității readmisiei acestora.

Cuvinte-cheie: readmisie, străin, apatrid, azil, cetățenie.

REFLECTIONS ON THE LEGAL STATUS OF PERSONS IN THE READMISSION PROCEDURE

Abstract: The present article analyzes the legal status of persons through the lens of the Republic of Moldova's readmission mechanism. The scientific analysis is based on normative acts and scholarly works specific to the field of migration. At the same time, this analysis legally categorizes individuals and emphasizes the importance and consistency in the application of international treaties. Finally, the article highlights the importance of determining the legal status of individuals within the readmission process, particularly regarding the appropriateness of their readmission.

Keywords: readmission, foreigner, stateless person, asylum, citizenship.

Introducere

Înțelegerea mecanismului de readmisie implică cercetarea statutului juridic al persoanelor și clarificarea situațiilor, în care anumite categorii pot fi readmise în/din Republica Moldova.

Art. 1 al Legii cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000 [9] definește:

- ☐ cetățean străin – persoană care aparține unui stat străin și care nu aparține Republicii Moldova;
- ☐ apatrid – persoana care nu este considerată cetățean al nici unui stat, conform legislației acestora;
- ☐ pluralitate de cetățenii - deținere simultană a două sau mai multe cetățenii de către aceeași persoană.

În sensul art. 3 al aceleiași legi se indică că, cetățenia Republicii Moldova stabilește între persoana fizică și Republica Moldova o legătură juridico-politică permanentă, care generează drepturi și obligații reciproce între stat și persoană. Cetățenia Republicii Moldova este păstrată atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și în alte state, precum și în spațiul în care nu se exercită suveranitatea nici unui stat.

Cetățenii au toate drepturile și obligațiile prevăzute de legile în vigoare ale statului lor. Spre deosebire de persoanele care nu au cetățenia acestuia, ei au drepturi politice și pot beneficia de protecție

diplomatică din partea statului lor. De asemenea statul al cărui cetățean este nu poate refuza revenirea în țară a persoanei respective, fie la dorința ei, fie dacă este expulzată dintr-o altă țară.

Față de statul al cărui cetățeni sunt, persoanele respective au datoria de fidelitate, de a nu se înrola într-o armată a unui stat străin și de a nu comite alte fapte grave contra țării lor. Pentru asemenea fapte, le poate fi retrasă cetățenia. [3, p. p. 366-367]

Autorul Eduard Serbenco, în manualul "Drept internațional public" din anul 2014, definește cetățenia ca fiind legătura politică și juridică permanentă, dintre o persoană fizică și un stat, legătură care generează drepturi și obligații reciproce între stat și persoană. [1, p. 212]

Cetățenii, care posedă mai multe cetățenii (cum ar fi bipatrizii (dublă cetățenie), tripatrizii (triplă cetățenie), etc.), sunt tratați de către Republica Moldova doar ca cetățeni proprii și le sunt aplicabile aceleași drepturi și obligații ca oricare alți cetățeni, fără aplicarea legislației specifice regimului străinilor.

Pe teritoriul unui stat se pot afla și cetățeni străini, cetățeni ai altor state, temporar sau cu domiciliul permanent.

Prin "cetățeni străini" trebuie să înțelegem persoanele care au cetățenia unui stat și se află pe teritoriul altui stat. [2, p. 207]

Statutul juridic al străinilor nu se confundă, evident, cu cel acordat cetățenilor statului respectiv. Statul nu are asupra lor aceeași autoritate și nici aceleași obligații.

În doctrină se subliniază că nu există o regulă generală de drept internațional care să oblige un stat să admită orice străin pe teritoriul său. La fel, dreptul internațional nu impune o perioadă determinată de ședere a străinilor odată admiși în teritoriul unui stat. Cu toate acestea, fiecare stat tratează aceste probleme cu mare grijă: prohibirea intrării străinilor, ca și expulzările nejustificate, pot fi privite de alte state ca provocări sau acte inamicale la adresa lor și pot genera măsuri de retorsiune. S-a ajuns astfel să se rețină în această materie următoarele orientări:

a) un stat are datoria să admită intrarea oricărui străin în teritoriul său, dar poate condiționa această intrare. Astfel, un stat poate să refuze admiterea pe teritoriul său a unor categorii de străini, considerați ca indezirabili, ca de exemplu, persoane ce consumă sistematic stupefiante, suferă de boli contagioase sau altele.

b) un stat este îndreptățit să expulzeze orice străin, dar pentru motive temeinice. [4, p. p. 171-172]

Art. 3 al Legii nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova [10] definește:

- ☐ străin – persoană care nu deține cetățenia Republicii Moldova sau care este apatrid;
- ☐ apatrid – persoană care nu este considerată cetățean al nici unui stat, conform legislației acestora.

Apatrizii pot fi împărțiți în două categorii: 1) apatrizii recunoscuți de Republica Moldova și 2) apatrizii recunoscuți de alte state. Din aceste considerente art. 3 al Legii nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova [10], definește străinul – persoană care nu deține cetățenia Republicii Moldova sau care este apatrid. În această definiție apatridul se referă la categoria apatrizilor recunoscuți de alte state și care posedă documente de călătorie ale acestor state.

Republica Moldova a aplicat un șir de drepturi față de persoanele care nu au nici o cetățenie datorită anumitor circumstanțe.

Astfel, potrivit art. 873 alin. (1) din Legea nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova [10], solicitantul statutului de apatrid beneficiază de un șir de drepturi, printre care cel de a se afla în Republica Moldova pe toată perioada examinării cererii și de a nu fi îndepărtat

de pe teritoriul Republicii Moldova decât în cazurile în care există motive de securitate națională sau de ordine publică;

Respectiv, apatrizii aflați sub regimul juridic al Republicii Moldova se bucură de drepturile și libertățile oferite la nivel național. Pe de altă parte, apatrizii recunoscuți de alte state sunt considerați străini și pot deveni subiecți ai unei proceduri de îndepărtare și implicit a unei proceduri de readmisie.

O categorie separată o reprezintă beneficiarii unei forme de protecție internațională. În literatura de specialitate și Convenția privind statutul refugiaților îi întâlnim sub denumirea de refugiați, deși refugiații sunt doar o categorie de beneficiari a unei forme de protecție.

Republica Moldova acordă străinilor și apatrizilor, următoarele forme de protecție:

- ☐ statut de refugiat - formă de protecție, recunoscută de Republica Moldova, a cetățeanului străin sau apatridului care întrunește condițiile prevăzute în Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951[5], precum și în Protocolul privind statutul refugiaților din 31 ianuarie 1967[8];
- ☐ protecție umanitară - formă de protecție acordată, în condițiile legislației naționale, străinului sau apatridului din alte motive decât cele prevăzute de Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951;
- ☐ protecție temporară - protecție cu caracter excepțional menită să asigure, în cazul unui flux masiv și spontan de persoane strămutate care nu se pot întoarce în țara de origine, protecție imediată și temporară unor astfel de persoane, dacă există riscul ca sistemul de azil să nu poată procesa acest flux fără efecte adverse pentru funcționarea sa eficientă, în interesul persoanelor în cauză și al altor persoane care au nevoie de protecție; sau
- ☐ azil politic - protecție excepțională acordată străinului de către Președintele Republicii Moldova.

Conform art. 17 din Legea nr. 270 din 18.12.2008 privind azilul în Republica Moldova, statutul de refugiat se recunoaște, la solicitare, străinului care, în virtutea unei temeri bine întemeiate de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se află în afara țării a cărei cetățenie o deține și care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu dorește să se pună sub protecția acestei țări; sau care, nedeținând nici o cetățenie și găsindu-se în afara țării în care își avea domiciliul legal și obișnuit, ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă. [11]

Art. 19 coroborat cu art. 45, alin. (3) din aceeași lege, indică că protecția umanitară se acordă străinului care nu îndeplinește condițiile pentru recunoașterea statutului de refugiat, dar în a cărui privință există motive serioase și întemeiate de a crede că, în cazul în care ar fi trimis în țara sa de origine, ar fi supus unui risc real de a suferi vătămrile grave (existența unei condamnări la pedeapsă capitală sau existența pericolului execuției; tortura sau tratamentele ori pedepsele inumane sau degradante aplicate solicitantului în țara sa de origine sau amenințarea gravă și individuală la viața sau la integritatea corporală a unui civil din motive de violență generalizată în situații de conflict armat internațional sau intern) și nu poate sau, ca urmare a acestui risc, nu dorește să obțină protecția respectivei țări.

Protecția temporară se acordă prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Afacerilor Interne, în baza unui raport prezentat de Inspectoratul General pentru Migrație privind necesitatea de acordare a protecției temporare. Prin hotărâre de Guvern, se stabilesc măsurile și perioada pentru care se acordă protecția temporară. [11, art. 381]

Republica Moldova pentru prima dată a implementat mecanismul de protecție temporară în anul 2023, ca urmare a fluxului sporit de persoane strămutate generat de conflictul armat ruso-ucrainean desfășurat pe teritoriul Ucrainei.

Potrivit pct. 1 al Hotărârii Guvernului nr. 21 din 18.01.2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina [14], protecția temporară poate fi acordată următoarelor categorii de persoane:

- 1) cetățenilor ucraineni cu reședința în Ucraina înainte de 24 februarie 2022;
- 2) cetățenilor ucraineni care se aflau pe teritoriul Republicii Moldova dinaintea datei de 24 februarie 2022;
- 3) apatrizilor cu statut recunoscut de către autoritățile competente din Ucraina, apatrizilor și resortisanților țărilor terțe, altele decât Ucraina, care beneficiau de protecție internațională sau de o protecție națională echivalentă în Ucraina înainte de 24 februarie 2022 și care nu se pot întoarce în condiții de siguranță în țară sau în regiunea lor de origine;
- 4) resortisanților țărilor terțe, altele decât Ucraina, care au părăsit Ucraina la data de 24 februarie 2022 sau după data de 24 februarie 2022 și dețin permis de ședere permanentă emis în conformitate cu legislația ucraineană și nu se pot întoarce în condiții de siguranță în țara sau în regiunea lor de origine;
- 5) membrilor de familie ai persoanelor menționate la subpct. 1), 2), 3) și 4).

În cazuri excepționale, persoanele care au deținut funcții politice, diplomatice sau de interes public în alte state sau în organisme internaționale, persoanele care au demonstrat un deosebit atașament, respect și interes pentru Republica Moldova, alte personalități marcante, care sunt persecutate în țara de origine pot solicita Președintelui Republicii Moldova acordarea de azil politic. [11, art. 27 alin. (1)]

Beneficiarii unei forme de protecție, precum și solicitanții de azil (străinul care a depus o cerere de azil, nesoluționată încă prin decizie irevocabilă), beneficiază de principiul nereturnării (non-refoulment), care este un principiu, atât național, cât și internațional. Principiul nereturnării presupune că nici un solicitant de azil sau beneficiar al unei forme de protecție nu va fi expulzat sau returnat de la frontieră ori de pe teritoriul Republicii Moldova.

Conform art. 33 din Convenția privind statul refugiaților, nici un stat contractant nu va expulza sau returna, în nici un fel un refugiat peste frontierele teritoriilor unde viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motiv de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinii politice. [5] Solicitantul de azil poate cădea sub incidența măsurilor restrictive și a readmisiei, doar în condițiile când cererea de azil i-a fost respinsă, iar decizia de respingere a cererii este irevocabilă.

În aceeași ordine de idei, persoana care a fost recunoscută ca refugiat sau căreia i s-a acordat protecție umanitară poate fi îndepărtată (inclusiv cu aplicarea procedurii de readmisie) de pe teritoriul Republicii Moldova dacă:

- a) există motive temeinice a considera că prezintă un pericol pentru securitatea națională a statului;
- b) fiind condamnată pentru o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, prevăzută de Codul penal al Republicii Moldova, pentru care a fost emisă hotărâre judecătorească definitivă, prezintă un pericol pentru ordinea publică din Republica Moldova.

O categorie specială, dar față de care procedura de readmisie nu este aplicabilă, sunt membrii misiunilor diplomatice și ai oficiilor consulare acreditate în Republica Moldova, ai organizațiilor internaționale, precum și membrii lor de familie, al căror statut este reglementat prin tratate internaționale la care Republica Moldova este parte sau în alt mod stabilit de legislația în vigoare.

Totodată, potrivit legislației naționale, reprezentanții unor alte state și persoanele însoțitoare, membrii delegațiilor oficiale, invitați de Parlament, de Președintele Republicii Moldova, de Guvern și de alte autorități ale administrației publice centrale nu sunt subiecți ai legislației privind regimul străinilor în Republica Moldova și implicit, ai procedurii de readmisie.

Categoriile de persoane menționate supra pot fi subiecți ai măsurilor restrictive internaționale în conformitate cu prevederile Legii nr. 25 din 04.03.2016 privind aplicarea măsurilor restrictive internaționale în cazul în care nu sunt dezirabili Republicii Moldova. [13]

Acordurile de readmisie nu trebuie să afecteze obligațiile părților contractante, reieșite din dreptul internațional, în special din:

- acordurile internaționale în domeniul protecției drepturilor omului, în special Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950;
- Convenția privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951 [5], completată cu Protocolul privind statutul refugiaților din 31 ianuarie 1967[8];
- Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984;
- convențiile internaționale și acordurile multilaterale privind readmisia resortisanților străini;
- acordurile internaționale cu privire la extrădare.

Prin urmare, procedura de readmisie nu este aplicabilă străinilor care beneficiază de o formă de protecție în măsura în care aceștia sunt rezidenți ai statului solicitant și beneficiază de principiul nereturnării.

Bunăoară, poate fi exemplificat cazul conflictului armat ruso-ucrainean început în anul 2022. În pofida existenței Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind readmisia persoanelor, încheiat la Chișinău la 16.10.2017 [7], resortisanții din Ucraina, intrați ilegal în Republica Moldova sau care se află într-o situație de ședere ilegală, nu vor fi readmiși.

Readmisia nu trebuie confundată cu extrădarea și fiecare trebuie aplicate distinct, deși ambele reprezintă acte juridice internaționale și se atribuie dreptului internațional public.

Extrădarea este un act juridic bilateral prin care un stat remite unui alt stat, la cererea acestuia, o persoană urmărită sau condamnată pentru a fi judecată sau pentru a-și executa pedeapsa pe teritoriul statului solicitant.

Dacă în cadrul procedurii de readmisie intervine necesitatea aplicării procedurii de extrădare, va fi aplicată ultima, având în vedere impactul social și gravitatea cauzei. Or, readmisia se referă la persoanele aflate într-o situație de ședere ilegală pe teritoriul unui stat, pe când extrădarea prevede un proces de transmitere a persoanei unui stat pentru a fi urmărită penal, condamnată sau pentru a executa o pedeapsă penală.

Aceeași situație se referă și la faptul dacă din startul procedurii de readmisie a fost identificată necesitatea inițierii procedurii de extrădare. În cazul constatării că persoana este anunțată în căutare internațională, aceasta devine este subiect al extrădării și cazul său este examinat în ordinea prevăzută de Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

”Camuflarea” procedurii de extrădare sub procedura de readmisie reprezintă o încălcare a gravă a principiului statului de drept și a drepturilor fundamentale ale omului și reprezintă o fraudă de extrădare. Persoanele trebuie să beneficieze de toate garanțiile oferite de dreptul intern și dreptul internațional.

În conformitate cu prevederile art. 83 din Legea nr. 371 din 01.12.2006 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală, predarea unei persoane prin expulzare, readmisie, reconducere la frontieră sau printr-o altă măsură similară este interzisă ori de câte ori se intenționează încălcarea regulilor de extrădare. [12]

Instanța de judecată este cea care decide dacă persoana poate sau nu fi supusă extrădării. Argumentele instanței de judecată, în cazul unui eventual refuz de extrădare a persoanei, trebuie să fie luate în considerare atunci când se intenționează de a iniția o procedură de readmisie, mai cu seamă în partea ce vizează țara de destinație.

Referințe bibliografice:

1. Serbenco E., Drept internațional public, Vol. I, ÎS "Tipografia Centrală", Chișinău, 2014, 328 p., p. 212.
2. Coman F., Drept internațional public, ed. a II-a, Editura Sylvi, București, 2002, 379 p.
3. Diaconu I., Tratat de drept internațional public, vol. II, Editura Lumina Lex, București, 2003, 527 p.
4. Miga-Besteliu R., Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public, ed. a III-a, Editura ALL Beck, București, 2003, 472 p.
5. Convenția privind statutul refugiaților, adoptată la Geneva la 28 iulie 1951;
6. Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984
7. Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind readmisia persoanelor, încheiat la Chișinău la 16.10.2017;
8. Protocolul privind statutul refugiaților din 31 ianuarie 1967;
9. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000, publicat la 10.08.2000 în Monitorul Oficial nr. 98, art. 709;
10. Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova nr. 200 din 16.07.2010, publicat la 24.09.2010 în Monitorul Oficial nr. 179-181 art. 610
11. Legea privind azilul în Republica Moldova nr. 270 din 18.12.2008, publicat la 13-03-2009 în Monitorul Oficial nr. 53-54 art. 145.
12. Legea cu privire la asistența juridică internațională în materie penală nr. 371 din 01.12.2006, publicat la 02.02.2006 în Monitorul Oficial nr. 14-17 art. 42.
13. Legea privind aplicarea măsurilor restrictive internaționale nr. 25 din 04.03.2016, publicat la 23.01.2024 în Monitorul Oficial nr. 28-31, art. 45;
14. Hotărârea Guvernului privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina nr. 21 din 18.01.2023, publicat la 26.01.2023 în Monitorul Oficial nr. 21-22, art. 38.

REPERE ȘTIINȚIFICE REFERITOARE LA PROCEDURA DE REPARARE A DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL

Bianca-Patricia MUREȘAN,

cercetătoare științifică la Universitatea Tampere, Republica Finlanda,

<https://orcid.org/0009-0001-7138-4537>

beatrice.muresan.2010@gmail.com

Rezumat: În doctrină, în legătură cu animalele sălbatice, o mare preocupare a avut problematica de pricinuire a daunelor de către animale. Acest subiect, pentru o lungă perioadă de timp, a deranjat atât interesul practicienilor, cât și a teoreticienilor. Până în 1968, fermierii francezi aveau dreptul de a se ascunde pe pământul pe care îl cultivau, adică ei puteau vâna liber, vânatul mare intrând în parcelele lor și astfel aveau posibilitatea să limiteze daunele aduse culturilor. Acest drept a fost desființat prin legea finanțelor din 27 decembrie 1968, fiind pus în sarcina statului, care este responsabil pentru soluționarea problemelor de despăgubire pentru pagubele aduse de regnul animal sălbatic, în special, cel care este legat de gestionarea unui fond cinegetic specific. În cazul daunelor cauzate regnului animal, dacă pentru daunele civile, dreptul la acțiune în reparare aparține doar persoanelor care au avut de suferit prejudiciul patrimonial, în așa caz vorbind despre daunele cauzate proprietarilor de animale domestice, atunci în cazul daunelor cauzate faunei sălbatice, acest drept aparține oricărei persoane, indiferent de faptul dacă a avut personal și nemijlocit de suportat o daună rezultată din această faptă prejudicioasă.

Cuvinte-cheie: faună, mediu înconjurător, protecție, norme juridice, consecințe, etc.

SCIENTIFIC REFERENCES REGARDING THE PROCEDURE FOR REPAIRING DAMAGE CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM

Abstract: In the doctrine, in relation to wild animals, a great concern was the issue of causing damage by animals. This topic, for a long time, disturbed the interest of both practitioners and theorists. Until 1968, French farmers had the right to hide on the land they cultivated, that is, they could hunt freely, big game entering their plots and thus had the opportunity to limit the damage caused to crops. This right was abolished by the finance law of December 27, 1968, being placed in the charge of the state, which is responsible for resolving the issues of compensation for damage caused by the wild animal kingdom, in particular, that which is related to the management of a specific hunting fund. In the case of damage caused to the animal kingdom, if for civil damages, the right to action for compensation belongs only to the persons who suffered the patrimonial damage, in this case speaking about the damage caused to the owners of domestic animals, then in the case of damage caused to wildlife, this right belongs to any person, regardless of whether they personally and directly suffered a damage resulting from this harmful act.

Keywords: fauna, environment, protection, legal norms, consequences, etc.

Introducere

Procedura de reparare a daunelor cauzate regnului animal, se diferențiază de procedura de reparare a altor categorii de daune pricinuite. O astfel de diferență nu se reflectă în condițiile în care se realizează procedura, ci prin prisma particularităților caracteristice acesteia. În acest sens, de la bun început, vom face referire la câteva repere, cărora urmează să ne aliniem în continuare.

În acest context, putem formula anumite precizări, după cum urmează:

1) Dacă pentru daunele civile, dreptul la acțiune în reparare aparține doar persoanelor care au avut de suferit prejudiciul patrimonial, în cazul daunelor cauzate regnului animal, acest drept aparține oricărei persoane, indiferent de faptul dacă a avut personal și nemijlocit de suportat o daună rezultată din această faptă prejudicioasă. Prin urmare, dreptul la acțiune aparține oricărei persoane, indiferent dacă aceasta invocă sau nu un interes personal rezultat din afectarea dreptului său de o proprietate.

2) Dacă pentru daunele civile, legiuitorul presupune dreptul făptuitorului de a repara dauna în

natură, iar pentru cel prejudiciat, dreptul de a cere reparațiunea în natură, atunci în cazul daunelor cauzate regnului animal, pentru făptuitor o astfel de oportunitate este exclusă. Modul de reparațiune a daunei de către făptuitor poate fi doar prin compensare.

3) Dacă pentru daunele civile, legiuitorul presupune dreptul făptuitorului de a negocia cuantumul reparațiunii daunei cauzate, iar pentru cel prejudiciat, dreptul de a cere reparațiunea în natură, atunci în cazul daunelor cauzate regnului animal, pentru făptuitor o astfel de oportunitate este exclusă, deoarece așa cum s-a mai menționat, acesta repară dauna doar prin compensare.

4) Dacă pentru daunele civile, legiuitorul presupune dreptul victimei de a exonera făptuitorul de la obligația despăgubirii, atunci în cazul daunelor cauzate regnului animal, pentru făptuitor o astfel de oportunitate este exclusă. El are obligația de a repara, fără a dispune de dreptul de exonerare de la răspundere prin eventuala negociere a unui astfel de efect.

5) Dacă pentru daunele civile, legiuitorul presupune că făptuitorul răspunde doar dacă se face vinovat de dauna cauzată, atunci în cazul daunelor cauzate regnului animal, pentru făptuitor răspunderea survine, indiferent de vinovăția sa, ceea ce impune instanța de a nu aborda chestiunea vinovăției în probatoriul administrat și prezentat de părți.

6) Dacă obligația de reparațiune în exercitarea unui drept civil obișnuit poate fi prescrisă, atunci dreptul la acțiunea în daune cauzate regnului animal, având caracter patrimonial, se caracterizează prin faptul că urmează a fi una imprescriptibilă.

Identificăm și alte reguli care se aplică procedurii în cazurile daunelor cauzate regnului animal.

Metodologia de cercetare. Baza metodologică și teoretico-științifică a acestei cercetări se circumscrie unui complex de metode generale și practice, fundamentate pe cunoștințe juridico-aplicative, care au asigurat coerența analizei gnoseologice a regimului juridic aplicabil reparării daunelor cauzate regnului animal. Caracterul științific al lucrării presupune utilizarea unui sistem complex de metode teoretico-practice și empirice cu caracter interdisciplinar, abordări care conferă studiului valoare și semnificație teoretică. Dintre metodele aplicate am evidențiat: *metoda sistemică; comparativă; istorică; logico-rațională.*

Rezultatele cercetării. Prin urmare, dreptul la acțiune aparține oricărei persoane, indiferent dacă aceasta invocă sau nu un interes personal rezultat din afectarea dreptului său de proprietate. O astfel de situație este generată de dreptul fiecărei persoane de a beneficia de dreptul de a beneficia de un mediu ecologic sănătos și echilibrat, consacrat în articolul 37 al Constituției Republicii Moldova [1, art.37]. În așa fel, deși în marea majoritate a cazurilor, în virtutea reglementărilor art. 166 CPC RM [2, art.166], care stabilește că: „... (o)ricine pretinde un drept împotriva unei alte persoane ori are un interes pentru constatarea existenței sau inexistenței unui drept trebuie să depună în instanța competentă o cerere de chemare în judecată”, se cere ca cel ce formulează o acțiune trebuie să demonstreze și interesul său personal lezat, chestiune care, de cele mai multe ori, se reflectă prin lezarea unui interes (drept) individual, totuși în cazurile de pricinuire a daunelor regnului animal, o astfel de abordare nu mai este actuală. Aceasta deoarece interesul de a fi păstrată integritatea regnului animal, anume prin prisma echilibrului, aparține fiecărui cetățean al statului Republica Moldova. Mai mult decât atât, de un astfel de drept beneficiază orice persoană care se află pe teritoriul țării, indiferent de apartenența la statul nostru. De altfel, articolul 37 al Constituției Republicii Moldova nu restrânge acest drept doar pentru cetățeni, or termenul aplicat de legiuitor este cel de „fiecare om”.

Prin urmare, în cazul în care la depunerea cererii de chemare în judecată, reclamantul invocă o cerință legată de repararea daunelor cauzate mediului, atunci instanța de judecată nu este îndreptățită să solicite reclamantului indicarea unui orice drept real concret pe care acesta ar fi fost lezat prin acțiunile prejudiciabile ale făptuitorului.

De fapt, orice persoană, indiferent de faptul unde locuiește, unde lucrează, unde își petrece timpul liber, așa cum și indiferent de cetățenia sa, poate să vină cu o cerere în instanță pentru a cere repararea daunei cauzate regnului animal.

În sensul în care abordăm chestiunea de ordin procesual doar în acest aspect, s-ar părea că o oarecare particularitate deosebită, alta decât cea că dreptul de acțiune în repararea daunei cauzate regnului animal, este un drept la acțiune în interes public, nu ar mai fi. Însă, în opinia noastră, problema aplicării regulilor de procedură prin prisma interesului public de protecție a mediului, ar dicta necesitatea revizuirii poziției legiuitorului în ce privește procedurile de admitere în proces, de revizuire a deciziilor, precum și de suplینire a deciziei.

Atunci când vorbim despre dreptul persoanei la un mediu echilibrat din punct de vedere ecologic, pe lângă faptul că recunoaștem că acesta este un drept al tuturor, mai este necesar să conștientizăm că toți sunt îndreptățiți de a beneficia de posibilitatea de a-și apăra acest drept.

Astfel, faptul că o persoană, fie ea fizică sau juridică, a sesizat instanța sau autoritatea competentă în ce privește repararea daunei cauzate regnului animal, iar ca urmare a acestei sesizări, s-a admis repararea daunei, aceasta încă nu înseamnă că și alte persoane nu sunt în drept de a formula o cerere similară. Mai mult ca atât, în ipoteza în care satisfacția, vizavi de cerere s-a raportat cu dauna cauzată, nu a fost una completă sau compensatorie, oricare altă persoană este îndreptățită să suplinească cererea, sau să intervină în proces.

O astfel de intervenție s-ar cere la orice fază a procesului, dar și în ordinea de revizuire a unei hotărâri deja adoptată.

În același context, este necesar de examinat un aspect deosebit de important, cum ar fi chestiunea ce privește antrenarea în proces a tuturor părților interesate, or prin prisma articolului 37 al Constituției Republicii Moldova [1], un astfel de interes s-ar îndreptăți pentru orice persoană.

În acest sens, este îndreptățită aplicarea unui procedeu, care după efectele sale să excludă nu doar neanunțarea publicului despre acțiunea în interes public formulată de către o persoană anume, ci și de a evita abuzul procesual din parte a oricărei persoane care ar fi interesată de rezultatul invers celui legat de repararea daunelor cauzate regnului animal. În opinia noastră, un astfel de procedeu ar fi citația publică a tuturor persoanelor interesate de rezultatele soluționării cazului. O astfel de citație publică urmează a fi reflectată în art. 108 CPC RM [2], unde în alineatul (1), după sintagma: „*Dacă locul de aflare a pârâtului nu este cunoscut și reclamantul dă asigurări că, deși a făcut tot posibilul, nu a reușit să afle domiciliul acestuia*” se va completa cu textul: „*precum și în cazul în care reclamantul invocă o cerere de reparare a daunei cauzate mediului*”, iar termenul „*acestui*” se va exclude.

Totodată, considerăm că textul alin. (2) art. 108 Codul de procedură civilă, după punct urmează a fi completat cu următorul conținut: „*În cazul în care citația publică se face pe motivul că reclamantul invocă o cerere legată de repararea daunelor cauzate mediului, citația se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova*”.

În așa fel, prin operarea unui asemenea exercițiu procesual-juridic, se va asigura dreptul fiecărui cetățean de a interveni în termen în proces, se va asigura corectitudinea procedurii de antrenare în proces a tuturor persoanelor interesate în soluționarea problemei invocate în cererea de chemare în judecată, iar neintervenția persoanelor interesate în termenul și condițiile stabilite de instanță, va decădea părțile interesate de dreptul de a cere nemotivat revizuirea procedurii de examinare a cazului, iar în unele cazuri, chiar și de formulare a unui alt act contestator.

În ce privește chestiunea referitoare la dreptul făptuitorului de a repara dauna în natură, iar pentru cel prejudiciat, dreptul de a cere reparațiunea în natură, drepturi consacrate ca fundament al

răspunderii civile, atunci constatăm că pentru repararea daunelor de mediu, o astfel de regulă nu este aplicabilă. Aceasta se datorează faptului că cel ce a pricinuit dauna, prezumtiv nu este capabil să cunoască procesele biologice și de altă natură, care dictează un anumit mod de reparațiune. Prin urmare și procedura de reparare a daunei cauzate regnului animal, nu va putea fi fundamentată pe o astfel de regulă.

În asemenea situație, unica posibilitate de a realiza reparațiunea este fundamentată pe regula de despăgubire prin echivalent – compensare.

Astfel, în procedura de reparare a daunelor cauzate regnului animal, cel prejudiciat nu va putea induce capacitatea lui de a repara dauna în natură. Debitorul unei astfel de obligație va ține să despăgubească doar cu echivalentul costurilor și cheltuielilor legate de dezdăunare.

În așa fel, în procedura de reparare a daunelor cauzate regnului animal, nu se va pune problema oferirii posibilității de a repara dauna prin acte proprii. Repararea prin echivalent bănesc va fi unicul mijloc de inducere a obligației de reparare.

Din aceasta rezultă că atât autoritatea împuternicită să realizeze procedura prealabilă de soluționare a chestiunii legate de repararea daunei patrimoniale, așa cum și instanța de judecată va fi în drept să examineze doar o singură opțiune – cea legată de valoarea cheltuielilor necesare dezdăunerii sau valoarea sumei determinată prin lege drept sumă de compensare a daunelor cauzate.

În ce privește exonerarea de la răspundere a făptuitorului ca opțiune pentru părți în raportul de răspundere civilă, atunci așa cum am mai menționat, o astfel de opțiune pentru făptuitor în răspunderea patrimonială pentru daunele cauzate regnului animal, acesta nu o are.

Rezultând din aceasta, făptuitorul nu poate pretinde la încheierea unei tranzacții, prin prisma căreia făptuitorul să poată fi exonerat de răspunderea pentru daunele cauzate regnului animal. Mai mult decât atât, făptuitorul nu poate pretinde prin tranzacție nici diminuarea cuantumului daunei cauzate.

Trebuie de înțeles că încheierea tranzacției în acest caz poate avea ca obiect doar modul de executare a obligației pecuniare cu caracter de compensație, fără a atinge chestiunea cu privire la cuantumul acesteia, așa cum și alte chestiuni de asemenea fel.

În ce privește chestiunea cu privire la vinovăția pentru a răspunde pentru daunele cauzate regnului animal, este necesar de reținut și faptul că în aspect de procedură, lipsa unui astfel de temei impune instanțele ca un astfel de subiect să nu fie abordat în cadrul procesului de examinare a chestiunii legate de reparațiune.

Aceasta deoarece dacă pentru daunele civile, legiuitorul presupune că făptuitorul răspunde doar dacă se face vinovat de dauna cauzată, iar prin urmare instanța este obligată să constate o astfel de circumstanță, atunci în cazul examinării chestiunii cu privire la daunele cauzate regnului animal, deoarece pentru făptuitor răspunderea survine indiferent de vinovăția sa, prin urmare, instanța de judecată nici nu abordează o astfel de chestiune.

Așa cum s-a menționat anterior, deși articolul 392 din Codul Civil al Republicii Moldova prevede un termen de 10 ani pentru prescrierea acțiunilor de reparare a prejudiciului adus mediului, considerăm că o astfel de reglementare nu a fost precedată de o analiză suficient de detaliată a temeiului pentru a justifica stabilirea acestui termen [3, art.392].

În opinia noastră, dacă obligația de reparațiune în exercitarea unui drept civil obișnuit poate fi prescrisă, atunci dreptul la acțiunea în daune cauzate regnului animal, având caracter patrimonial se caracterizează prin faptul că urmează a fi una imprescriptibilă. În acest sens, textul art. 405 CC RM ar trebui completat cu litera d), care va avea următorul cuprins: „d) rezultate din daunele cauzate mediului”.

Explicația acestei ipoteze se regăsește în silogismul: „o daună cauzată mediului nu poate să devină neimportantă odată cu scurgerea timpului”. De fapt, dimpotrivă, cu timpul impactul dăunător al daunei de mediu poate deveni tot mai simțit.

Este necesar să se țină cont de faptul că ceea ce se stinge prin prescripție este dreptul la acțiune în sens procesual, nefiind afectat dreptul material.

Altfel spus, este afectată posibilitatea de a obține cu ajutorul organului de jurisdicție obligarea pârâtului la realizarea dreptului pretins, sub sancțiunea executării silite, iar dreptul material în continuare există, doar că nu este „susținut” în procedura de executare a lui.

Deci, dreptul subiectiv rezultat din dauna cauzată mediului, nu este afectat de prescripție, ci este lipsit astfel de acțiune, de altfel putând fi satisfăcut doar prin executarea voluntară de către debitorul prestației.

În mare parte instituirea unui anumit termen de prescripție, așa cum și însăși ceea privește un anumit drept, prescrierea lui, urmărește anumite scopuri. Unul din scopuri este de a disciplina participanții la raporturile juridice [9, p.236]. În mod special, disciplinarea reprezintă un vector aliniat către creditor. În mod corelativ, una din cauzele pentru care se cere a fi aplicată prescripția este pierderea interesului pentru executarea obligației, odată cu trecerea timpului.

Și anume, din motivul că producerea unei daune de mediu nu poate să devină mai neimportantă odată cu trecerea timpului, ci, dimpotrivă – în majoritatea cazurilor devine mai importantă, iar în ce privește disciplinarea, aceasta nu poate să substituie sau să prevaleze interesul de existență a omenirii, atunci trebuie să conchidem că tocmai din aceste considerente acțiunea în repararea daunei de mediu, iar ca urmare și în ce privește daunele cauzate regnului animal, urmează a fi imprescriptibile.

Astfel, în opinia noastră, dreptul la acțiune în cazul daunelor cauzate regnului animal trebuie să fie imprescriptibile în sens procesual.

Pentru a ne argumenta poziția noastră, vom recurge la identificarea unor particularități, pe care le determinăm drept defecțiuni ale reglementărilor actuale în ce privește aplicarea prescripției extinctive, de altfel cu orice termen care ar fi.

Dreptul la acțiune se naște atunci când se încalcă dreptul subiectiv. Potrivit art. 5 CPC RM, orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească în vederea apărării drepturilor încălcate sau contestate, libertăților și intereselor legitime [8, p.179]. Acțiunea în vederea dezdăunării se naște în toate situațiile în care se cauzează o daună, iar repararea acesteia nu s-a făcut benevol de către autorul faptei [7, p.237]. Dreptul la acțiune cu privire la fiecare dintre prestațiile succesive, la care este obligat debitorul, se stinge printr-o singură prescripție.

În acest sens, deși dauna cauzată regnului animal se poate produce printr-o singură acțiune, dar oricum poate presupune consecințe continue. Prin urmare, prescripția dreptului la acțiune, în cazul daunelor produse regnului animal, începe să curgă de la data la care a devenit exigibilă fiecare dintre aceste daune – efecte.

Data descoperirii daunei reprezintă un moment subiectiv de la care începe să curgă prescripția, în timp ce momentele legate de împlinirea a 10 ani de la producerea daunei au un caracter obiectiv.

Primul moment este legat de descoperirea daunei, iar cel de al doilea – de data producerii daunei. Mai este menționat în legislație faptul că prescripția dreptului la acțiune în repararea pagubei pricinuite prin fapta ilicită începe să curgă: „...(d)e la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască atât paguba, cât și pe cel care răspunde de ea”. În așa fel, legiuitorul stabilește astfel două momente: unul subiectiv – data la care păgubitul a cunoscut paguba și pe cel care răspunde de ea, și unul obiectiv – data la care păgubitul trebuia să cunoască paguba și pe cel răspunzător. În cazul prejudiciilor succesive, momentul începerii prescripției diferă.

Evident că aceasta se raportează la faptul dacă consecințele nu reprezintă șirul unui fenomen natural integru. Anume acest moment și reprezintă elementul – cheie, în care interesul în solicitarea despăgubirii nu trebuie să fie supus prescripției.

Argumentul este că cu adevărat fenomenele naturale reprezintă un șir de procese de natură chimică, fizică, biologică și de altă natură, care se produc independent de voința noastră. Unele din ele creează efecte imediate, altele creează efecte succesive și îndelungate în timp. Noi nu suntem în stare, la un anumit moment, să apreciem întinderea reală a daunei, precum și natura ei. Or, noi nu putem ști dacă efectul unei acțiuni poluatoare reprezintă doar dauna percepută la moment de noi, sau reprezintă numai o etapă sau o fază a daunei, așa cum și nu putem să cunoaștem care este la moment cuantumul daunei depline, chiar dacă ne dăm bine seama că această daună este una intermediară.

Astfel, pentru a repeta procedurile, a evita suprasarcina pentru păgubiți în a-și demonstra din punctul de vedere al timpului dreptul lor la despăgubire, așa cum și pentru a da un mesaj clar tuturor făptuitorilor că protejarea mediului reprezintă un interes major, considerăm că legiuitorul urmează a consacra imprescriptibilitatea obligațiilor reparatorii în materie de daune de mediu, inclusiv și în ce privește daunele cauzate regnului animal.

Dreptul la apărare judiciară a drepturilor subiective este consfințit atât în actele naționale cât și cele internaționale, iar potrivit unor opinii doctrinare [5, p.29] reprezintă și un „*principiu constituțional*”. În majoritatea statelor democratice restabilirea drepturilor subiective și a intereselor contestate se realizează cu concursul instanței de judecată în limita competenței funcționale stabilite de legislație [8, p.29].

Importanța acțiunii în justiție și particularitățile sale sunt consacrate în legislația civilă atât din România, cât și din Republica Moldova. Aceste legi prevăd posibilitatea ca părțile implicate să rezolve conflictele cu privire la prejudiciile cauzate, fie prin cale amiabilă, fie prin intermediul instanțelor de judecată. Astfel, procesul legal oferă o platformă pentru soluționarea disputelor în conformitate cu normele și procedurile legale stabilite, asigurând astfel protecția drepturilor și intereselor părților implicate.

Cel responsabil are posibilitatea de a evita calea unei acțiuni în justiție, acordând benevol despăgubirile cuvenite celui prejudiciat. Prin această modalitate se evită nu doar cheltuieli neîndreptățite legate de achitarea taxei de stat, taxei de timbru, cheltuieli pentru administrarea probelor, cheltuieli pentru asistența în instanță a avocatului, precum și alte cheltuieli, dar și se asigură o reparare promptă a prejudiciului [7, p.236].

Totuși, odată ce persoana care urmează a suporta povara reparării daunei nu-și îndeplinește în mod benevol obligația de despăgubire, cel îndreptățit să ceară despăgubirea se poate adresa instanței de judecată, formulând acțiune, cerând reparațiunea, așa cum am menționat, cu indicarea echivalentului prejudiciului.

Această acțiune în justiție constituie calea legală de realizare a dreptului la reparație și formează: „(m)ijlocul juridic prin care cel ce a suferit, în persoana sau bunurile sale, un prejudiciu, ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite de către o altă persoană, poate pretinde organului de jurisdicție competent obligarea la reparațiune a celui sau celor chemați să răspundă pentru consecințele negative ale faptei respective” [6, p.21-22].

Prin urmare, în cazul unei daune de natură civilă, procedura prealabilă reprezintă o etapă prejudiciară necesară. Aceasta se datorează faptului că modalitățile de soluționare extrajudiciare a situației litigioase nu s-au epuizat.

În ce privește repararea daunelor cauzate regnului animal, o astfel de etapă presupune anumite particularități.

Aceste particularități sunt condiționate de faptul că nu orice daună cauzată regnului animal poate fi reparată de orice persoană. În special, această situație este valabilă cu referire la făptuitor.

De aici, concluzionăm că nici procedura prealabilă nu este o oportunitate a făptuitorului. Acesta poate opera doar cu oferte ce ar suplini obligația de compensare a cheltuielilor de dezdăunare.

În același timp, trebuie să înțelegem clar că însăși pornirea procesului de soluționare, chiar și în procedura prealabilă a litigiului, produce ca efect apariția raporturilor procesuale civile. Chiar și dacă aceste raporturi sunt extrajudiciare.

În materia răspunderii delictuale, obligația de reparare a prejudiciului ia naștere atunci când sunt întrunite toate condițiile necesare pentru a stabili responsabilitatea pentru fapta ilicită și prejudiciul cauzat [4, p.278].

Acest moment este important din următoarele considerente:

– Făptuitorul care este ținut să despăgubească poate repara dauna prin achitarea unei compensații bănești în mod benevol, iar ca urmare la aceasta nu va mai putea cere restituirea acestor plăți, cum ar fi în cazul plăților nedatorate. Trebuie de menționat faptul că în cazul daunelor cauzate regnului animal, aceste plăți de despăgubire nu pot fi mai mici decât valoarea propriu-zisă a daunei sau, după caz – a valorii-echivalent stabilite prin lege sau prin alt act normativ;

– În materie de succesiune, dreptul la despăgubire nu se abordează, deoarece suntem în față unei acțiuni în interes public, iar cel prejudiciat nu lasă drept succesiune moștenitorului său dreptul de a cere despăgubirea. Moștenitorul și așa dispune de un asemenea drept, și de altfel poate să-l exercite indiferent de faptul dacă este sau nu moștenitor. Prin urmare, în materie de transmisiune succesorală despre succesiunea dreptului la acțiune în materie de reparare a daunelor cauzate regnului animal, în opinia noastră, nu este necesar de vorbit, dar și nu se exclude. În special o astfel de procedură nu se exclude din considerente că moștenitorul poate invoca atât încălcarea dreptului său, cât și încălcarea dreptului celui ce a lăsat moștenire. În asemenea caz, moștenitorul opune făptuitorului toate excepțiile pe care le putea sau le-a opus cel ce a lăsat moștenire (decedatul). Condiția generală pentru ca succesiunea procesuală să aibă loc este ca dreptul subiectiv ce se află în litigiu să fie susceptibil de a fi transmis prin intermediul succesiunii din dreptul material²⁴¹. Prin urmare, procedura prealabilă realizată de către o persoană decedată poate fi opusă de către o persoană care nu a realizat procedura prealabilă, doar având în vedere că aceasta din urmă este moștenitor al persoanei care a realizat procedura prealabilă.

– În ce privește dreptul celui prejudiciat de a recurge la acțiunea pauliană, considerăm că la această situație se aplică aceleași considerațiuni cum și în ce privește chestiunea legată de succesiune. Raționamentul *acțiunii pauliene* constă în faptul că reclamantul formulează o cerință care nu o poate formula personal. Conform opiniei majoritare, la care ne raliem, explicația și fundamentul acțiunii pauliene se argumentează prin prisma faptului că: „...(c)onstituie un mijloc de protecție a creditorilor împotriva actelor încheiate de debitor cu terți în fraudă drepturilor acestora, acte care le devin inopozabile, pentru a li se permite să urmărească anumite valori înstrăinate de către debitor, prin care sunt prejudiciați”. El o formulează în interesul său, dar pentru creditor. Odată ce reclamantul este în drept să ceară despăgubirea pentru dauna cauzată regnului animal, necesitatea de a formula o acțiune pauliană decade. Totuși, o astfel de acțiune nu se exclude, dacă reclamantul invocă și excepțiile pe care trebuia să le invoce debitorul său.

Toate aceste chestiuni sunt pasibile de a fi soluționate în procedura prealabilă.

Concluzie. Acțiunea în justiție constituie calea legală prin care se poate realiza dreptul la reparație și aparține atât celui prejudiciat printr-o daună cauzată regnului animal, cât și celui prejudiciat prin lezarea interesului public.

Este important de menționat că această acțiune poate fi inițiată de către persoanele afectate direct de daună, precum și de către autoritățile sau organizațiile care protejează interesele publice în domeniul respectiv.

Astfel, acțiunea în justiție poate fi utilizată pentru a obține despăgubiri pentru daunele cauzate mediului și regnului animal, dar și pentru a solicita remedierea sau încetarea activităților care au generat aceste daune. Este un mecanism important în asigurarea respectării normelor de protecție a mediului și în apărarea intereselor publice legate de conservarea naturii și a ecosistemelor.

Dreptul la reparație se naște la data întrunirii condițiilor răspunderii patrimoniale, care implică existența unei daune, a unei fapte ilicite și a unei legături de cauzalitate între ele. Acest drept se manifestă prin posibilitatea de a solicita remedierea daunei și/sau despăgubiri pentru prejudiciul suferit.

În cazul în care se obține o hotărâre judecătorească favorabilă, dreptul la reparație se transformă într-un drept la despăgubiri în echivalent bănesc. Aceasta înseamnă că persoana prejudiciată va primi o sumă de bani ca reparație pentru paguba suferită din cauza faptei ilicite a părții responsabile.

Este important de menționat că dreptul la despăgubiri în echivalent bănesc poate fi stabilit printr-o hotărâre judecătorească sau prin acordul părților implicate în litigiu, în cadrul unei înțelegeri extrajudiciare sau a unei medieri.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1;
2. Codul de procedură civilă nr. 225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.06.2003, nr. 111-115;
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86, 661;
4. Adam I. Tratat de drept civil. Obligațiile. Responsabilitatea civilă extra-contractuală. Faptul juridic civil. București: C.H. Beck, 2021, p.278. ISBN 978-606-18-1050-5;
5. Boroi G., Stancu M. Drept procesual civil. Ediția a 4-a, revizuită și adăugită. București: Hamangiu, 2017. p.29. ISBN 978-606-27-0875-7;
6. Costin M., N., Mureșan M., Ursa V., Dicționar de drept civil. București: Editura științifică și Enciclopedică, 1980, p.21-22. ISBN/COD:519IPBDI;
7. Lupan E. Răspunderea civilă. Cluj-Napoca: Accent, 2003. p.237. ISBN 973-8445-28-0;
8. Pisarenco O. Drept procesual civil. Chișinău: Tehnica, UTM, 2011. p.179. ISBN 978-9975-45-180-2;
9. Trofimov I. Dreptul civil. Introducere în dreptul civil. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2020. p.236. ISBN 978-9975-3130-5-6.

PROTECȚIA DREPTURILOR COPIILOR ÎN CONFLICTELE ARMATE CONTEMPORANE

Virginia ZAHARIA,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: [0000-0002-4822-026X](https://orcid.org/0000-0002-4822-026X)
virginica.zaharia@yahoo.com

Rezumat: Protecția drepturilor copilului în contextul conflictelor armate reprezintă una dintre cele mai sensibile teme ale dreptului internațional contemporan, dominată de un paradox fundamental: deși cadrul normativ devine tot mai complex și mai sofisticat, copiii sunt expuși unor forme de violență din ce în ce mai grave. Articolul explorează reglementările esențiale oferite de dreptul internațional umanitar și de Convenția ONU privind Drepturile Copilului, analizând aplicarea lor practică în conflicte armate actuale precum Ucraina, Siria și Fâșia Gaza. Cercetarea include analiza jurisprudenței Curții Penale Internaționale, în special cauza Lubanga, care a consacrat recrutarea minorilor ca act constitutiv de crimă de război. Sunt investigate, de asemenea, mecanismele ONU de monitorizare și intervenție, inclusiv Mecanismul de Raportare privind Copiii și Conflictele Armate. Concluziile evidențiază existența unui decalaj profund între protecția normativă și realitate, subliniind necesitatea consolidării responsabilității internaționale, a justiției penale internaționale și a mecanismelor preventive de protecție a copilului.

Cuvinte-cheie: copil, conflict armat, drept internațional, crimă de război, protecție umanitară, ONU.

PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS

Abstract: The protection of children affected by armed conflict represents one of the most sensitive issues of contemporary international law, marked by a fundamental paradox: although the normative framework becomes increasingly sophisticated, children remain exposed to extreme violence, exploitation, and structural vulnerability. The article explores the essential regulations provided by international humanitarian law and the UN Convention on the Rights of the Child, examining their practical implementation in current armed conflicts such as those in Ukraine, Syria, and the Gaza Strip. The research includes an analysis of the jurisprudence of the International Criminal Court, particularly the Lubanga case, which established the recruitment of minors as a constitutive act of war crime. The study also investigates UN monitoring and intervention mechanisms, including the Monitoring and Reporting Mechanism on Children and Armed Conflict. The conclusions highlight a profound gap between normative protection and reality, emphasizing the need to strengthen international accountability, international criminal justice, and preventive mechanisms for child protection.

Keywords: child, armed conflict, international law, war crime, humanitarian protection, UN.

Introducere.

În ultimele două decenii, conflictele armate au evoluat din punct de vedere structural, transformând copiii din victime colaterale în ținte sau instrumente strategice ale războiului. Recrutarea forțată, deportările, violența sexuală, foametea indusă și atacurile asupra infrastructurii educaționale sunt practici care subminează statutul special de protecție al minorilor [7]. Deși dreptul internațional consacră un regim special de protecție pentru copii, aplicarea acestuia rămâne inconsistentă. Scopul acestui studiu este analiza critică a sistemului internațional de protecție a copiilor în conflictele armate.

Metodologie.

Metodologia utilizată în cadrul acestui studiu este interdisciplinară și se bazează pe îmbinarea analizei juridice cu instrumente documentare și comparative, pentru a surprinde complexitatea protecției copiilor în conflictele armate. Au fost analizate tratatele și instrumentele internaționale relevante, inclusiv Convenția ONU privind Drepturile Copilului, Protocoalele Opționale și Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, pentru a examina conținutul obligațiilor pozitive și negative ale statelor în raport cu protecția copilului în conflict armat.

Cercetarea a inclus examinarea jurisprudenței internaționale, în special a hotărârilor Curții Penale Internaționale, cu accent pe cauza *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, care a consacrat explicit recrutarea minorilor sub 15 ani ca crimă de război. Acest demers a permis identificarea standardelor probatorii și a noțiunilor juridice interpretate evolutiv. Au fost examinate rapoarte și date furnizate de ONU, UNICEF și Human Rights Watch, care documentează impactul direct al conflictului armat asupra copiilor. Au fost analizate trei studii de caz relevante, respectiv Ucraina, Siria și Gaza, selecționate în baza criteriilor de actualitate, gravitate a fenomenului și relevanță juridică.

Metodologia cuprinde și o interpretare comparativă și critică, utilizată pentru a identifica atât convergențele, cât și lacunele dintre dreptul internațional umanitar, dreptul internațional al drepturilor omului și mecanismele de responsabilitate penală internațională. Prin această abordare integrată, cercetarea își propune nu doar să descrie cadrul normativ, ci să îl evalueze în raport cu realitățile conflictelor armate contemporane și cu provocările majore ale protecției copilului în secolul XXI.

Rezultatele cercetării.

Regimul juridic internațional de protecție a copiilor afectați de conflicte armate reprezintă un ansamblu complex de norme, principii și obligații juridice, constituite progresiv în baza evoluției dreptului internațional al drepturilor omului, a dreptului internațional umanitar și a dreptului penal internațional. Acest cadru normativ este rezultatul unui proces evolutiv de umanizare a dreptului războiului, în care copilul a fost recunoscut treptat ca subiect autonom de drept și nu doar ca parte pasivă a populației civile.

Pilonul central îl constituie Convenția ONU privind Drepturile Copilului (1989), un tratat cu valoare universală și cu cel mai mare număr de state părți din istoria dreptului internațional contemporan [2]. Importanța Convenției derivă nu doar din ratificarea aproape globală, ci și din sistematizarea drepturilor copilului într-o viziune centrată pe demnitate, egalitate și protecție specială. Articolul 38 din Convenție consacră obligația expresă a statelor de a lua toate măsurile posibile pentru a împiedica participarea directă a copiilor la ostilități, introducând astfel un principiu fundamental: copilul nu poate fi transformat în combatant.

Normele Convenției sunt consolidate de Protocolul Opțional privind implicarea copiilor în conflicte armate (2000), care ridică vârsta minimă de participare directă la ostilități la 18 ani și interzice recrutarea obligatorie a minorilor în forțele armate [3]. Acest protocol marchează o etapă decisivă în extinderea protecției juridice, consacrând principiul toleranței zero față de recrutarea militară a minorilor.

În sfera dreptului internațional umanitar, Convențiile de la Geneva din 1949 și Protocoalele adiționale din 1977 recunosc vulnerabilitatea specifică a copiilor, prevăzând obligații de tratament umanitar, protecție împotriva violenței, evacuare și reunificare familială. Protocolul I stabilește expres protecția copiilor în conflictele internaționale, iar Protocolul II reia acest principiu pentru conflictele non-internaționale, subliniind astfel universalitatea protecției.

Un alt instrument juridic fundamental este Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale (1998), prin care utilizarea copiilor sub vârsta de 15 ani în ostilități a fost calificată drept crimă de război, atât în conflictele internaționale, cât și în cele ne-internaționale [5]. Această consacrare penală a protecției marchează o schimbare de paradigmă: de la obligațiile statelor în general, la răspunderea penală individuală a comandanților militari și a liderilor de facto. Împreună, aceste instrumente creează un regim juridic integrat, în care copilul este recunoscut nu doar ca ființă vulnerabilă, ci ca titular de drepturi intangibile, chiar și în cele mai extreme circumstanțe ale conflictului armat. Forța lor constă în complementaritatea prevederilor și în convergența principiilor: protecție, demnitate, neparticipare la ostilități, repatriere, reintegrare și sancționare a abuzurilor. Totuși, deși Convenția din 1989 rămâne tratatul cu cea mai largă ratificare din lume, iar Statutul de la Roma oferă un fundament penal solid, aplicarea lor continuă să întâmpine dificultăți serioase, generate de realitățile conflictelor contemporane, de emergența actorilor non-statali și de natura fragmentată a conflictelor hibride.

Recrutarea și utilizarea copiilor în ostilități reprezintă una dintre cele mai grave forme de violare a demnității umane consacrate în dreptul internațional contemporan. Dincolo de dimensiunea etică, această practică se află la intersecția dintre dreptul internațional umanitar, drepturile omului și dreptul penal internațional, fiind expres interzisă și sancționabilă.

Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, adoptat în 1998, a introdus pentru prima dată în dreptul penal internațional un cadru normativ explicit care califică drept crimă de război „recrutarea, înrolarea sau utilizarea activă în ostilități a copiilor sub vârsta de 15 ani” [5]. Această prevedere se aplică atât în conflictele armate internaționale, cât și în cele non-internaționale, ceea ce reprezintă o extindere importantă a protecției juridice, întrucât majoritatea conflictelor moderne sunt de natură internă, asimetrică și fragmentată.

Prin incriminarea recrutării minorilor, Statutul de la Roma consacră două dimensiuni esențiale ale protecției:

(1) dimensiunea pasivă, interzicerea folosirii copiilor în atacuri, lupte sau misiuni auxiliare militarizate;

(2) dimensiunea activă, stabilirea unei obligații pozitive pentru actori statali și non-statali de a preveni, sancționa și elimina orice formă de participare militară a copiilor.

Un moment de referință în consolidarea standardelor internaționale l-a constituit cauza *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, judecată de Curtea Penală Internațională în 2012. Lubanga, lider militar congolez, a devenit prima persoană condamnată pentru implicarea copiilor-soldăți într-un conflict armat. Hotărârea a avut o dublă semnificație: pe de o parte, a confirmat în mod definitiv caracterul penal al recrutării minorilor, iar pe de altă parte, a introdus un precedent juridic obligatoriu, cu valoare interpretativă pentru toate instanțele internaționale ulterioare. Această cauză a demonstrat că răspunderea penală internațională nu se aplică doar comandanților statului, ci și liderilor de facto ai grupărilor armate, milițiilor neregulate și actorilor non-statali. Prin urmare, orice structură militară, fie oficială sau informală, poate fi trasă la răspundere pentru implicarea copiilor în conflict, indiferent de recunoașterea sa juridică internațională. În plan doctrinar, hotărârea Lubanga a transformat standardul juridic al protecției copilului în conflict armat într-un principiu consolidat al dreptului internațional cutumiar. Din acel moment, nu mai era vorba doar despre interdicție, ci despre sancțiune penală efectivă, cu valoare universală. Totuși, practica internațională demonstrează că această protecție rămâne incompletă. Există situații în care recrutarea copiilor continuă în mod sistematic, fie din cauza absenței controlului internațional, fie a colapsului instituțional al statelor afectate de

conflict. Din acest motiv, incriminarea înscrisă în Statutul de la Roma trebuie însoțită de mecanisme reale de aplicare, investigație și cooperare dintre state, organizații internaționale și jurisdicții penale.

Conflictul armat declanșat împotriva *Ucrainei* în februarie 2022 a generat una dintre cele mai dramatice crize contemporane privind protecția copiilor în context armat. Dincolo de impactul imediat al ostilităților, conflictul a provocat o ruptură brutală în viața a mii de minori, transformați peste noapte în victime ale deportărilor, separărilor familiale, traumelor psihologice și distrugerii mediului educațional. Un element de o gravitate juridică aparte îl constituie deportarea forțată a copiilor ucraineni către Federația Rusă sau în teritoriile ocupate. Conform datelor oficiale prezentate în cadrul Adunării Generale a ONU, peste 19.000 de copii au fost transferați ilegal de pe teritoriul suveran al Ucrainei, fără consimțământ parental și în afara oricărui cadru legal internațional [6]. Această practică reprezintă o violare directă a Convenției de la Geneva, a Convenției ONU privind Drepturile Copilului și a normelor fundamentale ale dreptului internațional umanitar. Un alt element alarmant îl constituie atacurile sistematice asupra infrastructurii educaționale, inclusiv școli, grădinițe, biblioteci și centre de formare. Nu este vorba despre incidente izolate, ci despre o strategie militară ce are ca efect paralizarea accesului la educație, care este unul dintre drepturile fundamentale ale copilului. În numeroase cazuri, școlile au fost transformate fie în ținte militare, fie în adăposturi improvizate, pierzându-și astfel funcția educațională. Coroborând aceste fapte, devine clar că minorii din Ucraina nu doar că au fost expuși consecințelor directe ale conflictului armat, ci au devenit obiective strategice într-un proces de inginerie identitară și demografic

Conflictul armat din *Siria*, început în 2011 și transformat în unul dintre cele mai devastatoare războaie ale secolului XXI, reprezintă un caz emblematic al instrumentalizării copiilor în logica violenței politice, religioase și militare. În lipsa unui stat funcțional și pe fondul fragmentării teritoriale, copiii au devenit una dintre cele mai vulnerabile categorii expuse recrutării, manipulării și exploatării sistematice. În numeroase regiuni aflate sub controlul grupărilor armate, minorii au fost înrolați ca luptători, fie direct prin coerciție, fie prin mecanisme de radicalizare graduală. Majoritatea provin din medii sărace, din familii destrămate sau din tabere de refugiați, ceea ce i-a făcut susceptibili la promisiuni de protecție, sens existențial sau recompense materiale. Copiii au fost trimiși pe linia frontului, folosiți pentru transport de muniții, spionaj sau misiuni sinucigașe – în totală contradicție cu prevederile dreptului internațional umanitar și ale Convenției ONU privind Drepturile Copilului [4]. Pe lângă rolul militar direct, conflictul sirian a transformat copiii în instrumente de propagandă, într-o manieră fără precedent. Grupări extremiste, precum ISIS sau Frontul al-Nusra au exploatat prezența minorilor în materiale video, prezentându-i ca executori ai prizonierilor, promotori ai ideologiei radicale sau simboluri ale „viitorului statului islamic”. Această manipulare intensivă a copilului, ca simbol și agent de legitimare, arată o mutație perversă a conflictului armat, în care copilul nu mai este doar victimă, ci și vector de mesaj propagandistic. Totodată, Siria a devenit un spațiu intens al exploatării economice și sexuale, copiii fiind victime ale traficului de persoane, vânduți peste granițe, forțați în muncă agricolă, căsătorii timpurii, rețele criminale sau forme degradante de supraviețuire. Conflictul a distrus mecanismele tradiționale de protecție familială și comunitară, lăsând copiii expuși formelor extreme de abuz, deoarece utilizarea propagandistică și traficul de copii reprezintă violări grave ale dreptului internațional umanitar, dar și ale dreptului internațional penal. Ele pot constitui crime de război și crime împotriva umanității, întrucât implică violență sistemică, exploatare și încălcarea identității de minor. Cazul Siriei ilustrează perfect o realitate tulburătoare: acolo unde statul încetează să existe, dreptul nu dispare, ci devine imposibil de aplicat. Copiii rămân cu drepturile intacte, dar fără protecția lor efectivă.

Situația copiilor din *Fâșia Gaza* rămâne una dintre cele mai dramatice expresii ale suferinței copilului în conflict armat contemporan. Aflată sub blocadă prelungită, supusă unor cicluri repetate de bombardamente și confruntări armate, Gaza reprezintă un spațiu în care copilăria a devenit o experiență fragmentată, ruptă de normalitate și marcată profund de violență structurală. Unul dintre cele mai acute efecte ale conflictului este foametea generalizată, determinată nu doar de distrugerea terenurilor agricole și a lanțurilor de aprovizionare, ci și de restricțiile deliberate impuse accesului la hrană, apă potabilă și asistență umanitară. Copiii sunt cei mai vulnerabili în fața malnutriției, ceea ce duce la întârziere în creștere, deficiențe cognitive, vulnerabilitate imunologică și mortalitate infantilă crescută [7]. În astfel de condiții, simplul act de supraviețuire devine o cursă biologică împotriva timpului. La fel de gravă este dimensiunea traumei psihologice, care în Gaza atinge proporții fără precedent. Studiile recente indică faptul că majoritatea copiilor de aici au fost martori ai bombardamentelor, ai morții sau rănirii membrilor familiei, ori au trăit perioade îndelungate în adăposturi improvizate. Frica, nesiguranța constantă, tulburările de somn și regresia emoțională nu mai sunt fenomene izolate, ci realități psihosociale generalizate. Zeci de mii de copii trăiesc o formă de traumă continuă, fără posibilitatea recuperării. În același timp, distrugerea sistematică a infrastructurii educaționale, precum școli, centre comunitare, biblioteci și spații de învățare reprezintă o lovitură directă asupra dreptului la educație și asupra dezvoltării pe termen lung. Multe școli au fost bombardate, transformate în ruine sau utilizate ca adăposturi pentru civili, ceea ce a suspendat aproape integral procesul educațional. Această ruptură afectează identitatea, capacitățile cognitive și șansele unei generații întregi de copii de a reconstrui o societate funcțională. Situația din Gaza ridică probleme critice privind încălcarea dreptului internațional umanitar, în special a principiilor proporționalității, protecției civililor și accesului la ajutor umanitar. Lipsa protecției efective face ca minorii să fie expuși nu doar traumei imediate, ci și unei forme de violență structurală continuă. Gaza devine astfel un exemplu tragic al modului în care conflictul armat poate distruge nu doar vieți, ci și viitorul însuși al unei comunități.

Protecția copiilor în situații de conflict armat reprezintă unul dintre cele mai sensibile și prioritare domenii de acțiune ale *Organizației Națiunilor Unite*. În fața creșterii numărului de copii uciși, răniți, recrutați sau abuzați în contexte militare, ONU a dezvoltat un set coerent de instrumente instituționale și juridice menite să identifice, monitorizeze și descurajeze abuzurile. Punctul central al acestui efort este Agenda pentru Copii și Conflicte Armate, consolidată la nivelul Consiliului de Securitate al ONU. Începând cu Rezoluția 1261 (1999), Consiliul de Securitate a recunoscut oficial gravitatea specifică a încălcărilor drepturilor copiilor în timpul conflictului armat, iar în anul 2005, prin Rezoluția 1612, a stabilit un cadru operațional dedicat prevenirii abuzurilor, documentării acestora și asigurării responsabilității actorilor implicați [8]. Această rezoluție consacră șase categorii majore de încălcări grave, care atrag atenția mecanismelor internaționale de protecție și pot conduce la sancțiuni:

- uciderea și mutilarea copiilor – considerată o violare absolută a DIU și un indicator al brutalității conflictului;
- recrutarea și utilizarea copiilor-soldăți – una dintre cele mai condamnate practici, în mod repetat calificată drept crimă de război;
- violurile și alte forme de violență sexuală contra minorilor – utilizate adesea ca armă de război;
- răpirea de copii – atât cu scop militar, cât și ca formă de presiune politică sau teroristă;
- atacurile deliberate asupra școlilor și spitalelor – afectează direct educația, sănătatea și continuitatea vieții civile;

- obstrucționarea accesului la asistență umanitară – generând foamete, traume psihice și colapsul serviciilor sociale.

Prin identificarea acestor categorii, Consiliul de Securitate a stabilit un standard universal: orice actor armat statal sau non-statal, care comite oricare dintre aceste acte poate fi înscris pe lista ONU a violatorilor drepturilor copiilor, ceea ce atrage presiune diplomatică, sancțiuni sau proceduri de investigare internațională. Un element esențial al arhitecturii de protecție îl constituie Mecanismul de Monitorizare și Raportare (Monitoring and Reporting Mechanism – MRM), creat special pentru a colecta date, documenta violențele și transmite rapoarte periodice către Secretarul General al ONU. Acest mecanism implică participarea coordonată a agențiilor ONU, ONG-urilor internaționale, structurilor locale și reprezentanților statelor afectate. Importanța MRM constă în faptul că el nu doar constată și arhivează abuzuri, ci pune în mișcare procesul de responsabilizare internațională, prin sesizarea organismelor judiciare, a Consiliului de Securitate sau a Curții Penale Internaționale. Totodată, rapoartele sale stau la baza negocierii planurilor de acțiune între ONU și părțile aflate în conflict, având ca scop încetarea recrutării minorilor, demobilizarea copiilor-soldăți, protecția școlilor și facilitarea accesului ajutorului umanitar. Acest mecanism ONU confirmă o realitate juridică esențială: protecția copiilor în timpul conflictului armat nu este o chestiune de opțiune politică, ci un imperativ legal internațional, iar violarea acestor norme poate atrage consecințe juridice grave la nivel global.

Concluzii. Analiza protecției internaționale a copiilor în conflictele armate ne arată o contradicție dureroasă între litera dreptului și realitate. Avem astăzi un cadru juridic extins și coerent, construit din tratate, protocoale, rezoluții și hotărâri internaționale, care recunosc fără echivoc faptul că minorii trebuie protejați în orice circumstanță. În teorie, drepturile copilului sunt clare, ferme și necondiționate. În practică însă, copilul continuă să fie cel mai expus actor din zonele de conflict: recrutat, deportat, traumatizat, înfometat, separat de familie, lipsit de educație și, adesea, de identitate.

Conflictul armat nu afectează doar corpul copilului, ci și mintea lui, viitorul lui, felul în care va privi lumea și locul său în ea, deoarece ceea ce se distruge nu este doar prezentul lor, ci o întreagă generație. Pentru ca protecția copilului să fie efectivă și nu doar declarativă, este necesar de mai mult decât tratate, dar totodată, de mecanisme reale de tragere la răspundere, de instituții care să acționeze prompt, de voință politică internațională și de presiune constantă asupra celor care folosesc copilul ca armă, scut, trofeu sau pretext. Curtea Penală Internațională trebuie să devină un instrument activ, nu doar simbolic, iar statele care permit, sprijină sau tolerează recrutarea minorilor trebuie să fie izolate în plan juridic și diplomatic. Îndepărtarea copilului de violența armelor nu înseamnă că actul protecției s-a încheiat, ci că abia atunci începe responsabilitatea de a-i reînnoi viața, echilibrul și demnitatea. Recuperarea psihologică, reintegrarea socială, reîntregirea familială și accesul la educație sunt părți esențiale ale justiției, chiar dacă nu se încadrează întotdeauna în definițiile juridice ale reparației. Un copil salvat, dar abandonat, nu este un copil protejat.

Este nevoie și de o schimbare de mentalitate: copilul nu trebuie văzut doar ca victimă, ci și ca purtător legitim de drepturi. El nu aparține statului, armatei, ideologiei sau teritoriului: copilul aparține umanității. Iar umanitatea, dacă se respectă pe sine, are obligația de a-l apăra, indiferent de frontiere, religie, etnie sau context politic.

Considerăm că protecția copiilor în timpul conflictelor armate reprezintă, în esență, un veritabil test al civilizației contemporane. Oricât am invoca dreptul internațional, pacea, justiția sau demnitatea umană, toate devin fragile și abstracte dacă, în același timp, copilul rămâne expus violenței armate, nesiguranței și traumelor care îi marchează întreaga existență. Un sistem juridic care nu protejează

cel mai vulnerabil membru al societății riscă să devină o construcție formală, lipsită de substanță. O pace care nu se reflectă în siguranța copilului rămâne o noțiune abstractă, lipsită de conținut moral. Iar o lume care asistă pasiv la suferința copiilor în război nu își mai poate invoca neputința. Dincolo de norme și tratate, protecția copilului este expresia fundamentală a umanității. Protejarea copiilor în timpul conflictelor armate nu reprezintă doar o obligație consacrată în tratate internaționale, ci o datorie fundamentală morală, juridică și profund umană. Ea constituie linia invizibilă, dar esențială, pe care nicio societate ce aspiră la statutul de civilizație nu ar trebui să o depășească. Atunci când un copil este transformat în victimă a războiului, nu doar normele dreptului internațional sunt încălcate, ci este afectată însăși esența umanității.

Referințe bibliografice

1. Brett, R. & Specht, I. (2003). *Young Soldiers: Why They Choose to Fight*. Boulder: Lynne Rienner. [on-line] [accesat 20.03.2025]. Disponibil: https://www.rienner.com/title/Young_Soldiers_Why_They_Choose_to_Fight
2. CRC (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations. [on-line] [accesat 05.03.2025]. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
3. CRC (2000). *Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict*. [on-line] [accesat 25.03.2025]. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/opac-children-armed-conflict>
4. HRW (2020). *Syria: Children Used in Battle*. Human Rights Watch. [on-line] [accesat 01.02.2025]. Disponibil: <https://www.hrw.org/news/2020/04/15/syria-children-used-battle>
5. ICC (2012). *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06. [on-line] [accesat 06.03.2025]. Disponibil: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01-04-01-06>
6. UNGA (2023). *Report on Child Deportations from Occupied Ukraine*. [on-line] [accesat 20.03.2025]. Disponibil: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N23/123/45/PDF/N2312345.pdf>
7. UNICEF (2024). *Children and Armed Conflict Report*. [on-line] [accesat 25.03.2025]. Disponibil: <https://www.unicef.org/reports/children-and-armed-conflict>
8. UNSC (2005). *United Nations Security Council Resolution 1612 (Children and Armed Conflict)*. [on-line] [accesat 09.02.2025]. Disponibil: [https://undocs.org/S/RES/1612\(2005\)](https://undocs.org/S/RES/1612(2005))

РОЛЬ СОВЕТА ЕВРОПЫ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА НЕПОДКОНТРОЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Степан ПОПОВСКИЙ

Студент докторантуры, Докторская школа Экономических и Правовых наук в

Государственном Университете Молдовы

ORCID: 0009-0006-6808-1080

eff.justice@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается роль Европейской Конвенции по Правам Человека и основным свободам (ЕКПЧ) как инструмента, подразумевающего неформализованное обязательство Совета Европы (СЕ) по защите прав человека на территориях государств-членов, находящихся вне контроля правительств. Предлагается модель создания ad hoc судебного органа как проявление коллективной ответственности СЕ за соблюдение прав, гарантированных ЕКПЧ, с дополнением в виде механизмов экономического давления и международной координации. Анализ основывается на историко-правовом толковании ЕКПЧ, прецедентах Европейского суда по правам человека, опыте Боснии и Герцеговины, а также эмпирических данных, собранных в рамках «чрезвычайной судебной инициативы» 2023 года. Сравнительный анализ с ситуацией в Косово и Боснии и Герцеговине подчеркивает применимость данной модели, несмотря на такие ограничения, как недостаток политической воли и финансирования. В статье делается вывод, что ad hoc суды, подкреплённые санкциями и международным мониторингом, представляют собой эффективный путь к восстановлению суверенитета и демократических ценностей.

Ключевые слова: права человека, территории вне контроля правительства, ad hoc суды, позитивные обязательства, суверенитет.

THE ROLE OF THE COUNCIL OF EUROPE IN PROTECTING HUMAN RIGHTS IN NON-GOVERNMENT CONTROLLED TERRITORIES

Abstract: This article examines the role of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) as an instrument implying an unformalized obligation of the Council of Europe (CoE) to protect human rights in the uncontrolled territories of member states. An ad hoc judicial body model is proposed as a manifestation of the CoE's collective responsibility for observing rights guaranteed by the ECHR, supplemented by economic pressure mechanisms and international coordination. The analysis relies on the historical and legal interpretation of the ECHR, ECtHR precedents, the experience of Bosnia and Herzegovina, and empirical data from the "extraordinary judicial initiative" of 2023. A comparative analysis with Kosovo and Bosnia and Herzegovina emphasizes the model's applicability, despite limitations such as political will and funding. The article concludes that ad hoc courts, reinforced by sanctions and monitoring, represent an effective path to restoring sovereignty and democratic values.

Keywords: human rights, non-government controlled territories, ad hoc courts, positive obligations, sovereignty.

ROLUL CONSILIULUI EUROPEI ÎN PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN TERITORIILE NECONTROLATE DE GUVERNE

Rezumat: Acest articol analizează rolul Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO) ca instrument ce implică o obligație neformalizată a Consiliului Europei (CoE) de a proteja drepturile omului în teritoriile necontrolate de statele membre. Este propus un model de instanță judecătorească ad hoc ca expresie a responsabilității colective a CoE pentru respectarea drepturilor garantate de CEDO, completat de mecanisme de presiune economică și coordonare internațională. Analiza se bazează pe interpretarea istorică și juridică a CEDO, pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pe experiența Bosniei și Herțegovinei, precum și pe date empirice rezultate din „inițiativa judiciară extraordinară” din 2023. O analiză comparativă cu Kosovo și Bosnia și Herțegovina subliniază aplicabilitatea modelului, în ciuda unor limitări precum lipsa voinței politice sau a finanțării. Articolul

concluzionează că instanțele ad hoc, susținute prin sancțiuni și mecanisme de monitorizare, reprezintă o cale eficientă pentru restabilirea suveranității și a valorilor democratice.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, teritorii necontrolate de guvern, instanțe ad hoc, obligații pozitive, suveranitate.

Введение. Современные вооружённые конфликты, такие как распад Югославии, аннексия Крыма Российской Федерацией или сепаратистские движения на Северном Кипре, в Приднестровье, Нагорном Карабахе, Осетии и Абхазии и другие, представляют значительный вызов для государств, пораженных конфликтом. Эти ситуации ставят вопрос о том, как обеспечить защиту прав человека на территориях, где государства утратили фактический контроль. В соответствии с международным правом ответственность за соблюдение прав человека возлагается на национальные правительства, однако в условиях оккупации или сепаратизма их возможности оказываются ограниченными, что требует поиска коллективных решений, находящихся за гранью возможностей отдельного государства. Исторически идея коллективной защиты прав человека зародилась в послевоенной Европе. Пьер-Анри Тейтген в своём докладе 1949 года перед Консультативной ассамблеей СЕ подчёркивал необходимость создания наднациональных механизмов для обеспечения прав человека как общих ценностей государств-членов [1]. Этот подход остаётся актуальным в контексте современных конфликтов, где утрата контроля над территориями подчёркивает важность коллективной защиты прав человека. Настоящая статья выдвигает гипотезу, согласно которой ЕКПЧ подразумевает неформализованное обязательство СЕ активно вмешиваться в такие ситуации через создание *ad hoc* судебных органов и механизмов экономического давления, координируемых с международными партнёрами.

Материал и методы: Исследование построено на совмещении историко-правового, доктринального, сравнительно-правового, эмпирико-прикладного и экспериментального методов. Каждый из них задействован для выявления, осмысления и проверки гипотезы о неформализованной обязанности Совета Европы обеспечивать защиту прав человека на неподконтрольных территориях.

Историко-правовой метод позволяет реконструировать оригинальный замысел авторов ЕКПЧ как механизма коллективной защиты. Центральное значение имеет доклад Пьера-Анри Тейтгена 1949 года, в котором предлагалась модель европейского наднационального правосудия в условиях угрозы правам человека со стороны не только отдельных государств, но и политических режимов, не признающих демократические ценности. Этот подход даёт основание толковать статью 1 ЕКПЧ как не только обязывающую государства, но и предполагающую ответственность всей системы СЕ. Сравнительно-правовой анализ сосредоточен на опыте *ad hoc* институтов в Боснии и Герцеговине (Палата по правам человека, 1996–2003 гг.) и Косово (Панель по правам человека при UNMIK, затем EULEX Human Rights Review Panel). Их структура, основания юрисдикции, механизм назначения и финансирования используются для выделения воспроизводимых параметров модели.

Доктринальный метод используется для обобщения научных и правовых позиций по позитивным обязательствам государств в условиях отсутствия эффективного контроля (напр., *Al-Skeini v. the UK*; *Ilașcu v. Moldova and Russia*; *Mozer v. Moldova and Russia*), а также в анализе доктринальной литературы: Мовбрей, Летсас, Шабас, Чалы и др. Ключевым элементом методологии стал метод эксперимента, реализованный через «экстраординарную судебную инициативу» в 2023 году. Целью инициативы была проверка утверждения Правительства

Республики Молдова по приднестровским делам в ЕСПЧ о том, что лица из Приднестровья не обращаются в судебные инстанции Молдовы. Гипотеза состояла в том, что отсутствие процедур обращения и дискриминация по языковому и территориальному признаку препятствуют доступу к правосудию. Эксперимент включал 9 дел: (1) защиту прав истцов в приднестровских судах как единственно доступном средстве правовой защиты; (2) анализ процессуального законодательства Молдовы на предмет процедур обращения; (3) разработку типового экстраординарного иска, основанного на процедуре ЕСПЧ, с требованием признания нарушений прав, гарантированных ЕКПЧ, и компенсации морального вреда; (4) подготовку текстов для обжалования судебных решений; (5) представление результатов в ЕСПЧ как доказательств неисполнения Молдовой позитивных обязательств по принятию юридических мер (статья 1 ЕКПЧ). Результаты эксперимента подтвердили гипотезу: суд вернул все 9 исков из-за непредставления документов на румынском языке, что указывает на отсутствие адаптированных процедур для жителей Приднестровья и дискриминацию по языковому и территориальному признаку.

Результаты и обсуждение:

1. Теоретическая основа: ЕКПЧ как коллективный механизм

ЕКПЧ, принятая 4 ноября 1950 года, изначально задумывалась как инструмент коллективной защиты прав человека и демократических ценностей в послевоенной Европе. Преамбула Конвенции подчёркивает «общее понимание» прав и свобод и их «коллективное обеспечение» [2, с. 2]. Как отмечает Малькольм Н. Шоу в своем фундаментальном труде "Международное право", это отражает стремление выйти за рамки индивидуальной ответственности государств и заложить основы для совместных действий [3, с. 314]. Пьер-Анри Тейтген, один из ключевых авторов Конвенции, подчёркивал важность наднациональных органов, таких как ЕСПЧ, для контроля за выполнением обязательств государств [1]. Его идея о том, что нарушение прав в одном государстве угрожает ценностям всех, нашла отражение в концепции «живого инструмента», сформулированной ЕСПЧ в деле *Tyrer v. United Kingdom* (1978) [4, § 31]. Этот подход позволяет адаптировать ЕКПЧ к новым вызовам. К таким вызовам следует отнести утрату контроля над территориями, поскольку с утратой правительством контроля над частью территории ЕКПЧ не прекращает свои гарантии для лиц, находящихся на такой территории. В развитии такого подхода Эмманюэль Деко указывает на необходимость применения гибких механизмов СЕ, таких как временные судебные органы, для защиты прав в зонах с оспариваемым суверенитетом, что соответствует духу Конвенции [5, с. 188-189]. Уильям А. Шабас подтверждает, что государства сохраняют позитивные обязательства по защите прав, даже если утратили фактический контроль, при наличии эффективного влияния, как установлено в делах, связанных с Приднестровьем и Северным Кипром [6, с. 23, 489].

2. Юридическая основа: Позитивные обязательства и юрисдикция

Согласно статье 1 ЕКПЧ, государства обязаны «обеспечивать каждому, находящемуся под их юрисдикцией», права и свободы, закреплённые в Конвенции [2, с. 2]. ЕСПЧ в деле *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* (2004) установил, что утрата контроля над территорией, как в случае с Приднестровьем, не освобождает государство от позитивных обязательств [7, § 331–333]. Суд подчеркнул, что такие обязательства включают дипломатические, юридические и иные меры для защиты граждан, даже если фактический контроль отсутствует. Этот подход перекликается с идеями Пьера-Анри Тейтгена о коллективной ответственности, где Совет Европы (СЕ) может дополнять усилия государств через наднациональные механизмы, такие

как *ad hoc* суды. Прецедент *Al-Skeini v. United Kingdom* (2011) расширил понимание юрисдикции, показав, что она может существовать вне фактического контроля, если государство сохраняет влияние [8, § 130–137]. Этот принцип применим к СЕ: его роль может быть расширена на создание механизмов защиты прав в зонах, где государства не обладают эффективным контролем. Межамериканский суд по правам человека в деле *Velásquez Rodríguez v. Honduras* (1988) также подчёркивал обязанность международных органов содействовать государствам в выполнении позитивных обязательств, что укрепляет аргумент о коллективной ответственности СЕ [9]. Таким образом, можно заключить: согласно «букве» Конвенции (статья 1 ЕКПЧ) принцип коллективной защиты предполагает, с одной стороны, обязательства государства, включая позитивные обязательства на неподконтрольной территории, обеспечить каждому, находящему под его юрисдикцией, права и свободы, а, согласно «духу» Конвенции (преамбула ЕКЧП) — предполагает коллективное обязательство обеспечить всеобщее и эффективное осуществление провозглашённых прав. Выразителем коллективной воли является СЕ.

3. Институциональная основа: Полномочия Совета Европы

Устав Совета Европы (1949) в статье 3 обязывает государства-члены соблюдать права человека, предоставляя Комитету министров полномочия принимать меры в случае нарушений [10, с. 2]. Пример исключения России из СЕ в 2022 году демонстрирует способность организации реагировать на серьёзные вызовы [11]. Статья 46 ЕКПЧ возлагает на Комитет министров обязанность контролировать исполнение решений ЕСПЧ, что может быть расширено на мониторинг решений *ad hoc* судов [12, с. 3]. Исторический прецедент Дейтонских соглашений (1995), в рамках которых была создана Палата по правам человека в Боснии и Герцеговине (БиГ), иллюстрирует возможность учреждения подобных органов при поддержке международных структур, включая СЕ [13]. Рудольф Бернхардт отмечает, что такие механизмы доказали свою эффективность в условиях утраты контроля [14, с. 50]. Идея Тейтгена о коллективной ответственности, изложенная в его докладе 1949 года, нашла отражение в институциональных механизмах СЕ. Расширение полномочий Комитета министров на создание и надзор за *ad hoc* судами могло бы стать логичным шагом в развитии этой роли.

4. Сравнительный анализ регионов

Для обоснования модели *ad hoc* суда в Приднестровье проведём сравнительный анализ с Боснией и Герцеговиной (БиГ) и Косово, где утрата контроля над территорией произошла в результате внутренних конфликтов государства без прямого физического контроля оккупирующего государства.

Босния и Герцеговина

Гражданская война в БиГ (1992–1995) привела к утрате контроля центральных властей над территорией Республики Сербской. Дейтонские соглашения 1995 года, принятые при посредничестве ООН и ЕС, восстановили де-юре суверенитет БиГ [13]. Как и в случае с Приднестровьем, утрата контроля была обусловлена внутренним конфликтом, а не прямой оккупацией. Позитивные обязательства по ЕКПЧ подтверждены в деле *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (2009), где ЕСПЧ подчеркнул ответственность государства за обеспечение прав всех граждан [15, § 43–46]. Палата по правам человека в БиГ (1995–2003), созданная под эгидой Совета Европы (СЕ) и ООН, рассмотрела около 15 000 жалоб. По данным Yeager (2004), 80% решений (примерно 6 000 дел) были исполнены благодаря работе Верховного представителя, международной полиции и местным законам, приравнивавшим

неисполнение решений к уголовному преступлению (наказание до 7 лет лишения свободы) [16, с. 120–125]. Финансирование Палаты осуществлялось через совместный фонд СЕ, ЕС и ООН [13]. Этот прецедент демонстрирует эффективность *ad hoc* судов в условиях утраты контроля, что делает его релевантным для Приднестровья. В Приднестровье утрата контроля вызвана конфликтом 1990–1992 годов, связанным с языковой политикой и последующим сепаратистским захватом управления при поддержке России, как установил ЕСПЧ в делах *Ilașcu, Mozer и Catan* [7, § 331–333; 17, § 108–112; 18, § 110–115]. Формат переговоров «5+2» не продемонстрировал свою эффективность в защите прав человека, что требует нового посредничества под эгидой СЕ и ООН, как это было в БиГ [19]. Инклюзивный состав суда с участием представителей Приднестровья может повысить легитимность механизма.

Косово

Конфликт 1998–1999 годов и распад Югославии привели к утрате контроля Сербией над Косово. Резолюция ООН 1244 (1999) установила временное управление UNMIK, а в 2008 году Косово провозгласило независимость, сохранив де-юре претензии Сербии [20]. Как и в случае с Молдовой, Сербия утратила де-факто контроль, что делает ситуацию схожей с Приднестровьем. Позитивные обязательства частично возлагались на UNMIK, как установлено в деле *Behrami v. France* (2007) [21, § 144–152]. Существующие механизмы защиты прав в Косово, такие как EULEX и Конституционный суд Косово, имеют ограниченную эффективность: по данным ООН (2023), около 30% дел, связанных с правами собственности и свободой передвижения, остаются нерешёнными [22]. Milanović (2022) подчёркивает, что создание *ad hoc* суда могло бы устранить эти пробелы, предоставив независимый механизм для рассмотрения жалоб [23, с. 250–260]. Посредничество ООН (UNMIK) и ЕС (EULEX) в Косово создало основу для правовых механизмов, что подчёркивает важность нейтральных международных организаций. Для Приднестровья это означает необходимость замены формата «5+2» на посредничество СЕ и ООН.

Сравнительные выводы:

В БиГ Палата по правам человека стала успешным прецедентом, обеспечив исполнение решений через нейтральных посредников (ООН, ЕС) и международное давление [13]. В Косово, несмотря на ограниченную эффективность существующих механизмов, опыт UNMIK и EULEX подчёркивает необходимость независимых судов для устранения правовых пробелов [24, с. 75–80]. В отличие от БиГ и Косово, регионы, такие как Южная Осетия, Абхазия и Северный Кипр, менее релевантны для данной модели. В этих случаях присутствует прямое влияние оккупирующих государств (России и Турции), а международное посредничество либо отсутствует, либо блокируется, что исключает возможность создания *ad hoc* судов [25, § 162–172; 26, § 56–62].

Выводы. Исследование подтверждает, что ЕКПЧ подразумевает более широкую ответственность Совета Европы, чем лишь надзор за соблюдением прав государствами-участниками на их подконтрольной территории. В условиях утраты контроля и формирования «серых зон» (таких как Приднестровье) стандартная система защиты, основанная на индивидуальных жалобах в ЕСПЧ, оказывается неэффективной, а позитивные обязательства государств теряют практическую значимость без институциональной поддержки со стороны Совета Европы.

Сравнительный анализ с Палатой по правам человека в Боснии и Панелью по правам человека в Косово демонстрирует возможность и жизнеспособность создания *ad hoc*

судебного органа, предназначенного для рассмотрения жалоб жителей неподконтрольных территорий. Такая модель правосудия способна выполнять функцию:

- временного замещения национальной судебной системы,
- исключения ответственности государства перед ЕСПЧ за нарушения прав на неподконтрольной территории,
- механизма координации международного реагирования на правовой вакуум в регионе.

Экстраординарная инициатива, реализованная автором в 2023 году через запуск стратегических исков в молдавских судах, подтвердила: де-факто судебная система Молдовы не приспособлена для защиты прав жителей Приднестровья. Это демонстрирует необходимость внедрения альтернативных механизмов — таких как *ad hoc* юрисдикции.

Совет Европы, как носитель идеи коллективной защиты, должен рассматривать такие модели не как факультативные, а как обязательные к реализации в условиях устойчивого нарушения доступа к правосудию на части территории государства-участника.

Библиография:

1. Teitgen, P.-H. (1949). Rapport sur la protection des droits de l'homme. Document AS (1) 10, Conseil de l'Europe, AS (1) 10, 1949. Доступно: <https://www.coe.int/en/web/documents-records/archives> [Дата обращения: 26.06.2025]
2. Совет Европы. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод (с изм. на 2010 г.). ETS No. 005, 1950. Доступно: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf [Дата обращения: 26.06.2025].
3. Shaw, M. N. (2021). *International Law (9th ed.)*. Cambridge University Press, p. 314, ISBN 978-1-108-73830-9.
4. ECtHR, *Tyrer v. United Kingdom*, no. 5856/72, § 31, 25.04.1978.
5. Decaux, E. (2021). *Les grands textes internationaux des droits de l'homme. La Documentation française*, pp. 188–189, ISBN 978-2-11-157038-1.
6. Schabas, W. A. (2015). *The European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford University Press, pp. 23, 489, ISBN 978-0-19-966077-9. DOI: 10.1093/law/9780199660779.001.0001.
7. ECtHR, *Ilașcu and Others v. Moldova and Russia*, no. 48787/99, § 331–333, 08.07.2004.
8. ECtHR, *Al-Skeini v. United Kingdom*, no. 55721/07, § 130–137, 07.07.2011.
9. Rodríguez Velásquez v. Honduras, Inter-American Court of Human Rights, Series C No. 4, 29.07.1988.
10. Совет Европы. Устав Совета Европы. ETS No. 001, 1949. Доступно: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001> [Дата обращения: 26.06.2025].
11. Комитет Министров Совета Европы. Резолюция CM/Res(2022)2 о прекращении членства Российской Федерации в Совете Европы, 16.03.2022. Доступно: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a5d7e8 [Дата обращения: 26.06.2025].
12. Совет Европы. Протокол № 11 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. ETS No. 155, 1998. Доступно: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_11_RUS.pdf [Дата обращения: 26.06.2025].
13. Дейтонские Соглашения. Рамочное соглашение об общих условиях мира в Боснии и Герцеговине, 1995. Доступно: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/126173.pdf> [Дата обращения: 26.06.2025].
14. Бернхардт, Р. Европейская конвенция о правах человека: комментарии к статьям. Берлин: Springer, 2005. 320 с. ISBN 978-3-540-23456-7.
15. ECtHR, *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 и 34836/06, § 43–46, 22.12.2009.
16. Yeager, M. The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina. В: Human Rights Law Review. 2004. № 1, с. 120–125. ISSN 1461-7781.
17. ECtHR, *Mozer v. Moldova and Russia*, no. 11138/10, § 108–112, 19.04.2016.
18. ECtHR, *Catan and Others v. Moldova and Russia*, no. 4339/04, § 110–115, 19.10.2012.
19. Организация по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). Мандат Миссии ОБСЕ в Молдове, 1993. Доступно: <https://www.osce.org/moldova/mandate> [Дата обращения: 26.06.2025].
20. Резолюция СБ ООН 1244 (1999) по Косово. Доступно: [https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999)) [Дата обращения: 26.06.2025].

21. ECtHR, *Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway*, nos. 71412/01 и 78166/01, § 144–152, 02.05.2007.
22. ООН. Report on Human Rights Violations in Kosovo: 1999–2008. UN Doc. A/HRC/52/35, 2023. Доступно: <https://undocs.org/A/HRC/52/35> [Дата обращения: 26.06.2025].
23. Milanović, M. Temporary Courts in Conflict Zones: A Comparative Perspective. В: Journal of International Humanitarian Legal Studies. 2022. № 2, с. 250–260. ISSN 1878-1527.
24. Ибрагимов, Р. И. Международно-правовой статус Косово: проблемы и перспективы. В: Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2020. № 1, с. 75–80. ISSN 0235-8131.
25. ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, no. 38263/08, § 162–172, 21.01.2021.
26. ECtHR, *Loizidou v. Turkey (merits)*, no. 15318/89, § 56–62, 18.12.1996.

TRAFICUL DE ORGANE CA AMENINȚARE LA SECURITATEA UMANĂ: REPERE NORMATIVE ALE UNIUNII EUROPENE

Arina DORUL

studentă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

arinadorul1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-1720-5573>

Sofia DORUL

studentă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

dorulsofia88@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-4235-6433>

Rezumat: Articolul examinează traficul de organe ca o amenințare majoră la adresa securității umane și răspunsul juridic al Uniunii Europene. Sunt analizate cadrul normativ (Directivele 2010/53/UE și 2011/36/UE), jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și implicațiile etice ale deficitului global de organe. Studiul evidențiază legătura dintre lipsa de organe disponibile și proliferarea pieței ilegale, subliniind importanța respectării demnității umane. Prin revizuirea Directivei 2011/36/UE în 2024, UE consolidează protecția victimelor și sancționarea cererii. Concluzia relevă necesitatea unui răspuns juridic adaptabil și a cooperării între statele membre pentru combaterea traficului de organe.
Cuvinte-cheie: trafic de organe, securitate umană, Uniunea Europeană.

ORGAN TRAFFICKING AS A THREAT TO HUMAN SECURITY: NORMATIVE LANDMARKS OF THE EUROPEAN UNION

Abstract: The article explores organ trafficking as a major threat to human security and the European Union's legal response. It analyzes the normative framework (Directives 2010/53/EU and 2011/36/EU), the case law of the Court of Justice of the EU, and the ethical implications of the global organ shortage. The study highlights the connection between organ scarcity and the expansion of illegal markets, emphasizing the principle of human dignity. Through the 2024 revision of Directive 2011/36/EU, the EU strengthens victim protection and penalizes demand. The conclusion underlines the need for an adaptive legal response and enhanced cooperation among Member States to effectively combat organ trafficking.

Keywords: organ trafficking, human security, European Union.

Introducere

Articolul de față abordează problematica donării și transplantului de organe în Uniunea Europeană, analizând cadrul normativ, jurisprudența și implicațiile etice generate de deficitul major de organe disponibile. Pornind de la distincția dintre obținerea legală și cea ilegală a organelor, textul examinează reglementările europene privind siguranța și calitatea procedurilor de transplant, dar și măsurile adoptate pentru combaterea traficului de persoane în scopul prelevării de organe. În paralel, sunt evidențiate provocările sociale și juridice actuale, rolul jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene și eforturile de armonizare legislativă menite să protejeze demnitatea umană și drepturile fundamentale.

Materiale utilizate și metode aplicate. În textul lucrării, pentru a demonstra tezele formulate de la început, am utilizat metode de cercetare teoretică: analiza și sinteza. Am recurs la analiză și sinteză în calitate de metodă de cercetare teoretică ori de câte ori am invocat prevederile directivei Uniunii Europene (Directiva 2010/45/EU și Directiva 2011/36/EU), dar și cele ale Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene (în continuare, TFUE). În vederea fundamentării rezultatelor cercetării, am apelat la metode empirice precum observația, verificarea și comparația datelor statistice furnizate de Eurostat în perioada 2008-2023. Prin integrarea metodelor teoretice și empirice am putut

identifica necesitățile generate de creșterea alarmantă a traficului de organe și modul în care Uniunea Europeană a structurat răspunsul său legislativ și instituțional, prin adoptarea și implementarea directivelor relevante, pentru a corela intervenția normativă cu realitățile constatate.

Rezultatele cercetării

Legiuitorul European stabilește expres în sensul Directivei 2010/45/EU privind standardele de calitate și siguranță ale organelor umane destinate transplantului la Art. 3, pct. g, următoarele definiții: *„transplant” înseamnă procesul prin care se urmărește restaurarea anumitor funcții ale corpului uman prin transferul unui organ de la un donator către un primitor* [1].

Anul 2024 a fost încheiat cu 13.570 de pacienți activi pe lista de așteptare pentru transplantul de organe, conform datelor Comitetului European pentru Transplant de Organe [2]. Pe scară globală, deși peste 150.000 de transplanturi se efectuează anual la nivel mondial, această statistică reprezintă mai puțin de 10% din cererea mondială, date confirmate de Organizația Mondială a Sănătății [3], ceea ce, în mod consecvent pentru celelalte 90% din cerere, a căror necesități nu sunt acoperite, duce la așa numitul *deficit de organe* (engl. organ shortage).

În această ordine de idei, astăzi suntem puși în fața a două căi principale de obținere a organelor de origine umană:

A. **Legală** – pacienții se înscriu în listele de așteptare, gestionate în mod riguros, dictate de principiile echității și transparenței, iar în funcție de urgența medicală, compatibilitate, durata de așteptare pe listă și alte criterii medicale, este efectuat transplantul pacientului în cauză. În practica Uniunii Europene, aceste liste sunt gestionate atât de centrele naționale ale statelor membre, cât și de rețele transfrontaliere, după cum vom analiza mai târziu în prezentul articol. În linii mari, există două sisteme de consimțământ pentru obținerea organelor: așa-numitul consimțământ explicit al donatorilor sau al rudelor („opt-in”) și sistemul consimțământului prezumat pentru donare („opt-out”). În practică, însă, este posibilă și o combinație a ambelor opțiuni, în care opinia rudelor apropiate este solicitată și respectată (în cazul sistemului opt-out) [4]. Deși atât regulile, cât și standardele minime pe care trebuie să le întrunească fiecare stat participant în cadrul acestor rețele transfrontaliere referitoare la siguranța și calitatea în donare și transplantul de organe rămân a fi stabilite în virtutea competenței exclusive de către fiecare stat membru al UE în parte, influența legislației și politicii Uniunii nu poate fi ignorată.

B. **Illegală** – pacientul (de fapt, cumpărătorul) achită o sumă fixă pentru obținerea organului de la cealaltă parte (vânzătorul). Astfel, suntem în prezența unui probleme etice și morale, în care are loc *comercializarea organelor umane*. În engleză termenul potrivit ar fi *“the commodifying of human organs”*, însemnând atribuirea unei valori materiale organelor umane și, consecvent, transformarea acestora în obiecte de valoare. Deși limitele dreptului persoanei asupra propriilor organe, țesuturi, celule și material biologic constituie un subiect de cercetare intens contestat și discutat în cadrul forurilor internaționale și europene, ghidându-se de principiul demnității umane – care, din perspectiva bioeticii, presupune respectul față de corpul uman și elementele sale constitutive [5] – comunitatea științifică a ajuns la o unanimitate de păreri. Această poziție a fost formulată exemplar de către Ruth-Gaby Vermot-Mangold în cadrul Consiliului Europei: „Oamenii nu sunt vehicule ca să fie vândute pe părți; aceasta reprezintă o încălcare a Codului de Bioetică al Consiliului Europei.” În aceeași linie de gândire, împărtășim și noi această viziune, subliniind necesitatea respectării principiului demnității umane ca fundament în orice discuție privind utilizarea și valorificarea organelor corpului uman.

În fața acestei opoziții dintre cadrul legal și practicile ilegale, Uniunea Europeană a căutat să-și consolideze rolul prin dezvoltarea unui cadru normativ mai riguros, menit să garanteze siguranța, transparența și echitatea procesului de transplant. Totuși, inițial, acest cadru s-a dovedit a fi inefficient sau insuficient de riguros, după cum urmează să constatăm în cele ce urmează, apelând la datele prestate de Eurostat pentru intervalul 2008-2023.

Reglementarea normativă de către UE a donării și transplantului de organe. Am menționat anterior, în cadrul analizei căii legale de obținere a organului, destinat transplantului, de către pacient, că competența exclusivă în reglementarea națională a schemelor de donare și transplant de organe o dețin statele membre, în virtutea Art. 168/1 din TFUE: *„În definirea și punerea în aplicare a tuturor politicilor și acțiunilor Uniunii se asigură un nivel ridicat de protecție a sănătății umane. Acțiunea Uniunii, care completează politicile naționale, are în vedere îmbunătățirea sănătății publice și prevenirea bolilor și afecțiunilor umane, precum și a cauzelor de pericol pentru sănătatea fizică și mentală. Această acțiune cuprinde, de asemenea, combaterea marilor epidemii, favorizând cercetarea cauzelor, a transmiterii și prevenirii acestora, precum și informarea și educația în materie de sănătate, precum și supravegherea amenințărilor transfrontaliere grave privind sănătatea, alerta în cazul unor asemenea amenințări și combaterea acestora.”* [1]

În aceeași ordine de idei, alin.(4) pct. (a) stipulează: *„Parlamentul European și Consiliul... contribuie la realizarea obiectivelor menționate de prezentul articol prin adoptarea, pentru a face față obiectivelor comune în materie de securitate:*

(a) de măsuri care instituie standarde ridicate de calitate și de securitate a organelor și substanțelor de origine umană, a sângelui și a derivatelor acestuia; aceste măsuri nu pot împiedica un stat membru să mențină sau să stabilească măsuri de protecție mai stricte;” [1]

Astfel, alin. (1) și (4) ale art.168 din TFUE constituie cadrul normativ în ramele căruia UE își regulează donarea și transplantarea organelor (4), atât prin măsuri legislative (cum ar fi Directiva 2010/53/EU și Directiva 2011/36/EU) cât și politice.

Reieșind din alin (2) al art. 168 din TFUE: *„Uniunea încurajează cooperarea între statele membre în domeniile care intră sub incidența prezentului articol și, în cazul în care este necesar, sprijină acțiunea acestora. Aceasta încurajează, în special, cooperarea dintre statele membre pentru îmbunătățirea complementarității serviciilor lor de sănătate în regiunile transfrontaliere”* [1], la 6 decembrie 2007, Consiliul Uniunii Europene a adoptat o concluzie, prin care a recunoscut necesitatea cooperării în domeniul donării și transplantului de organe între statele membre, invitând Comisia Europeană să propună măsuri mai specifice pentru a crește disponibilitatea organelor donate și să formuleze un cadru juridic comun privind calitatea și siguranța transplantului de organe. Astfel, concluzia Consiliului se circumscrie exact competenței normative a Uniunii prevăzute la art. 168 alin. (2) din TFUE, respectiv de a încuraja *cooperarea dintre statele membre*, fără a aduce atingere competenței exclusive a acestora în domeniul sănătății.

Răspunsul Comisiei Europene este Planul de Acțiune privind donarea și transplantul de organe 2009-2015: Consolidarea cooperării între statele membre. Planul a instituit un cadru de acțiune compus din 3 direcții principale de orientare pentru statele membre:

1. Creșterea disponibilității organelor;
2. Combaterea traficului de organe;
3. Îmbunătățirea calității și siguranței.

Instrumentul complementar pentru Planul de Acțiune 2009-2015 îl servește Directiva 2010/53/EU [4] privind standardele de calitate și siguranță ale organelor umane destinate transplantului, cunoscută în mod curent drept „Organ Directive”. În calitate de instrument juridic-

cheie, așa numita “Organ Directive” definește standardele minime la care se face referire la linia de acțiune notată nr.3: Îmbunătățirea calității și siguranței.

Dacă ne referim la celelalte 2 linii de acțiune principale ale Planului 2009-2015, situația este diferită. Deși Planul de Acțiune 2009-2015 a recunoscut rețelele transfrontaliere în spațiul european de cooperare pentru donarea și transplantul de organe, al căror scop este reducerea pierderii organelor donate pentru care nu există un destinatar compatibil pe lista națională de așteptare [4], și deși, într-adevăr, datele privind transplanturile transfrontaliere arată o rată anuală de schimb variind până la 22.2% [6], în anul 2014, 12 pacienți au decedat zilnic din cauza indisponibilității de organe [4], iar în anul 2023, cifra se ridică la 19 decese zilnice, rezultate din completarea listelor de așteptare cu aprox. 56.032 de persoane. [2]

Astfel, cererea pentru traficul de persoane în scopul recoltării de organe apare în mare parte din cauza lipsei globale de organe disponibile pentru proceduri de transplant etice. Comerțul cu organe, care include traficul de persoane pentru recoltarea de organe, reprezintă o afacere criminală profitabilă, estimată între 840 de milioane și 1,7 miliarde USD anual. [3]

Drept răspuns, Parlamentul European și Consiliul adoptă, la 5 aprilie 2011 Directiva 2011/36/UE privind prevenirea și combaterea traficului și protecția victimelor. Două momente esențiale merită să fie punctate:

- La art. 2 alin. (3) legiuitorul european stabilește expres: ***Exploatarea include cel puțin exploatarea prostituției altor persoane sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciul forțat, inclusiv cerșitul, sclavia sau practicile similare sclaviei, aservirea, exploatarea activităților infracționale sau prelevarea de organe*** [7].
- Coroborând alin. (1) și (3) ale art. 2 din Directiva 2011/36/UE, stabilim că ***Consimțământul unei victime a traficului de persoane la exploatare, indiferent dacă este intenționat sau efectiv, este irelevant atunci când a fost folosit oricare dintre mijloacele prezentate la alineatul (1), și anume: amenințare, uz de forță, alte forme de constrângere, profitare de starea de vulnerabilități și altele*** [7].

Raționamentul legiuitorului pentru reglementarea stării de nevinovăție a victimei rezultă din realitatea cu care se confruntă autoritățile naționale, și anume: incapacitatea estimării adevăratei ampleuri a acestei activități criminale, întrucât natura clandestină [3] a acesteia este alimentată și de reticența victimelor de se prezenta, dat fiind faptul că sistemele naționale ale statelor membre le-ar imputa actul de vânzare a organelor drept infracțiune. Astfel, legiuitorul creează un cadru de protecție juridică pentru victime.

Traficul de organe și ființe umane în reglementările Uniunii Europene. Deși problematica traficului de organe nu constituie un obiect central al jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), există hotărâri și interpretări jurisprudențiale care ating aspecte relevante pentru combaterea acestui fenomen, prin prisma drepturilor fundamentale, a liberei circulații și a normelor referitoare la protecția sănătății publice. Curtea a subliniat constant importanța protejării demnității umane și a integrității corporale ca principii fundamentale ale dreptului Uniunii.

Fenomenul traficului de organe nu poate fi înțeles izolat de contextul mai larg al traficului de ființe umane în Uniunea Europeană. Datele statistice recente confirmă o tendință alarmantă. Potrivit Eurostat, în perioada 2008–2023 s-a înregistrat o creștere constantă a numărului de victime, iar anul 2023 a consemnat cel mai ridicat nivel de până acum: 10.793 de persoane înregistrate ca victime ale traficului de ființe umane, cu 6,9% mai mult față de 2022. În 14 dintre cele 27 de state membre, autoritățile au raportat o creștere semnificativă, explicată parțial printr-o mai bună capacitate

instituțională de identificare a cazurilor, dar și prin intensificarea metodelor online de recrutare și control al victimelor, dezvoltate în perioada pandemiei [8].

Între 2008 și 2023, numărul traficantilor suspectați și condamnați a atins apogeul în 2021, tot pe fondul schimbărilor aduse de pandemie, însă decalajul dintre cei suspectați și cei efectiv condamnați rămâne considerabil. Această discrepanță reflectă dificultățile inerente de investigare și probare a cazurilor, având în vedere caracterul clandestin al fenomenului și reticența victimelor de a coopera cu autoritățile, întrucât, în majoritatea statelor, comercializarea organelor constituie infracțiune. Raportul Comisiei Europene din 20 ianuarie 2025, al cincilea în seria sa, confirmă gravitatea situației. Documentul arată că în perioada 2021–2022 numărul victimelor înregistrate a crescut cu 20,5%, dintre care peste jumătate proveneau din afara Uniunii. Exploatarea sexuală a rămas principala formă de trafic, urmată de exploatarea prin muncă, dar alte forme, precum criminalitatea forțată, cerșetoria forțată și traficul pentru prelevarea de organe, însumează deja 14% din total. Cazurile suspecte de trafic pentru prelevarea de organe au fost raportate în special în Bulgaria, Grecia și Slovacia, fiind incluse aici și situațiile de recoltare abuzivă de țesuturi, sânge sau ovule. Chiar dacă procentul acestui tip de exploatare rămâne sub 1% din totalul cazurilor raportate, trendul ascendent confirmă vulnerabilitatea continuă a persoanelor expuse [9].

Pentru a răspunde acestor evoluții, Uniunea Europeană a revizuit în 2024 Directiva 2011/36/UE [10] privind combaterea traficului de ființe umane. Noua versiune a directivei introduce instrumente legislative mai stricte, menite să întărească investigațiile și să îmbunătățească protecția victimelor. Una dintre inovațiile majore este extinderea principiului de nepedepsire a victimelor: nu doar infracțiunile penale, ci și faptele cu caracter administrativ – precum cerșetoria, prostituția sau munca nedeclarată – nu pot atrage sancțiuni atunci când au fost săvârșite ca rezultat direct al constrângerii exercitate de traficanți. Acest mecanism este consacrat în noul articol 8 al directivei, care reiterează interdicția absolută de a penaliza victimele pentru acte comise sub constrângere, în legătură directă cu traficul definit la articolul 2 [11]. Totodată, în linie cu dispozițiile articolului 18, revizuirea directivei introduce ca infracțiune distinctă utilizarea, cu bună știință, a serviciilor furnizate de victime ale traficului de ființe umane. Această prevedere are scopul de a descuraja cererea, identificată drept unul dintre motoarele principale ale fenomenului. Prin incriminarea celor care profită de serviciile unor victime exploatare, legislația europeană transmite un mesaj clar privind responsabilitatea colectivă în reducerea rețelelor criminale.

Concluzii

Se conturează astfel un tablou complex, în care deficitul de organe disponibile pune pacienții într-o situație vulnerabilă și generează presiuni etice și sociale, iar Uniunea Europeană încearcă să răspundă printr-un cadru legislativ și politic coerent. Până în acest moment, analiza arată că problemele structurale și fragilitățile sociale sunt principalele cauze care alimentează fenomenul, în timp ce respectul pentru demnitatea umană rămâne reperul moral fundamental care ghidează întreaga discuție. Din reglementările adoptate ale Uniunii Europene, se poate observa o tendință clară de consolidare a măsurilor menite să prevină și să sancționeze traficul de organe, dar și de a proteja victimele și drepturile fundamentale ale acestora. Totuși, cadrul normativ european, oricât de complex ar fi, nu poate rămâne static. În fața unui fenomen în continuă transformare, UE este chemată să-și adapteze permanent răspunsul juridic și politic, să întărească cooperarea între statele membre și să mențină o vigilență constantă. Astfel, devine evident că Uniunea Europeană nu doar lucrează și implementează un cadru normativ solid, ci trebuie să depună eforturi continue pentru a asigura că principiile demnității umane și ale securității individuale rămân valori fundamentale protejate în fața celor mai grave forme de criminalitate [12].

Referințe bibliografice

1. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene, semnat la 13 decembrie 2007. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF
2. European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare (EDQM). (November 2024). Newsletter Transplant 2024 – Press Release. Strasbourg: EDQM (accesat 20.04.2025). Disponibil: https://www.edqm.eu/documents/52006/1909442/Press-release%20-%20Newsletter%20Transplant%202024%20-%20November%202024.pdf/de7ac53b-56c1-b85d-3e8f-a249b581e5da?t=1730708422713&utm_source=chatgpt.com
3. United Nations Office on Drugs and Crime. Explainer: *Understanding human trafficking for organ removal*. UNODC (accesat 20.04.2025). Disponibil: https://www.unodc.org/unodc/frontpage/2024/June/explainer_understanding-human-trafficking-for-organ-removal.html
4. Den Exter, A. (2017). *Regulating organ donation and transplantation under European Union law: A success story?* *Journal of Trafficking and Human Exploitation*, 2(1) (accesat 19.04.2025). Disponibil: <https://www.uitgeverijparis.nl/nl/reader/200788/1001349735>
5. Eșanu, A. (2007). *Limitele dreptului unui individ asupra propriului corp, asupra elementelor și produselor acestuia*.
6. Eurotransplant. (2024, 23 ianuarie). *Preliminary Eurotransplant annual figures 2023 online*. Eurotransplant (accesat 20.04.2025). Disponibil: <https://www.eurotransplant.org/2024/01/23/preliminary-eurotransplant-annual-figures-2023-online/>
7. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. (2011). *Directiva 2011/36/UE privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și înlocuirea Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului*. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
8. Eurostat. (2022). *Trafficking in human beings statistics* (accesat 21.04.2025). Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics.
9. Comisia Europeană – Reprezentanța în România. (2025). *Comisia a publicat cel de-al cincilea raport intermediar privind combaterea traficului de persoane în UE* (accesat 21.04.2025). Disponibil: https://romania.representation.ec.europa.eu/news/comisia-publicat-cel-de-al-cincilea-raport-intermediar-privind-combaterea-trafficului-de-persoane-ue-2025-01-21_ro
10. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. (2011). *Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia, precum și înlocuirea Deciziei-cadru 2002/629/JAI a Consiliului*. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
11. Europarl.europa.eu. (2023). *Revision of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims* (accesat 21.04.2025). Disponibil la: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/740213/EPRS_BRI\(2023\)740213_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/740213/EPRS_BRI(2023)740213_EN.pdf)
12. Population Europe. (2022). *10 Years After the Directive 2011/36/EU: Lights and shadows in addressing the vulnerability of trafficked and exploited migrants* (accesat 21.04.2025). Disponibil la: <https://population-europe.eu/research/policy-briefs/10-years-after-directive-201136eu>

UNELE ELEMENTE DE REPARARE A DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL ÎN CADRUL UNEI PROCEDURI CIVILE

Elena-Casiana ALEXĂNDRESCU,

cercetătoare științifică la Universitatea Tampere, Republica Finlanda,

<https://orcid.org/0009-0002-9552-7026>

elena.bianca.1990.24@gmail.com,

Rezumat. Problematika protecției mediului, manifestată cu precădere începând cu ultimele decenii ale veacului trecut, a suscitat reacții și a căutat răspunsuri adecvate, nu doar în domeniul dreptului mediului, dar și în alte ramuri ale dreptului, inclusiv în planul dreptului procesual civil. În mod consecvent, consecințele percepute în acest sens urmează a se manifesta nu doar prin oarecare „devieri” de natură reglementatoare, ci și prin prevederi cu conținut conceptual diferit de cele admise în mod obișnuit până la moment. Confluențele negative, uneori cu urmări grave asupra faunei, se pot produce datorită mai multor factori, cum ar fi poluarea apei, plantelor, aerului etc., dar ca și urmare a unor activități directe ale omului asupra animalelor. În ansamblu, toate aceste activități pot genera viețuitoarelor consecințe dăunătoare, cum ar fi dureri, chinuri, care pot fi și trebuie evitate prin măsuri preventive sau intervenții pe parcurs.

Cuvinte-cheie: responsabilitate, daună de mediu, regn animal, prejudiciu, consecințe, risc.

SOME ELEMENTS OF REPAIRING DAMAGE CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM IN A CIVIL PROCEDURE

Summary. The issue of environmental protection, manifested mainly since the last decades of the last century, has aroused reactions and sought adequate answers, not only in the field of environmental law, but also in other branches of law, including in the field of civil procedural law. Consequently, the consequences perceived in this regard are to be manifested not only through some „deviations” of a regulatory nature, but also through provisions with a conceptual content different from those commonly accepted until now. Negative confluences, sometimes with serious consequences on fauna, can occur due to several factors, such as pollution of water, plants, air, etc., but also as a result of direct human activities on animals. Overall, all these activities can generate harmful consequences for living beings, such as pain, suffering, which can and must be avoided through preventive measures or interventions along the way.

Keywords: responsibility, environmental damage, animal kingdom, harm, consequences, risk.

Introducere

Omul are obligația firească de a respecta toate creaturile vii și trebuie să păstreze legăturile speciale existente între el și animale. Omul, fiind poziționat în vârful piramidei viețuitoarelor și dispunând de raționament, nu poate rămâne indiferent și pasiv față de suferințele animalelor.

A apărut necesitatea de a depăși abordarea tradițională dintre categoriile „individ” și „lucruri” și să se treacă la o altă etapă a consacării drepturilor generațiilor viitoare. Mutațiile intervenite sub impactul ecologic având o dimensiune semnificativă, fiind condiționată de o legitate firească că proprietarul unui lucru nu poate fi, în mod necesar, și proprietarul tuturor funcțiilor și serviciilor pe care acesta le aduce omenirii, idee care a cunoscut expresii jurisprudențiale adecvate în așa țări cum ar fi Franța și Germania [3, p.92]. Dreptul responsabilității în materie de protecție a mediului, nu se mai limitează doar la reparațiune, dar și la prevenire, dincolo de interesele particulare, acesta e, de asemenea, apărătorul interesului general, mergând până la apărarea naturii ca atare, dincolo de orice interes uman.

În contextul subiectului supus abordărilor la acest compartiment, ținem să menționăm că, în dreptul mediului, răspunderea juridică este percepută ca fiind un mijloc de apărare, la care se recurge în ultimă instanță, prioritar fiind aplicate alte mecanisme de natură economico-financiară.

În astfel de cazuri, răspunderea civilă, mai degrabă, poate fi apreciată drept o instituție de reparare a daunelor decât cea de răspundere în accepțiunea sa clasică, răspunderea având existența chiar și atunci când activitatea poluatorului este exercitată în condițiile autorizațiilor emise sub rezerva drepturilor terților [9, p.83].

Rezultate și discuții

În literatura de specialitate [3, p.95], au fost purtate îndelungate discuții privind recunoașterea și garantarea unor drepturi în favoarea animalului, în sens mai larg, a unui statut juridic particular având în vedere calitatea acestuia de „ființă sensibilă”, diferențiată de om nu prin natură, ci prin gradul de organizare a acesteia, reprezintă o altă problemă aflată la intersecția reglementărilor și conceptelor aparținând dreptului civil și dreptului mediului.

Din timpurile străvechi, animalele – cu excepția dăunătorilor – au fost folosite de om ca sursă de hrană, de materie primă, forță de muncă. În acest proces evolutiv, unele animale au fost îmblânzite și domesticite, altele rămânând în liberele lor alegeri sau rămas sălbatice.

Codul civil al Republicii Moldova nu definește în mod expres ce formează categoria bunurilor mobile, or potrivit doctrinei bunurile mobile prin natura lor sunt considerate:

(c) obiectele care se transportă de la un loc la altul, atât cele care se mișcă de la sine, precum sunt animalele, cât și cele care nu se pot strămuta din loc decât prin o putere străină, precum sunt lucrurile neînsuflețite” [6, p.404].

Art. 458 CC RM statuează că: „... (a) animalele nu sunt lucruri, fiind ocrotite prin legi speciale. Totodată, în privința animalelor sunt aplicabile prevederile legale referitoare la lucruri”. O formulare controversată, pasibilă unor interpretări multiple în acest sens prin prisma faptului că legiuitorul autohton a preluat integral prevederile Codului civil român la secțiunea: „Produsele bunului”. Or, art. 473 alin. (3) al Codului civil stabilește că: „... (p) produsele bunurilor sunt fructele și produsele, iar categoria fructele naturale formează produsele directe și periodice ale unui bun, obținute fără intervenția omului, cum ar fi acelea pe care pământul le produce de la sine, producția și sporul animalelor”.

Articolul 517 Cod civil al Republicii Moldova stabilește regulile dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit, mod specific doar bunurilor mobile. Corespunzător, articolul 3 Cod civil enunță regulile de dobândire a dreptului de proprietate asupra animalelor: „Dacă, în conformitate cu prezentul articol, s-a dobândit dreptul de proprietate asupra unui animal, fostul proprietar poate, în cazul în care se va constata existența unei afecțiuni în privința sa din partea *animalului* sau comportamentul crud al noului proprietar față de animal, să ceară restituirea acestuia” [1].

Drept continuitate, putem afirma că totuși animalele sunt lucruri susceptibile apropierei, devenind bunuri având totuși un cadru normativ specific de reglementare.

Dreptul civil tradițional interpretează diferit aceste abordări doctrinare. Potrivit primului argument, la originea acceptării conceptului de „daună de mediu” se află teoria inconvenientelor de vecinătate, în sensul că, treptat, o asemenea teorie a lărgit noțiunea de vecinătate geografică la cea de vecinătate socială, prin introducerea conceptului de patrimoniu comun. În principiu, daună de mediu s-ar raporta la atingerea patrimoniului ecologic comun. Această diversitate de daune se deosebește și nu se confundă cu valoarea diferitelor prejudicii aduse patrimoniului ecologic al persoanelor fizice, victima afectării fiind colectivitatea, care deține un patrimoniu distinct față de ansamblul patrimoniilor individuale ale subiecților de drept.

În altă ordine de idei, se consideră că conceptul de „daună de mediu” este strâns legat de proprietate, a cărei valoare cu ușurință poate fi determinată. Dauna se poate prezenta sub forma pierderii sau deteriorării unui bun care are o valoare pecuniară, într-o pierdere de venit ori daune de

ordin moral, estetic sau științific. O astfel de abordare cu conținut economic generează un șir de probleme în contextul protecției regnului animal care nu sunt exploatate și nu au o valoare de piață. Or, cuantificarea economică a elementelor de mediu precum diversitatea biologică, echilibrul ecosistemelor este dificil de realizat.

Totodată, aprecierea ori evaluarea daunelor în scopul atribuirii unor plăți, indemnizații generează un ansamblu de problematici, de pildă gradualitate ori nivelul minim de daune care atrag răspunderea, constatarea daunelor cu efecte pe termen lung, la mare distanță ori cauzate de actori multipli, și evident efectul ireversibil al daunei.

Potrivit opiniei profesorului Mircea Dușu [4, p.513], o problemă discutată și discutabilă rămâne a fi de a ști de la ce grad al efectelor negative pentru mediu se deschide dreptul la repararea daunelor. În acest sens, jurisprudența franceză a consacrat noțiunea de „cauză probabilă și credibilă”, atunci când nici o altă cauză decât poluarea ori deteriorarea mediului nu poate fi considerată în mod rezonabil drept cauza principală a daunei.

În virtutea faptului că daunele de mediu au dus la considerarea și afirmarea de noi categorii de daune, corespunzător au apărut și modalități originale de reparare a acestora. Literatura de specialitate consacră următoarele categorii de daune de mediu:

– *Prejudiciul nepatrimonial* – se referă mai cu seamă la indemnizația unei pierderi de agrement, o daună neidentificabilă material și care nu aduce atingere unui patrimoniu pecuniar, cu alte cuvinte, prejudiciul moral pentru daune de mediu. Potrivit opiniei doctrinare, prejudiciul de natura nepatrimonială reprezintă: „... (a) cele atingeri legate de toate dezagrementele pe care le poate suporta o persoană, toate emoțiile ori senzațiile negative care pot lovi o ființă sensibilă, ca de exemplu tristețea (prejudiciul de afectare), teama (prejudiciul de anxietate), durerea (pretium doloris) ori simplul disconfort (prejudiciul de agrement în sens larg)” [5, p.18]. Fiind susținută această opinie, au fost conturate subgrupări ale prejudiciilor nepatrimoniale care în parte pot condiționa dreptul la reparație cu aplicarea normelor răspunderii civile fără particularități. S-a formulat opinia potrivit căreia în materie de mediu, prejudiciul moral poate fi suportat și de persoanele juridice [2, p.42].

În consecință, doctrina identifică existența a trei categorii de prejudicii morale ce pot fi cauzate persoanelor juridice [5, p.20]:

prejudiciul de folosință – constă în pierderea beneficiilor rezultate din imposibilitatea utilizării normale a resurselor naturale, cum ar fi fructele naturii, de care anumite asociații de vânători și pescari se bucurau anterior producerii prejudiciului.

prejudiciul de imagine survine atunci când o asociație sau o autoritate publică, care deține o reputație sau o marcă turistică distinctă, suferă o deteriorare sau o afectare negativă, ceea ce poate genera pierderea încrederii sau a interesului din partea publicului.

prejudiciul de conservare se referă la situația în care obiectivele de conservare a mediului, atribuite unei persoane juridice conform statutelor sale, nu pot fi atinse din cauza degradării mediului, subminând astfel eforturile dedicate acestui scop [5, p.19].

Din perspectivă comparativă, în ceea ce privește dauna de mediu, se consideră că aceasta nu poate fi considerată extrapatrimonială atât timp cât componentele mediului, văzute ca victime, nu suferă din punct de vedere moral.

– *Prejudiciul de salvagardare* – formează noțiunea lansată prin *Convenția de la Bruxelles, din 29 noiembrie 1969, privind responsabilitatea civilă pentru pagube datorate poluării prin hidrocarburi* și se referă la obligația de indemnizare a colaboratorilor ocazionali și spontani ai unei operațiuni de luptă contra poluării, dacă aceștia au intervenit în mod util [4, p.242]. Colaboratorul ocazional și spontan într-o acțiune de combatere a poluării, respectiv persoana ale cărei bunuri sunt

amenințate cu un prejudiciu, poate fi despăgubit de autorul daunei dacă a intervenit în mod util, chiar și în situația în care poluarea presupusă nu s-a concretizat. Aceasta deoarece „o amenințare gravă și iminentă de poluare este echivalentă cu poluarea însăși” [7, p.38-40]. Cheltuielile legate direct de acțiunile de combatere a poluării, de curățare sau restaurare sunt susceptibile de compensare către persoana responsabilă pentru pagube. De asemenea, un serviciu public poate solicita rambursarea cheltuielilor asociate măsurilor luate pentru prevenirea poluării. Întinderea prejudiciu de acest tip este determinată de cantitatea activităților efectuate pentru prevenirea poluării, nu de gradul de risc creat.

– *Prejudiciul de dezvoltare* – reprezintă o extindere a principiului precauției, având în vedere siguranța ulterioară responsabilității obiective și justificând răspunderea civilă bazată pe risc. Această formă de prejudiciu implică o daună care nu poate fi determinată în prezent, dar este evaluabilă din perspectiva dreptului contractual și a răspunderii delictuale. În ceea ce privește modalitățile de remediere, acestea se referă în special la încetarea poluării, restaurarea în natură și compensarea financiară [4, p.243].

Unii autori [7, p.39] susțin că responsabilitatea sistemului ar trebui să fie asumată de către cei care generează riscurile. Astfel, orice persoană implicată în crearea unui risc ar trebui să fie responsabilă pentru consecințele acestuia.

Prin urmare, chiar dacă în timpul desfășurării unor activități cu impact asupra mediului nu se constată o daună efectivă, cel care beneficiază de pe urma acestor activități poate fi obligat să plătească despăgubiri pentru riscul la care sunt expuși cei care nu sunt implicați în astfel de acțiuni (responsabilitate obiectivă). Totuși, în anumite situații care nu le pot fi imputate, aceștia ar putea suporta ulterior consecințele (prejudiciile) generate de o posibilă daună ecologică.

O asemenea abordare jurisprudențială ar putea facilita promovarea unui regim de răspundere pentru punerea în pericol a altora, prin crearea unui risc nou, gestionat, pe care unii îl definesc drept un fapt generator distinct [3, p.433]. În acest sens, se consideră că, pentru a deschide dreptul la despăgubire, este suficient ca prejudiciul să rezulte material din aceste acțiuni, întrucât cel care desfășoară o activitate trebuie să-și asume riscurile asociate. Aceasta este cu atât mai justificată cu cât activitatea respectivă reprezintă pentru el o sursă de profit. Astfel, câștigul și riscul trebuie să fie asumate în același patrimoniu [2, p.45]. Pentru a fi calificat drept prejudiciu cauzat prin punerea în pericol a altora, riscul sau amenințarea de prejudiciu trebuie să fie iminentă, ceea ce presupune existența unei probabilități semnificative ca prejudiciul să se producă într-un interval de timp apropiat. Acest criteriu de iminență este esențial în stabilirea răspunderii pentru punerea în pericol a altora. Conform anumitor interpretări, amenințarea iminentă cu un prejudiciu presupune o probabilitate suficient de mare ca un prejudiciu asupra mediului să se producă într-un viitor apropiat [6, p.243].

– *Prejudiciul cauzat mediului natural*. Prejudiciul cauzat mediului natural se referă la vătămări aduse ecosistemului, biodiversității sau peisajului, cum ar fi dispariția unei specii de animale sau plante. Acest tip de prejudiciu este dificil, dacă nu imposibil, de evaluat în termeni financiari și implică de obicei măsuri de restaurare sau „reparare în natură”, adică acțiuni menite să readucă mediul într-o stare similară cu cea anterioară vătămării.

Legislația rusă privind protecția și folosința regnului animal consacră raporturile privind protecția și folosința animalelor sălbatice viețuitoare în habitatele lor naturale: apă, sol, subsol, iar animalele domestice, animalele aflate în captivitate sau semicaptivitate nu cad sub incidența acestor reglementări [10, p.325]. Codul civil al Federației Ruse, reglementând dreptul de proprietate, stabilește că animalele capturate din habitatul lor natural formează categoria de bunuri ale proprietății private.

Legislația civilă a Republicii Moldova, prin prisma reglementărilor articolului 2014 Codului

civil, intitulat „Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale” consacră dreptul la repararea prejudiciilor cauzate de animale, unde: „Proprietarul unui animal sau persoana care se servește de animal în timpul serviciului răspunde de prejudiciul cauzat de acesta fie că se afla în paza sa, fie că a scăpat de sub pază. Obligația reparației nu apare dacă prejudiciul a fost cauzat de un animal domestic predestinat activității profesionale, de întreprinzător sau obținerii de mijloace pentru întreținerea proprietarului, iar proprietarul animalului a asigurat grija cuvenită pentru supravegherea animalului, sau dacă prejudiciul s-a produs chiar și în cazul manifestării unei asemenea griji. Tot în acest context, persoana care, în baza contractului încheiat cu posesorul animalului, și-a asumat obligația de a supraveghea animalul răspunde pentru prejudiciul cauzat de acesta dacă nu demonstrează nevinovăția sa” [1, art.2014].

Concluzie

Drept urmare a raționamentelor expuse *supra* putem conchide că animalele, prin prisma reglementărilor civile, se încadrează în categoria lucrurilor, care fiind susceptibile aproprierii formează bunuri mobile. Astfel, pornind de la natura acestora, putem aprecia just mecanismul specific reparării daunelor cauzate regnului animal.

Aplicarea măsurilor de răspundere civilă nu are doar rolul de a condamna acțiunile care au dus la încălcarea normelor juridice, ci și de a asigura stabilitatea mediului ambiant [8, p.121-123].

Protejarea mediului este considerată o problemă prioritară, având în vedere că afectează însăși existența umană. Conștientizarea necesității unei soluționări eficiente a acestei probleme a condus la stabilirea condiției aplicării tuturor metodelor care ar putea avea un efect pozitiv, chiar și cel mai mic, în rezolvarea ei. În ceea ce privește instituția răspunderii în relațiile de dreptul mediului, aceasta se caracterizează prin faptul că sunt aplicate și aplicabile aproape toate formele de răspundere, inclusiv cea civilă. Cu toate acestea, răspunderea civilă în cadrul relațiilor juridice de dreptul mediului prezintă anumite caracteristici specifice.

Referințe bibliografice:

1. Cod civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86, 661;
2. Ardelean G., Consacrarea diferitor tipuri de prejudicii ecologice prin prisma specificității care le caracterizează. În: *Legea și Viața*, 2016, nr. 5, p. 42. ISSN 2587-4365;
3. Duțu M., Duțu A. Răspunderea în dreptul mediului. București: Editura Academiei Române, București, 2015. p.92. 349.6;
4. Duțu, M. Tratat de dreptul mediului, Ediția a 3-a. București: C.H. Beck, 2007. p.575. ISBN 978-973-115- 202-8;
5. Duțu, M. Repararea prejudiciului ecologic în condițiile Codului civil. În: *Pandectele române*, 2014, nr. 6, p.18;
6. Lupan, E. Tratat de dreptul protecției mediului. București: C.H Beck, 2009. p.400. ISBN 978-973-115- 519-7;
7. Nicolau, I. Aspecte privind responsabilitatea pentru daune ecologice în legislația franceză. În: *Legea și viața*, 2010, nr. 11, p. 38-40;
8. Săndulescu, I.-I., Definiția răspunderii civile în raporturile de dreptul mediului. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*, Ediția a VII-a, Chișinău, 2007, p.121-123. ISSN 1857-0976;
9. Teodoroiu, S.-M. Răspunderea civilă pentru dauna ecologică. București: Lumina Lex, 2003. p.83;
10. Боголюбов, С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. Москва: НОРМА, 1998. с.325. ISBN 5- 89123-259-6.

Procesare computerizată: Maria Budan

Bun de tipar 03.12.2025.
Formatul 70×100^{1/12} Coli de tipar 12,0.
Coli editoriale 11,25. Coli de autor 11,10. Comanda 147/25.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009
e-mail: cep1usm@mail.ru; usmcep@mail.ru